Biblioteca Centrală
Regională
Hunedoara-Deva

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LUCEAFĂRUL

SĂPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ● Redactor-șef EUGEN BARBU ● ANUL X — Nr. 31 (275) Sîmbătă 5 AUGUST 1967 — 10 PAGINI, 1 LEU

săptămîna

MARGINALII LA UN STUDIU

Un recent studiu privind dezvoltarea învățămîntului superior, publicat în presa centrală, repune în actualitate o problemă de maximă importanță: aceea a perfecționării continue a procesului de formare a viitorilor pedagogi și specialiști din diverse ramuri de activitate productivă sau de cercetare. Faptul, în semnificațiile sale, depășește limitele obișnuitului: el vine să certifice maturitatea proceselor de dezvoltare economică și culturală a țării noastre, impunînd ca o necesitate stringentă perfecționarea unor factori care influențează îndeaproape revoluția științifică actuală caracterizată „prin creșterea într-un ritm necunoscut în trecut a fondului de informații al omenirii."

Nu stă în intenția noastră să facem o dezbatere asupra consecințelor imediate — ce ni se par inestimabile — ale aplicării în practică a studiului amintit. Relevăm doar faptul că el afirmă nevoia creșterii, într-o măsură tot mai mare, a unor cadre de specialiști cu o înaltă calificare, corespunzătoare cu cerințele puse de diversificarea ramurilor economice, de introducerea rapidă în procesul de producție a realizărilor tehnicii moderne. Simultan, pregătirea acestor specialiști trebuie să corespundă cerințelor impuse de ridicarea nivelului de cultură și civilizație a poporului.

Reflectînd in abstracto, pornind de la această bază reală a necesității aprofundării cunoștințelor tehnico-științifice, ne putem întreba în ce măsură viitorul apropiat va mai putea oferi pentru un specialist într-un domeniu al științelor aplicate posibilitatea unei simbioze între cultura necesară în virtutea înclinațiilor și preocupărilor sale, și acea latură umanistă a activității individului inclusă, mai mult sau mai puțin, în preocupările oricărui sistem de învățămînt trecut sau actual. Astfel pusă problema, două obstacole par a sta în fața celor care tind a-și armoniza preocupările tehnice cu cele umanistice: pe de o parte suprasolicitarea studentului în asimilarea unui anumit gen de cunoștințe (și de aici o inapetență pentru preocupările exterioare), pe de altă parte lipsa acerbă de timp, dată de necesitatea înmagazinării unor cunoștințe multiple într-un domeniu strict.

Vor înceta disciplinele umanistice să preocupe pe tehnicieni? Va înceta literatura să existe ca bun circulatoriu și va dobîndi un caracter inițiatic — obiect de studiu al unora care și-au făcut din citirea și înțelegerea ei o preocupare constantă? Dubitative plecate de la o bază oarecum reală, al căror răspuns este însă negativ. Să ne amintim doar de discuțiile purtate în jurul ciberneticii. Adepți înfocați și denigratori notorii de pe diferite meridiane adulau sau desfințau rolul abia întrezărit în timp al acesteia. Știința este de acum consacrată, evoluția sa indicînd clar un pas important spre progresul în cunoaștere al omenirii.

Ce turnură va lua formația intelectuală a cetățeanului de mîine, ce pondere vor avea în ea diferite elemente este greu de presupus. Socialismul a deschis individului posibilitatea formării unei personalități armonioase. Un proces educativ de lungă durată îmbină respectul pentru valorile culturale ale trecutului cu cultivarea capacităților de receptare a noutăților prezentului. Aceste două constante ale activității didactice de orice tip, premergătoare unei specializări de durată, sînt menite a oferi o bază de pornire în cultivarea înclinațiilor spre frumos. Sînt menite a oferi o premiză pentru crearea unui sistem de selectare și discernere estetică a valorilor culturale de facturi diferite. De modul punerii temeliilor acestor preocupări, de modul cum se realizează o aderență exactă la valorile artistice viabile și consacrate depinde felul cum apetența pentru cultură, pentru preocupările umanistice ale individului, se va manifesta și în viitor, indiferent de natura ocupațiilor sale. Articole publice pe această temă, nu cu mult în urmă, de presa noastră centrală au pus în lumină importanța problemei. O discuție publică în această direcție, la care să-și dea concursul oameni de artă literați, nu ar fi, socotim, de loc inutilă, cu atît mai mult cu cît actualul studiu privind dezvoltarea învățămîntului superior se îmbogățește zilnic prin contribuții substanțiale. Dar, revenind la fondul inițial al discuției, este oare incompatibilă o formație științifică exactă cu un orizont de cultură larg? Reafirmînd numai banalitatea că mulți creatori de primă mărime în domeniul artelor au avut contribuții științifice importante în alte domenii, întrebarea ne apare fără sens. Stadiul de civilizație în care ne aflăm impune autoperfecționarea etică a individului, contribuția artei și literaturii în această privință nefiind de loc neglijabilă. A opina — în cadrul semnalatei discuții — pentru studierea posibilităților de asigurare a continuității contactului cu disciplinele umaniste — acolo unde există alt specific decît acesta — în formule care să corespundă actualului nivel de dezvoltare a învățămîntului universitar din țara noastră, ni se pare un fapt de o incontestabilă însemnătate. Precedentele oferite de tradiția universitară, cît și modalitățile noi găsite în ultima vreme arată că se pot găsi soluții eficace în această direcție, ținînd seama de specificul sectorului de studiu respectiv. Simbioza fericită între intelectualitate și etica superioară a acesteia e o contribuție directă la crearea profilului spiritual al omului multilateral al zilelor noastre.

GRIGORE ARBORE

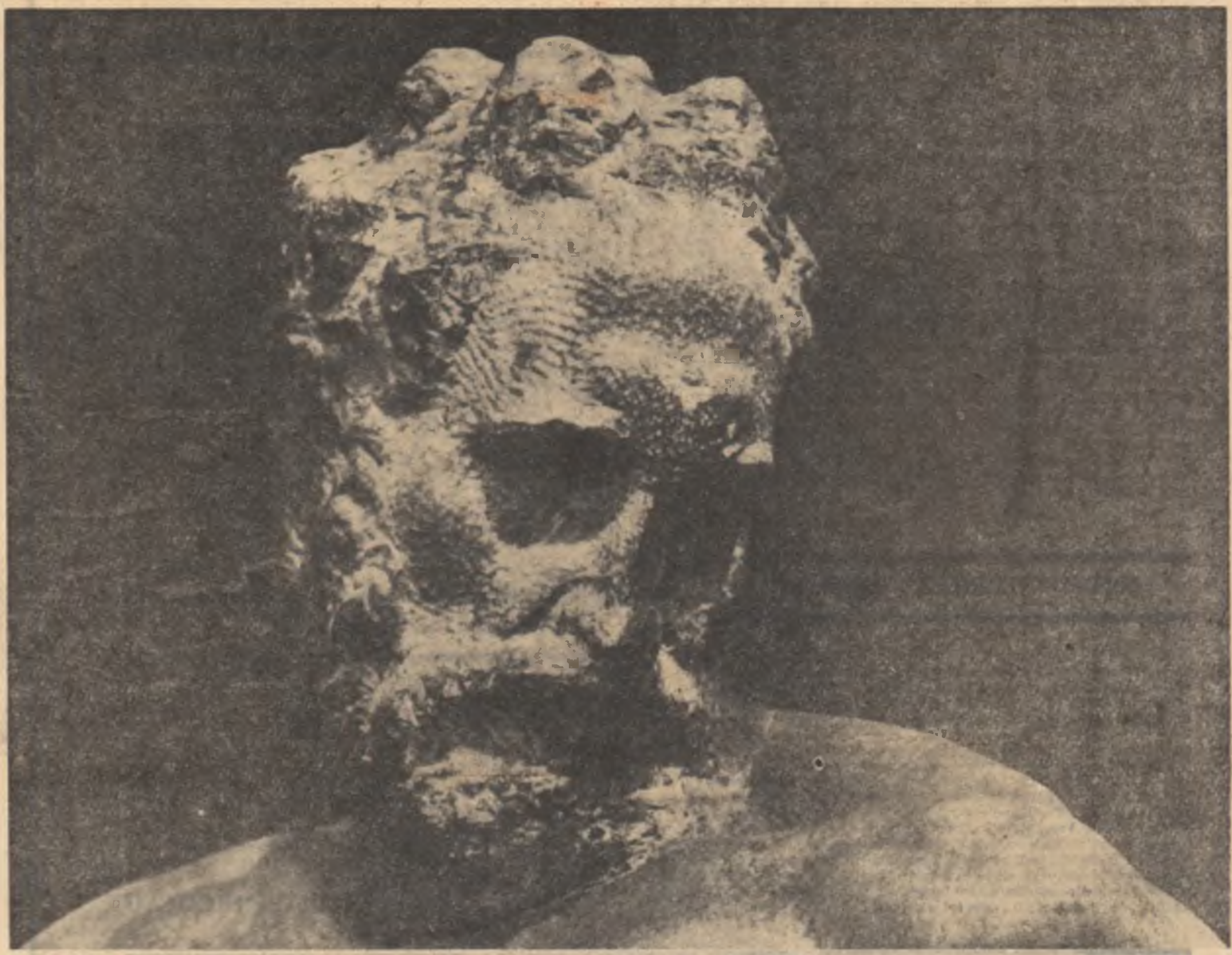

MICHELANGELO „Crepusculˮ

TIBERIU UTAN

Veneția

Se va scufunda neînțelesul, veselul oraș
pînă la glezne, pînă la genunchi, pînă la umeri
ca înecații mlaștinilor mazuriene
pînă la buze, pînă la nări, pînă la ochi.
Și liniște va fi apoi, ori zbucium.
O vreme cetele de porumbei vor stărui
pe urmă se vor preschimba în pescăruși.

Veți părăsi laguna și o veți ocoli
ca pe un cimitir de spînzurați.

Doar cîțiva temerari din cînd în cînd
vor scobori în piața San Marc să mai asculte
bătăile din turnul tăcut ca o nălucă.

Clipă

Ce vuie orașul, ce vuie.
Ce nu e orașul, ce nu e!
Lacrimă strînsă pleoapă
ce nu e, ce bine că nu e.
Ce liniște ștearsă și multă,
ce cîntă orașul — ascultă-l.
Ce vuie și vuie și nu e.

Țara Argeșului

Voi cei care ați fost prin văile lumii și-ați văzut cetăți și lăcașuri de cinste și închinare, veniți și-n Țara Argeșului, în locul de așezare al lui Basarab și priviți încă o dată ruinele și aduceți-vă aminte că aici a fost prima capitală a Țării Românilor.

Timpul leagă și dezleagă piatra de piatră, omul de loc și pasărea de zbor, dar întotdeauna un om sau un domn s-a ridicat și a legat piatra de piatră, omul de loc și gîndul de zbor. Mintea și brațul deopotrivă cu firea i-au fost să poată să lege cîte pînă la el dezlegate erau. Așa că fiecare a făcut un lăcaș de odihnă, un lăcaș de rugă și unul de cinste și neatîrnare. La Curtea de Argeș aerul și apa și pămîntul consumă molecule necunoscute, de voievozi și oșteni, de țărani și cavaleri, de olari și papistași. Tîrg înfloritor la 1330, cu împrejurimi strategice admirabile (Cetatea Poienari), Curtea de Argeș a rămas pentru mine vrednic loc de scaun domnesc cu nimic mai prejos decît cele care i-au urmat: Cîmpulung (Muscel), Tîrgoviște...

Dar aici nimic nu poate fi mai prejos decît altceva — totul poartă culoarea unicatului, a dreptelor lupte pentru libertate. Cineva spunea că fostul palat domnesc e imposibil să nu fi avut o bibliotecă, galerii cu tablouri ale marilor maeștri străini; accentuez această afirmație fiindcă eu cred în cultura celor care au adunat un neam și l-au împodobit cu virtuți din virtutea și din cugetul lor.

Biserica domnească are pe unul din pereții săi o inscripție unică („La leatul 6860 (1352) la Cîmpu-Lung a murit marele Basarab Voievod"). Această însemnare poate demonstra că la 1352 biserica exista și că la 1359 devine prima mitropolie a Valahiei.

Fiecare cuvînt, fiecare piatră și semn au acel sunet al istoriei care, o dată iscat, îți dă o satisfacție nemaiîntîlnită — aceea a întîlnirii personale cu piatra, lemnul și mortarul care au închis în ele lumea secolului al XIV-lea.

Mai sus un alt loc de cinstire și de pomenire așteaptă un grabnic pas — mănăstirea Curtea de Argeș — cu turnurile sale răsucite galben ca de fum, cutremurată de legende, de zboruri și de cuvintele lui Neagoie întru-nvățarea feciorului său Teodosie.

Manole e azi o fîntînă, e o baladă, e o mănăstire de vis în care Ana lui zidită picură lacrimi — Manole e un mit al întregului, al nesupunerii, al zîmbetului care se-aruncă-n văzduh și nu se topește nici după moarte. Monumentele sînt cu adevărat zîmbetele veacurilor peste care mîinile vrednice și ochii sufletului au vegheat și-au înălțat imnuri de slavă, de cinstire și învățătură și de libertate.

DUMITRU M. ION

distinguo

Baudelaire comemorativ

(I)

La 31 august 1867, în vîrstă de numai 46 de ani, dar arătînd nefiresc de albit și calcinat pentru un septuagenar, imobilizat de peste un an de paralizia unei jumătăți a trupului, lovit la scurt timp și de afazie pînă la a nu mai putea decît să scrîșnească înjurătura prescurtată „Crenom" („Sacré nom de Dieu"), murea într-un spital parizian Charles Baudelairie. De pe urma lui, rămîneau o legendă biografică grea și o operă literară ca și necunoscută, deși tipărită.

Legenda enormă îi acoperise cu totul valoarea operei. Conduita suspectă de școlar pubescent îi adusese mai întîi eliminarea din liceul Louis le Grand; părinții înșiși, mama și tatăl vitreg, colonelul Aupick, alarmați de tinerețea lui dezordonată, după măsuri chiar militare ca arestarea recrutului nesupus, îl trimiseseră în Indii cu gîndul ca această aventură maritimă dirijată să-l vindece poate de gustul pentru situațiile reprobabile și extraordinare; scăpase însă de sub privegherea căpitanului, căruia îi fusese încredințat, furișîndu-se din insula Bourbon (Reunion) pe un alt vapor, cu care revenise la viața ostentativă de acasă, spre uimirea tuturor; ceruse la majorat partea cuvenită legal din moștenirea de la tatăl său, înjumătățind-o în doi ani cu instalarea somptuoasă în „Hôtel"-ul Pimodan din insula Saint-Louis, cu îmbrăcămintea costisitor și variat excentrică (neagră sau albastră, nasturi metalici, umeri lați, cravată roșie, mînuși roz), cu petreceri prelungite în tovărășii feminine de culoare sau de cea mai depravată condiție și cu experimentarea pînă la istovire a narcoticelor; familia îl pusese bineînțeles sub tutelă judiciară, ca să-i cruțe ce mai era de crutat din patrimoniu ca și din sănătatea foarte zdruncinată, dar nevoia de bani subsecventă îl azvîrlise în publicistică și în neagră boemă, din care nu i se mai ridicase decît legenda biografică de ins dezorbitat; dintre versurile sale, recitase de nenumărate ori la cerere, în fumul gros al cafenelelor, mai cu seamă Une Charogne *și* Le Vin de l'Assassin*, știindu-se de la un timp că ele făceau parte dintr-un volum, care aveau să se cheme* Les Lesbiennes*, apoi* Les Limbes*, și în cele din urmă, botezate, zice-se, de azi obscurul contemporan Théophile Babou,* Les Fleurs du Mal*; în sfîrșit volumul așteptat apare și procesul în justiție, care i se intenta, aducîndu-i condamnarea pentru a fi vătămat morala publică, îl preface în sperietoare funestă, incarnație a viciului și a satanismului. Spaima provocărilor lui, unele de-a dreptul naive, ca a-și vopsi părul în verde, altele amuzat sinistre ca a declara delicios creierii de copil prăjiți, adăugată la efectul procesului, îi acoperise geniul cu totul. Pînă în anul morții și un bun timp chiar după moarte, opinia comună îi face concesia de a-l socoti cel mult o ipostază mai alarmată a romanticului macabru Petrus Borel.*

Sub această legendă mocnea însă o glorie unică. El era la această dată criticul plastic, muzical, și literar din Curiosites Esthetiques *și* L'Art Romantique *(titluri editoriale postume) al căror cuprins, tipărit mai întîi de autor prin revistele vremii sau în broșuri pusese în circulație noi concepte ale gîndirii estetice și valorificări critice de artiști contemporani, cum nu mai întreprinsese nimeni. Ideea de „modernitate" și „imaginație", prin care Baudelaire depășise estetica romantismului, ca și aplicațiile lui eseistice, privind pictori (Delacroix, Guys), muzicieni (Wagner) și scriitori (Hugo, Gautier, Flaubert), întemeiază altă estetică și altă critică. Abia în zilele noastre avea să se vadă că nu Sainte-Beuve, nu Taine și nici cu atît mai puțin Brunetière, fusese esteticianul și criticul secolului XIX francez, ci „publicistul" Baudelaire. „Diferitele studii, spontane sau ocazionale, ale lui Baudelaire despre frumoasele arte, despre literatură și muzică trebuiesc considerate în primul rînd drept creații tot atît de geniale ca* Les Fleurs du Mal *și* Le Spleen de Paris*. Ele conțin o adevărată doctrină estetică, filozofică și mistică", avea să afirme, după o sută de ani, Y-G. Le Dantec, editorul din 1954 (prima „Pleiade"), întrunind toate sufragiile.*

Poetul „florilor maladive" și al „poemelor în proză", damnat și condamnat, zăcuse în epocă nerecunoscut ca și esteticianul și criticul. Tipărite în timpul vieții lui, primele două ediții din Les Fleurs du Mal *(1857 și 1861), ediția întîi din* Les Epaves *(1866) și* Petits Poemes en Prose *(sau* Spleen de Paris*), acestea risipite prin reviste, departe de a-l fi revelat ca poet, îi agravaseră legenda biografică, sub care murea în 1867. Totuși poetul, avea să cunoască o resurgență mai apropiată decît criticul, deși tot postumă.*

VLADIMIR STREINU

CARTE POŞTALA

Dubrovnik

Rîul Rama a căzut sub un munte alb de calcar şi apare la cotituri sub forma unor lacuri alpine verzi şi străvezii, repetate în forme şi culori neaşteptate augmentate de prezenţa leandrului roz şi alb, explodînd în sus, pe stînci cu mari buchete mirositoare. Răşinile sînt persistente în soarele insolent, pinii se aruncă spre locuri nevăzute unde bănuim marea în cascade păgîne. Aerul şuieră tot de căldură, de zgomot de motoare, de viteza vîntului lăsat în urmă. Ne urmăreşte şi o pasăre omniprezentă, repetată în milioane de exemplare ce devastează tufişurile de iasmin cu un zgomot de fierăstrău. Alpii Dinarici au culoarea munţilor greceşti, pe crestele joase se ridică într-o supremă implorare în faţa lui Helios arborele divin: măslinul în grupuri şi ciorchini. La lumina dimineţii sau a amiezii frunzele sale de argint îmbracă carcasa muntelui în zale, peste toată Dalmaţia parcă ar curge un infinit rîu de platină ce cade în mormîntul verde de dedesubt al Adriaticei fumegînde din altarele ei sărate. Lumea a murit pe aici, corăbiile abia se mişcă într-o smoală cînd violetă, cînd neagră. Păsările plonjează îndîrjit către prada zilei ce se zbate o clipă în aerul frenetic, lichefiat. Aud înăbuşitul strigăt de moarte al vietăţilor apelor, răpite din beatitudinea plutirii şi sfîrşind într-un pîntece lacom de albatros. Mirţii stau nemişcaţi în crisalida amiezii ce se instăpîneşte. Pe creste expiază florile sălbatice, albastre ale acestei veri, exaltînd în jur tulburător miros de fîn de lîngă mare, salin şi otrăvit. Mostarul a rămas mult în urmă, e numai amintire. Ne strivesc două ziduri paralele de piatră pline de fier, mînjite parcă de sînge, alternînd cu verdele patetic, decolorat al ierbii răsărite la hazard. Vechea Raguză se desprinde cu greu din fundalul alb, contururile sînt nedecise, parcă imaginea nu are relief. Am ajuns aici mai devreme decît ne recomanda un mare scriitor sîrb. Ar fi trebuit să fim în Dubrovnik la amurg, cînd din turlele părăsitelor biserici izbucnesc rîndunelele şi se aud melancolice lovituri de clopot, arzînd aerul. Soseam în ziua deschiderii festivalului de vară şi peste trei ceasuri aveam să asistăm la cea mai fenomenală paradă de artificii ce mi-a fost dat să văd, mai fantezistă chiar decît aceea de acum doi ani de sub zidurile Pekinului.

Cetatea avea în ora sosirii noastre lenea, şi voluptatea unui animal sătul. În micul port dormeau micile ambarcaţiuni, cheiul fusese abandonat chiar de turiştii ce nu mai termină cu fotografiatul, cu punerea imaginii lor lîngă monumente, îndeletnicire ce ar trebui interzisă prin legi pentru că prea e vulgară, agresivă şi nesăbuită. Omul se caţără, zîmbeşte, face gesturi teatrale în preajma ruinei, adică a acelui loc sacru lîngă care numai reculegerea e potrivită. Necunoscuţi blonzi în pantaloni scurţi cu femeile lor grase şi buimace, cu copiii lor încărcaţi cu pistoale puse la şold, cu pantalonii lor de cowboy, cu ţipetele, cu nazurile şi cu îngheţata lor, strică tot, te aruncă în acest secol nenorocit al înghesuielii, al trăitului laolaltă în hoteluri, al culegerii de amintiri pe cartoane. La Dubrovnik, ca şi la Veneţia trebuie să vii iarna cînd mulţimea flămîndă de senzaţii a dispărut şi rămîn numai măgăruşii melancolici, cu ochi sceptici pe sub perdelele de viţă dusă, parfumată, ucisă de trecerea verii. Raguza este şi astăzi un loc pentru iubiţi şi pentru iubire, loc al încercării sentimentale în care marea, aerul sărat, violenţa luminii întăresc sau distrug un sentiment. Cum poţi să cugeţi în acest vacarm, în această vînzoleală, în zgomotul de petarde ce marchează deschiderea unei petreceri de două luni în care intră concerte cu dirijori celebri, prezenţe artistice de prim rang, dar şi acel snobism colectiv mai rău decît lepra şi toate bolile biblice laolaltă. Iată o monumentală domnişoară blondă, cu tot templul trupului său toropit de căldura dulce şi de unsoarea parfumată a privirilor lacome din jur. E însăşi Femeia, coborîtă de pe lespezile invizibile ale visurilor tuturor bărbaţilor. Nu ştiu ce caută aici, probabil la anul va fi tot în Dubrovnik sau în alt loc, tot lîngă ziduri şi biserici, străbătînd pieţe bătrîne, fotografiindu-se sub mirţii parfumaţi sau în muzeul farmacopeei medievale, în acest patio cu copaci lungi şi subţiri ca nişte lumînări negre veghind o pace a călugărilor pe care nu o va înţelege niciodată. Bărbatul de lîngă ea o ţine de cotul năduşit şi se umflă de mîndrie, nu vede nimic în jur decît dorinţa pulverizată a celorlalţi în priviri melodramatice, insidioase, promiţătoare la modul cel mai direct. Undeva o aşteaptă o maşină roşie ca o caramea şi probabil un apartament cu aer condiţionat din minunatul hotel în care locuim şi noi, tăcut ca un mausoleu, cu funcţionari perfect bine crescuţi. Ei i se potrivesc aceste vîlvătăi din cerul negru, aceste cozi de păuni albe verzi şi roşii, alternînd cu fuzee galbene, cu cercuri şi galaxii, cu arteziene neînchipuite născute din fantezia celor ce trag de undeva de sub bătrînele ziduri ca să vestească o nouă vară de petrecere, de îngînate melodii, pe aici, pe unde au trecut tăcuţii zei spre Grecia, pe aici pe lîngă împietritele insule-necropole ce nu şi-au trădat încă mitologiile. Toate istoriile mai vechi sau mai noi, toată taina medievală a Raguzei se duce dracului cînd umblă femeia necunoscută plimbîndu-şi şoldurile fecundate la infinit de suita ei trecută şi viitoare de bărbaţi venind din acel timp din urmă şi dinainte în care se înscrie ca un astru de foc.

Cred că prima mare victorie a anahoretului este aceea asupra dorinţei. Distrugeţi-o şi o să deveniţi sfinţi. Dubrovnikul meu petrecea într-un iulie al plăcerii, nu avea nimic reculeş, coamele lui de flacără ardeau marea ce le reflecta, vorbea în limba lui sublimă despre anotimpul paroxistic. Aici o să mă întorc toamna tîrziu sau iarna cum am socotit mai înainte ca să înţeleg lumina şi meditaţia zidurilor, de nesuportat, acum în frenezia din jur, în duhoarea benzinei, a parfumurilor franţuzeşti ce profanează totul...

EUGEN BARBU

Cărţi Cărţi Cărţi Cărţi

Exerciţii
Sorin Titel
VALSURI NOBILE ŞI SENTIMENTALE
PAVEL DAN

PETRE SĂLCUDEANU – „Prea cald pentru luna mai"

Eroii cărţii lui Petre Sălcudeanu sînt tineri, cei mai mulţi, studenţi eminenţi. Poziţia socială a părinţilor, indiferenţa sau toleranţa excesivă cu care sînt priviţi le îngăduie să ducă o viaţă lipsită de constrîngeri nu numai materiale ci şi, pînă la un punct, etice. O petrecere în garsoniera închiriată pentru o noapte de la un proxenet atrage însă asupra lor atenţia miliţiei şi a procuraturii. Membrii grupului sînt exmatriculaţi, excluşi din U.T.C. Vinovat, fără îndoială, mai mult decît ceilalţi, Matei Alexiu este totuşi singurul care, în urma intervenţiilor tatălui său, director al unei mari întreprinderi, rămîne nesancţionat. Problematica, încă atît de sporadic prezentă în literatura noastră mai nouă, este pasionantă. Ideea responsabilităţii sociale, considerată ca o simplă abstracţie, capătă dintr-o dată o concreteţe neaşteptată de eroii cărţii şi — obligîndu-i să adopte o atitudine fermă — pe unii dintre ei îi copleşeşte. Semnificaţia titlului coincide astfel cu ceea ce romanul — configurat ca o dezbatere a problemelor tinerei generaţii şi a raporturilor acesteia cu generaţia matură — şi-a propus să ilustreze. Terenul este propice analistului. Matei, Andra, Radu se află la o vîrstă şi în circumstanţe cînd, solicitate hotărîtor, trăsături morale încă neprecizate, adesea contradictorii, se constituie în caractere unitare.

Cu asemenea premise favorabile, prozatorul, altminteri înzestrat, nu izbuteşte totuşi să satisfacă pe deplin exigenţele cititorului. Naraţiunea, condusă deseori cu mînă sigură, se îneacă altă dată în dialoguri didactice, moralizatoare, pentru uzul tinerilor recalcitranţi sau al părinţilor lipsiţi de tact pedagogic: **„De ce ţi-ai dat maşina pe mîna lui, de ce-i dai lunar atîţia bani cît nu primeşte un salariat de-al tău? Ce-a făcut el pentru atîţia bani, ce a făcut el ca să folosească maşina ca şi cum ar fi a lui? De cîte ori l-ai întrebat unde se duce şi ce face cu banii pentru care el n-a trudit?"**

Tatăl Ruxandrei se dezinteresează de preocupările fiicei sale şi trăieşte cu o fostă colegă de liceu a ei. Alexiu, după cum s-a putut observa, îl **„umflă de bani"** pe Matei. Mama lui Radu, bătrînă şi singură, nu-i poate purta de grijă fiului aflat departe de ea, la Bucureşti. Emilia, perpetua candidată la Institutul de teatru, locuieşte cu o mătuşă în vîrstă şi maniacă, plecată mai tot timpul în provincie. E oarecare pedantrie în această conştiincioasă epuizare a situaţiilor familiale de natură să influenţeze negativ o personalitate în formare.

DUMITRU ŢEPENEAG – „Exerciţii"

Continuă transcendere a realului în ireal, a banalului în miraculos e nota distinctivă a cărţii de faţă. Opoziţia celor două planuri determină structura mai tuturor schiţelor din Exerciţii, în paginile cărora inteligenţa artistică a autorului, slujită de o abilitate tehnică incontestabilă au înlăturat în mare parte diletantismele inerente atîtor debuturi. Slujnica vulgară cochetînd cu soldaţii şi moşneagul care agaţă aripi diafane şi multicolore la omoplaţii copiilor se înscriu în acelaşi spaţiu. Spre disperarea maturilor, o nuntă la periferie se încheie neaşteptat cu înălţarea lină a mirilor la cer. E în această alăturare sîmburele unui virtual dramatism care nu o dată ia forme concrete, strivitoare, ca în **Aripi şi raţi**. Zborul, plutirea aeriană lîngă acoperişul blocurilor sînt motive frecvente într-un volum unde convenţia e împinsă, fără abuz, la maximum. Copiii, mai ales, sînt eroii acestui univers citadin, adesea brutal, în care Ţepeneag caută oazele de candoare, de inocenţă, decupînd din peisaj perechile de îndrăgostiţi, **„cu tot cu bancă şi puţin frunziş în spate"** (**Pentru un album**). Insolitul, de oriunde ar veni, se bucură aici de o preţuire deosebită. Pe acoperişul unui bloc, un copil mergea pe bicicletă **„fără mîini, cu picioarele pe ghidon, făcea opturi şi ţipa într-una"** (**Astronomie**); la vizita medicală se constată că altui copil îi creştea din buric un trandafir alb (**La vizita medicală**): Porumbela. Îmbrăcat în frac împinge căruciorul cu sifoane, şi sifoanele devin dintr-o dată altceva. **„De pildă, unele se alungeau ca nişte gîturi căutînd în jur, şi minerul devenea un cioc de pasăre, iar altele, sub ochii noştri, se transformau în flori. Erau sifoane albe, cenuşii, care se înfoiau ca nişte hulubi, tremurîndu-şi guşa. Şi mai erau sifoane violete ca nişte cupe de ametist, sifoane verzi, albastre, roşii, cu minerul ca o creastă, cocoşi de sticlă şi păuni rotindu-şi coada"** (**Porumbela**). Cînd nu notează detalii de un realism aproape grotesc, Ţepeneag caligrafiază simboluri. Dintr-o anumită perspectivă, tematică în primul rînd, schiţele sale pot fi socotite, însă, pe bună dreptate „exerciţii" în cerc.

SORIN TITEL – „Valsuri nobile şi sentimentale"

O bătrînă decrepită e însă sub o cadă de lemn, căci, altminteri, de cîte ori rămîne singură acasă intră în cameră şi se îmbată criţă. În tinereţe fusese hoaţă de cai, femeie aventuroasă, puţin ciudată, iar nu de mult, furase cadavrul soţului din spital pentru a vedea cum reacţionează medicii atunci cînd îl va cere. (**Vară cu ochii închişi**). Un bărbat e victima unui accident şi soţia consimte să rămînă alături de el, înstrăinîndu-se astfel, pe nesimţite, de ea însăşi. Regăsirea are loc după ani, cu preţul despărţirii definitive a unuia de celălalt (**Despărţiri definitive**). Personajele cărţii trăiesc nostalgia unei vîrste pierdute, a unor gesturi pe care cîndva le-ar fi putut face, dar nu le-au făcut pentru că firesc este ca ele să nu fie făcute. De aceea o durere surdă, o tristeţe înăbuşită, greu de definit, sprijinită însă pe o înţelegere adîncă a omenescului, învăluie schiţele şi povestirile reunite sub un titlu sugestiv: **Valsuri nobile şi sentimentale**. Participarea autorului la existenţa afectivă a eroilor săi nu poate fi trecută cu vederea. Efectele ei se identifică în lirismul grav, realizat cu mijloace de o notabilă sobrietate, în care vedem una din principalele calităţi ale scrisului lui Sorin Titel. E cu atît mai surprinzătoare „literaturizarea" din **Somnul Dorcăi** sau ratarea unei schiţe (**Convorbire telefonică**) începută promiţător pentru ca, în cele din urmă, mult lungită, să se citească fără interes.

MONICA LAZĂR – „Pavel Dan"

Monografia Monicăi Lazăr — cea dintîi consacrată personalităţii încă insuficient cunoscute a lui Pavel Dan — este în primul rînd o încercare de ordonare, de sistematizare a materialului biografic, precum şi a punctelor de vedere emise asupra creaţiei prozatorului ardelean. Concepută în patru mari capitole (**Destinul operei. Inelul de aur. Rapsodia Cîmpiei. În perspectiva istoriei literare**), ea se impune în deosebi prin ambiţia autoarei de a epuiza sursele documentare şi bibliografice pe care le investighează cu remarcabilă conştiinciozitate. Altminteri, o schimbare radicală a perspectivei critice nu intră în vederile sale şi — măcar în aspectele fundamentale — cercetarea urmează direcţiile iniţiate de comentatorii precedenţi ai operei lui Pavel Dan.

PETRE NICOLAU

Franyó Zoltán

Excelentul traducător al poeziei româneşti în limbile maghiară şi germană, Franyó Zoltán sărbătoreşte optzeci de ani de viaţă.

Îndelungata lui activitate a fost răsplătită anul trecut cu premiul Uniunii Scriitorilor, care încununa astfel nu numai volumul Barangolás (Drumeţie) cuprinzînd tălmăcirile celor mai frumoase versuri româneşti în limba maghiară, ci şi truda de cîteva decenii a unui mare poet care în cele trei volume intitulate Az évezredek húrjain **(Pe strunele mileniilor) a dăruit literaturii maghiare o antologie de aur din lirica universală.**

Versiunea maghiară a lui FAUST şi a versurilor eminesciene, ca şi cea germană a operei poetice a lui Ady Endre desăvîrşesc piedestalul pe care Franyó Zoltán şi l-a cioplit într-o marmură nepieritoare.

Cu prilejul aniversării celor optzeci de ani ai săi, urăm maestrului sănătate deplină şi mulţi ani rodnici de viaţă şi creaţie.

Erată

Dintr-o gravă eroare, în numărul trecut al revistei noastre, la recenzia volumului *O seară pentru mai tîrziu*, numele autorului cărţii a apărut greşit, Gh. Busoiceanu, în loc de Gh. Buzoianu. Facem cuvenita rectificare, cerînd totodată scuze cititorilor şi scriitorului.

Atlas în timp

Un monument lipsă!

În preajma Crişului, la Oradea, la capătul unei străzi ce-i poartă numele, se află bustul lui Iosif Vulcan. Trecătorul — frecvent sau ocazional — dar avizat, cît de cît, asupra personalităţii ilustrului cărturar, va căuta zadarnic o umbră de contingenţă între datele pe care le posedă şi masca de piatră — meschină, seacă, inexpresivă, ca un obiect de recuzită. E păcat, pentru că omul de la a cărui stingere se vor împlini în curînd şase decenii, a ridicat el însuşi un monument capabil să însufleţească zborul inspiraţiei.

Descinzînd dintr-o spiţă de luptători întru slovă şi duh românesc, nepotul episcopului Samuil Vulcan, originar din părţile Făgăraşului, a acoperit vaste suprafeţe de hîrtie cu scrisul său citeţ şi aşezat. Ca orice june cu simţire, s-a încercat întîi în poezie — versificaţii erotice, ode şi imnuri pline de patriotism — apoi în proză, cu nuvele şi romane al căror caracter se poate deduce din cîteva titluri: „Ranele naţiunii", „Sclavul amorului", „Barbu Stîrmbu în Evropa", „Fata popii". La 1868, domiciliat fiind în Budapesta, Vulcan află de sosirea trupei Pascali în turneu, dincoace de munţi, şi, împreună cu un grup de tineri connaţionali, soseşte grabnic la Arad pentru a urmări întîia oară — la vîrsta de 27 de ani — o reprezentaţie în limba maternă! În cadrul spectacolului, d-na Matilda Pascali, îmbrăcată în portul popular, declamă poezia „Copila română", de Iosif Vulcan... E greu — aş zice, chiar cu neputinţă — să ne imaginăm atmosfera unui asemenea moment, petrecut cu un veac în urmă, în regiunea extremă a elementului românesc. Din ziua aceea, Vulcan devine principalul ferment al mişcării pentru teatrul în limba română pe meleagurile transilvane. Cum lucrul de [illegible] trebuinţă era repertoriul, pana sa ageră intră în acţiune, compunînd numeroase comedii în spiritul vodevilurilor lui Alecsandri, faţă de care nutrea o admiraţie fără rezerve. Ni s-au păstrat numele unora dintre aceste producţiuni: „Miţa cu clopot", „Sărăcie lucie", „Chiriaşul fugit", „Mireasă pentru mireasă" (interesant!), „Gărgăunii dragostei", „Soare cu ploaie" şi altele asemenea.

Toate acestea, însă, nu înseamnă decît adjuvante, detalii, pete de culoare, monticuli pitoreşti, dar fără ambiţii de altitudine, formînd în ultimă instanţă un decor potrivit pentru piscul majestuos, stăpîn pe orizont. Opera capitală a vieţii pe care o amintim este — cine nu ştie? — revista „Familia", acel „bilet de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre" — cum spunea Octavian Goga, la aniversarea din 1925.

Ar fi deajuns să menţionăm, în acest sens, pe cîţiva dintre colaboratorii revistei încă în prima perioadă, cînd legăturile spirituale dintre fraţii de pe cele două versante ale Carpaţilor erau atît de anevoioase: Timotei [illegible]pariu alături de Vasile Alecsandri, Gh. [illegible]ritiu alături de Dimitrie Bolintineanu, Papiu Ilarian alături de Hasdeu şi V. A. Urechia... Ar fi deajuns să evocăm celebrul „moment Eminescu", pe care, fireşte, nimeni nu-l va putea reda cu atîta autenticitate ca Vulcan însuşi: „Îmi aduc şi acum bine aminte cum, într-o dimineaţă de februarie 1866, primii o scrisoare din Cernăuţi, în care un tînăr — după cum scria, de 16 ani — îmi trimetea nişte încercări literare. Era tînărul Mihail Eminovici; armonia versurilor şi figurile plastice, considerînd starea noastră literară de atunci şi îndeosebi etatea autorului, mă frapară — şi deschisei cu plăcere coloanele foii mele noului talent şi viitorului poet. L-am introdus în literatură cu numele Eminescu".

Adăugind, într-o înşiruire foarte sumară, acte de prestigiu ca promovarea în paginile „Familiei" a tinerilor, începători pe atunci, George Coşbuc şi Al. Vlahuţă, a lui Ilarie Chendi, Octavian Goga, St. O. Iosif, Emil Isac, — schimbul fertil de idei cu Titu Maiorescu şi, în genere, cu colaboratorii marcanţi ai „Convorbirilor" — toate acestea şi altele asemenea, înfăptuite cu sistemă şi temeinicie, zi de zi, timp de patruzeci şi doi de ani — vom începe să presupunem dimensiunile monumentului despre care vorbeam în debutul acestor rînduri. Şi atunci, se va înţelege lesne de ce nu putem privi cu inima uşoară, nici măcar în trecere, insignifianta plăsmuire cu veleităţi plastice, de pe esplanada Crişului Repede.

DAN DEŞLIU

---

cronica literară

de DRAGOŞ VRÂNCEANU

Ursula Şchiopu:

Poeme

Un sentiment al lumii care vrea să rămînă la izvoarele lui intime, acolo unde toate se nasc dar nu se despart de noi, ţinîndu-ne legaţi de muzică şi candoare, este un prim moment psihologic pe care îl întîlnim în „Poeme" de Ursula Schiopu (Editura pentru Literatură, 1967). În versuri ca acestea: „După fereastră secera lunii / Se zbate subţire prinsă-n beteală. / Lumea, soră cu gene prelungi / oftează-n culcuşul meu de cerneală" (Crai nou, p.47) sau: „Toate drumurile pe care am trecut / Sînt pline de şoapte, de vers început" (Toate drumurile, p.52). Cuvintele arată chiar o poetică, exprimată cît se poate de fericit: „Lumea, soră cu gene prelungi" care oftează în „culcuşul meu de cerneală"; drumurile „pline de şoapte, de vers început". Sentimentul acesta se arată şi în alte versuri, în unele cu un început de debordare care trebuia să ducă la al doilea accent interior caracteristic poetei: „Şi prin ogivele zilei deschise / Pietrele lumii se schimbă în vise. / În coşuri le-am strîns de pe drum / Să nu le schimbe soarele-n fum" (Toate drumurile, p53) Cînd „toate pietrele lumii se schimbă în vise", chiar cu teama secretă ca ele să nu se transforme într-un fum de soare, calea e deschisă către o vibraţie vitală unanimă, care învăluie universul. Poeta luptă ca această vibraţie să nu devină efuzivă, să rămînă concentrată, fără a o supune procesului eliptic modernist, căutînd din potrivă să o menţină într-o sinteză de avînt şi claritate, pe o curbă strictă care ajunge la apogeu din cîţiva paşi. Avem astfel poetica evidentă a acestui al doilea moment, în „Anotimp solar": „Aş vrea să muşc din frunze cu gustul amărui / Prin vrejuri în cetatea frunzişului să sui. / Să-mi treacă vînturi aspre sub tîmple şi tîrziu / Sub frunzele crestate un nou poem să scriu" (p. 58). Acest nou poem este deja realizat în momentul însuşi în care se anunţă. Poezia continuă, terminîndu-se astfel: „De cînd se coc şi merii şi nucii în via mea / M-am hotărît să caut în galaxii şi-o stea / Tăcută pipăi cerul, îl mîngîi şi-l ascult / Împrăştii meteorii ce pîlpîie de mult" (p.59). Nu este o întîmplare că toate citatele de mai sus arată cele două atitudini emotive, între termenii cărora se desfăşoară gama interioară a poeziei Ursulei Schiopu. Poeta aduce în tabloul poeziei actuale nota personală a unui vers unitar, bizuit totodată pe nuanţă şi impuls, pe emoţia de implicaţii subiective şi de expansiune obiectivă, pe o viziune de prospeţimi patriarhale şi de elemente de viziune cosmico-geologice, pe stări meditative totodată de seninătate şi de frămîntare. La rîndul său, limbajul (ca de altminteri însuşi conţinutul) nu se situează nici în tradiţionalism, nici în modernism, ci într-o sinteză personală, ce îşi caută încă locul cu discreţie, dar cu precizie.

În poezia „Prin cadenţa ploii" găsim o viziune citadină — lucru mai rar în viziunea poetei, fără ca ea să fie de loc dominată de rusticism — unde cuceririle simbolismului în care, de exemplu, ploaia îşi păstra izul ei bacovian, sînt împinse mai departe într-un simţ pluvial regenerator, de origină fără îndoială campestră, născînd o simbioză pe cît de firească pe atît de neprevăzută: „Ehei trecători cu umbrelă / Oraşul s-a trezit în reverie / Aştepta o ploaie ca aceasta / Să se spele de ipohondrie" (p.67). Acest simplu detaliu, ne arată cît de plină de posibilităţi poate fi atitudinea integrală faţă de univers, pe care o practică Ursula Schiopu, ca şi alţi poeţi de altfel, ea devenind „a treia forţă" între tradiţie şi avangardism, a poeziei noastre, dacă este aplicată cu conştiinţa de sine şi cu spirit de propulsie expresivă. Poeta dovedeşte o luciditate mai mult, a acestei poziţii, de fond şi formă, cînd în poezia „Poem pentru cristal" ne spune: „Multicolor filtrăm cu limpezime / Acele zvîrcoliri şi preschimbări / Ce s-au pierdut treptat în disoluţii / Dar se păstrează-n noi sintetizări" (p.83). O asemenea atitudine nu presupune de loc sentimentul şi viziunea universului, interior şi exterior, ca pe un „beau fixe" ce emană, ca soarele, o lumină totală. În „Nu căuta", Ursula Schiopu ne atrage atenţia cu deosebită frumuseţe, asupra complicatei existenţe şi esenţe a omului şi a poetului: „Nu căuta în mine trupul pur / Al Afroditei cînd ieşi din mare. / Eu am băut din cupe mari de lut. / Amare seve de însingurare" (p.81) În „Alchimia bucuriei" exclamă: „Bună dimineaţa soare. / Bună dimineaţă rouă: / Ape de sub pămînt sau ploi. / Urme de paşi făcute în doi. / Minereuri, pulberi primare, / Cristalizări şi dulci şi amare" (p.5—6)

Poezia „Amiază" (p.17) şi „Deltă", ca şi altele, ilustrează o capacitate de obiectivizare lirică dinamică: Amiaza e simţită ca pe un fel de furtună a arşiţei: „Buimace acoperişurile vibrează / Semnalul bondarilor mici plesneşte / Sună crengile, / Sună elitrele / Fluturi albaştri aiurează / Printre cucute şi brusturi" (p.17) Capacitatea aceasta de vitalitate sonoră a peisajului îi este ades proprie, cum se arată şi în cel al deltei: „Aud cum cad în coşuri scrumbii strălucitoare / Şi rîde dimineaţa, vălătucind minuni... / Zăresc prin plaiuri marea tăioasă-n limpezime / M-aşteaptă să mă spele de vis şi-aluviuni" (p.21).

Limbajul Ursulei Schiopu este un amestec de termeni de ştiinţă cărora le găseşte modul de a-i scoate din fixitatea lor conceptuală („Spune, soră piatră, spune, mă poartă / Pe fir de ape freatice, nelinişte / în geologia mea" p.63) şi de prudent neaoşism. Pericolul unui talent situat astfel la „cumpăna apelor". între o viziune modernă şi una tradiţională, este o abandonare pe versantul simplei eufonii al uneia din ele, în speţă al celei tradiţionaliste, cu un ton adesea prea cunoscut, cum se întîmplă într-o serie de poezii. Volumul „Poeme" marchează însă o prezenţă poetică certă, în care operaţia de auto-discriminare literară apare deja dusă la capăt.

Nicolae Ioana:

Templu sub apă

Nicolae Ioana este un poet care face un ciudat neo-clasicism, prin esenţele formale sintetice pe care le cultivă, în cele 23 de poezii ce alcătuiesc volumul său de debut „Templu sub apă" (Editura pentru literatură, colecţia Luceafărul, 1967). Selecţia, foarte restrînsă şi severă, arată din capul locului o poziţie de spirit ce se aşează la antipodul confraţilor săi de generaţie, prin stricteţea cuvîntului şi incrustarea imaginii şi ideii în contextul poetic. Aşa cum Tristan s-a născut rîzînd, Nicolae Ioana iese la iveală matur tocmai din punctul de vedere formal. Dar nu e vorba de o „formă" de continuitate, ci de ajustarea corsetului exprimării pe trupul unei viziuni diforme şi fluente, astfel ca aceasta să fie imobilizată ca o lavă căreia i se prind sensurile de curgere. Sub această combustiune de preţ, sentimentul şi fantasma străbat cu un ieratism rece, care vorbeşte gîndirii: „Nu mă lumina mare cu stele mistuite în adîncuri / pe lume sînt atîtea pămînturi / neluminate, uitate în rostul lor. / pace ţie, lume oaselor mele izvor!". Această invocaţie continuă, fără a ieşi din ieratismul ei plotinian în emoţia slobodă, dar incertă: „Nu mă lumina mare şi tu astru / spumegă în văzduhul albastru, / pe unde trec roţi şi se cutremură / staua de negură". (Rugă, p. 10) Neîncrederea în spiritul haotic şi precar al frămîntării onirice îl duce pe poet la acest contrapunct al osificării structurale. S-a spus despre Cézanne că a făcut din impresionism o pictură de muzeu, adică i-a dat acel contur care depăşea labilitatea lui congenitală, printr-o blocare a morfologiilor realităţii. O astfel de blocare — de izvor dealtminteri barbilian — găsim şi în versul lui Nicolae Ioana, a cărui pîrghie este aşezată în afară de conţinutul său, dar situată bine, printr-un calcul ce este el însuşi suficient pentru a-l socoti un poet adevărat. „Oaspete" (p 29—30) vrea să fie probabil o baladă a morţii, o replică la modul lugubru al jocului arghezian „De-a v-aţi ascunselea". Intrarea „oaspetelui" este dozată într-un mod în adevăr impecabil artisticeşte: „A venit în casă / şi uşa a rămas încuiată / şi fereastra a rămas zăvorită. / A venit în casă / nevăzut, neauzit, / dar îl simt în toate, / cum furnică întunericul: masa cum o învecheşte / apa cum o împuţinează" Apoi deodată simbolul se dublează: „Se hăituiesc pe pereţi două umbre"... „dar nu curge sînge / din această imaginară vînătoare, / doar undeva se aude / rostogolindu-se trupul". (p. 30) Pantomima este eficace, dar apare ca sub un cristal interior, de sub care se aude numai zgomotul de la sfîrşit. Inveşmîntată simplu, fără aparatul insondabil de fixaţie formală al poetului, vicisitudinea ar fi devenit încăierare romantică de spirite. Dealtminteri un întreg filon de viziuni romantice, cu cai, cetăţi şi lupte vizitează fantezia lui Nicolae Ioana, convertite în mozaic: „Din stepa tătară noi vînturi sure / în Europa bat ca-ntr-un copac. / Începe toamna continentală. / Cad mari frunzare peste pămîntul dac". (Valuri tăinuite, p. 7) Tot o viziune romantică ieratizată găsim în „Tărîm": „Sub tărîm de ape liniştit / alb capăt de astru diurn, / ies din saline lunare şi-aud / cum apele se prăbuşesc din turn" (p. 6) Este vorba însă de un romantism esenţializat, trecînd prin filtrul suprarealismului şi abstractismului şi impus de o matematică clasică. Un moment, la primele sale începuturi publicistice, Nicolae Ioana părea să scape de sub legea aceasta a versului său, în poezia „Elogiu" unde apărea cufundat, oarecum la modul primitiv şi mai stîngaci, în natură: „Toate lucrurile au cîte o înfăţişare / care se mută mereu după soare. / Copacii umblă zile întregi fără chip / să-şi aleagă înfăţişarea din firele de nisip / Apoi vin să şi-o arate soarelui s-o vadă / dacă e demnă sub lumina lui să mai şadă". (p. 12) Poetul a trecut, cu această poezie, printr-o clipă de bifurcare a inspiraţiei sale. Dar a prevalat un alt mod de plăsmuire decît acesta, poate că cel care trebuia să-i dea fizionomia sa personală în tabloul liric al tinerilor.

E BINE!

MOTTO: „Nu-i găsim nicicum oameni
de bun simț decît pe cei ce
sînt de părerea noastră".

LA ROCHEFOUCAULD

Poetul Alexandru Andrițoiu, redactorul-șef al **Familiei**, publică în ultimul număr al excelentei reviste orădene un crud atac, **„La o fișă de dicționar"**, împotriva „criticului salariat" M. N. Rusu, împotriva „patronului" revistei **Luceafărul**, împotriva unui „Dinu Păturică, catalizator zburlit" etc., și, generalizînd, împotriva întregii „numitei reviste".

Poate că n-am fi considerat că e necesar să luăm atitudine față de „pamfletul" poetului Al. Andrițoiu (cum n-am luat nici față de acea **Scrisoare deschisă redactorului șef al revistei Luceafărul** semnată de prozatorul Fănuș Neagu, nici față de imprecațiile redacției **Amfiteatru**, apărute în numărul din iunie a.c. al tinerei reviste studențești), dacă focul concentric al artileriilor polemice din jurul nostru nu ne-ar face plăcere, ca un semn de netăgăduit al unei activități combative căreia i-am dus cîndva, cu ani în urmă, atît de mult dorul.

Domnea pe atunci, peste cîmpul nostru literar o tăcere neturburată de nimic. Cîțiva inși cădelnițau prin cîte-o vîlcea pe la cîte vreun altăraș de mucava, glorificînd gloriole născute moarte, ori înălțînd tropare și kirie-eleisoane celor de care le atîrna blagoslovenia intereselor, sau împroșcînd cu mocirlă valorile care se revărsau peste tingirile lor tămîielnice și peste piedestalele pe care izbutiseră să se cocoațe.

Nu vă mai amintiți? Să vă reamintim atunci noi:

„N-a avut deci nimic comun cu principiul spiritului de partid tendința unora fie de a prelua în bloc, necritic, moștenirea culturală a trecutului, «reabilitînd» pînă și obscurantismul mistic al lui Blaga"...

...„Colaboratorii **Stelei** dădeau exemplu, pastișîndu-l cînd pe Blaga cînd pe Bacovia, cînd pe Robert Frost (...) Alte calități ale lui Aurel Rău criticul le găsea în faptul că poetul **«utilizează inteligent și am spune modern folclorul»**... „Poeții clujeni de la **Steaua**, printr-un soi de reverie lirică, ajung repede de la contemplarea duioasă a muncii oamenilor din jur la o comuniune stranie interioară cu întreg cosmosul, cu duhul pămîntului sau cu spiritele strămoșilor"... „Și Baconski (...) se cufundă pe urmele lui Blaga într-o veșnicie misterioasă arhaică, foarte asemănătoare cu imaginara «intraistorie» a gîndiriștilor"... „Creațiile cele mai bune din ultimii ani... **Bărăganul** lui V. Em. Galan (...) **Mărul de lîngă drum** al lui Mihai Beniuc (...) versurile Ninei Cassian"... ș.a.m.d.

Nu mai țineți minte, oare, un coraport? „S-au găsit destui „rafinați" care au contestat (și contestă) această modalitate de expresie poetică" (adică poezia lui Eugen Frunză), spunea el, elogiind „lucrări ca **Silvester Andrei salvează abatajul** de A. Toma, **Tovarășul Matei a primit Ordinul Muncii** de Veronica Porumbacu" etc. etc. etc. Se alcătuise un clasament al „valorilor" noastre literare, întemeiat, cum bine știm cu toții, nu pe criteriul valoric, ci pe niște dosare de simpatii.

Pe ce loc se aflau, în acest clasament, scriitorii Al. Andrițoiu, Șt. Aug. Doinaș, Radu Stanca, Emil Botta, Ion Barbu, Lucian Blaga, G. Bacovia, Tudor Arghezi, Al. Philippide, G. Călinescu, Tudor Vianu, Radu Tudoran, etc, etc?

Nu cumva și **Dicționarul Luceafărului** a contribuit la o mai justă ierarhizare a valorilor? Nu cumva atitudinea generală adoptată de redacția **Luceafărului** a pus și ea un umăr la dărîmarea zidurilor dogmatismului critic și la instaurarea unei atmosfere propice luptei deschise de opinii în literatura noastră?

Nouă ne place larma acestei bătălii. E un semn de vitalitate. Poetului Al. Andrițoiu nu-i place că lui M. N. Rusu nu-i place poezia poetului St. Aug. Doinaș. E bine că toți pot să-și exprime deschis opinia. Nici lui Sainte-Beuve nu-i plăceau poeziile lui Baudelaire, ca să dăm un singur exemplu celebru. Și-apoi, cum dealtminteri se poate ușor verifica, laude la adresa poeziei lui Șt. Aug. Doinaș au apărut destule în **Luceafărul**, fără ca **patronajul patronului** să fi interzis aceasta.

Și-acum, uite, s-a găsit un critic, „salariat" al **Luceafărului** (grozavă crimă e să fii salariat la o redacție!), care să afirme că: „Doinaș este, după opinia noastră, un poet de compoziție și construcție perfectă (...) Breslaș distins, cu ceva din rasa marilor orfevri, înconjurat de unelte nichelate, a căror prezență însoțește fiecare poem, Doinaș este și un alchimist în căutarea «pietrei lirice»". Dar M. N. Rusu consideră că o asemenea poezie este „prăfuită" și formulează cîteva obiecțiuni: „Captiv definitiv cuvîntului-sunet, el (Doinaș) este, din pricina direcției neoclasiciste pe care o frecventează, în contratimp cu evoluția lirismului modern. Sau este în timp cu lirismul clasic".

Și, din atîta, prietenul Al. Andrițoiu, cu o indignare mai potrivită unor alte cauze, îl acuză pe M. N. Rusu de toate păcatele lumii literare din trecut, prezent și viitor. Să fim serioși! Altminteri, ajungem să credem că unii „empirici" promovează niște principi infailibile, irefutabile, și că nu ne mai rămîne altceva decît să ne reîntoarcem la vechile dogme.

„A devenit aproape o lege ocolirea numelor importante în orice dezbatere despre aspecte «negative» ale literaturii în curs", scrie Sorin Alexandrescu în excepționalul articol **Despre timiditatea criticii** din **Contemporanul**/28.VII. a.c. Sigur că în atitudinea generală a **Dicționarului** nostru (și a întregii reviste, de altfel) nu se poate depista nicăieri vreo spaimă de „numele importante", de a spune adevărul despre orice carte și orice autor. Nu ne-au timorat nici funcțiile oficiale, nici titlurile academice ori universitare, și, în măsura în care colaboratorii noștri s-au priceput, am militat pentru exprimarea deschisă a tuturor opiniilor. Nimeni n-a pretins, în paginile revistei **Luceafărul**, să se închidă gura cuiva sau să i se ia capul pentru anumite atitudini greșite. Dar am pretins că e o datorie sfîntă să ne spunem cinstit și curajos părerile, despre oricine și despre orice. Revista **Luceafărul** a izbutit astfel să tulbure somnul cîtorva arhonți și cădelniceri care umpleau văzduhurile cu fum de tămîie și să stîrnească vîntul proaspăt al criticii și al polemicii.

Și e bine așa. În adversitatea lor tacită, găsim satisfacții bine întemeiate. Iar „în adversitatea prietenilor noștri celor mai buni, găsim ceva ce nu ne displace", cum zicea înțeleptul duce François.

L

GRIGORE HAGIU

Acvile și zimbri

azinoapte acvile și zimbri am visat
sînt semnul însănătoșirii mele
pe scoarța minții străbătură
un arc întreg
din răsărit și pînă la apus
cînd m-am trezit
îmi mai vedeam ultimul strigăt
călătorind în dreptul ferestrei afumate
șirul străbunilor îmi atîrna de șold
pîlpîitoare sabie-ntrecînd pămîntul
un singur os în mine rezistînd
a fost deajuns în întregime să mă recompun
și-acolo unde forma cărnii o uitasem
pierdută cu memoria-mpreună
o-nlocuiam cu vreun crîmpei de cîntec
sau vreun cuvînt
încă rostit de nimeni

Cimitirul fulgerelor

am văzut fulgerele anunțînd tunetul
cum ochii prevestesc mereu cuvintele
am văzut fulgerul trăsnind stejarul
și amîndoi s-au înfruntat frumos
dar vina paratrăsnetelor cine-o poartă-n lume
n-am vrut decît de flacără să ne ferim lăcașul
atît de singure sînt vinele de fier
brăzdînd în două răsăritul casei
atît de puri sînt norii și neștiutori
isbindu-și pulberea albastră cap în cap
în nopțile copilărești de primăvară
cu mîna mă țineam de firul negru de metal
și tremurînd mă oferearn cereștilor
îndepărtate focuri
cu carnea mea nepervertită să răscumpăr
noianul fulgerelor mari ucise
la rădăcina cîtor case-nmormîntate
nedemn în cimitire de cărbuni

Dupăamiază de vară

pe somnul tău înalt
porumbii se-odihnesc
voi spune este vară
și-un întuneric mult mai mare
voi face-n golurile cărnii mele
ochi visător să se deschidă către stele
atît și e prea mult să fiu
și voi uita
izbit în cap de-o amnezie vagă
iar cîteva cuvinte
greoi rîcîie vîntul cu ciulinul
ariciului ucis pe cîmp
mai am o singură scăpare
să-mi amintesc întinderile galbene de griu
voi spune este vară
și-apoi te voi lăsa pe tine să gîndești
și să pricepi dacă se poate totul
și-n locul meu

VASILE NICOLESCU

Excelsior

Căutăm în tiparele pure
raza cercului lumilor,
cu sentimentul de care exultă arborii
în miezul furtunilor.

Căutăm în năvoadele rupte-ale viselor
cheia mereu ultimei uși,
arcuindu-ne asemeni cerului peste minuni.
mușcați de tăgadă, niciodată răpuși.

Căutăm, căutăm, căutăm
ascunsa de timp protoplasmă
a stelelor, guri arzătoare ale nopții,
incandescente limite.

Căutăm în peșteri boltite pe suflet,
elasticul salt al bizonilor,
săgeata rupînd retina Destinului,
pulberea sfîntă-a eonilor.

Căutăm, căutăm, căutăm,
cu lentilele oceanelor căutăm,
pînă cînd inima pămîntului se va umple
de sîngele tuturor stelelor.

GHEORGHE GRIGURCU

Pescuit

După-amiază prinsă-n
năvoade mereu
multiplicate.

Și pescarul așteaptă aurul
și sîngele ce ne prisosește.
Despărțit de astrul care-l ascultă.

De-a lungul corăbiei ce-i joacă sub gene
în apa uleioasă
ori numai senină.
Plină de pești ce nu pot rezista,
cînd viclenia vine la urmă,
și-și caută perechea.

Cîrlige ca să nu-și mai amintească
străduințe fără alegere.
Sub catargul înalt, înalt,
acolo unde e loc doar pentru divinitatea
care suge mișcările.

Chiar vîntului îi întinzi o cursă.

Pești despicați cu vîrful ascuțit al muntelui
și mîinile ți-s pline de solzi fierbinți.

Antirăzboinică

Cu praștia lovind sudoarea stelelor
ți se pare că prea mult trudești
și cauți dinții zdrobiți, sarea lor
presărată pe cîmpuri.

Din loc în loc cîte-o fîntînă de limfă.
degetele luptătorilor împrăștiate la-ntîmplare,
genele lor, risipite păpădii.

Armatele-au trecut cu ochii legați
de nouri, încă răsună
din cărămizi cadențele lor.
Sîngele lor puternic săpînd în pustiu.

ILEANA MĂLĂNCIOIU

Am semănat cu frunza

Cine-a păcătuit de-am fost la fel
Și n-am fost frați de mamă sau de tată
Ci te aștept sub plopul ce se zbate
Că nu te pot iubi ca pe un frate
Și nu mă poți iubi ca pe o fată?

Cred că erau în fața casei plopi
Și nimeni n-a știut și n-ar fi vrut
Dar s-au uitat bătrînele pe geamuri
Și-am semănat cu frunza de pe ramuri
Chiar înainte de-a ne fi născut.

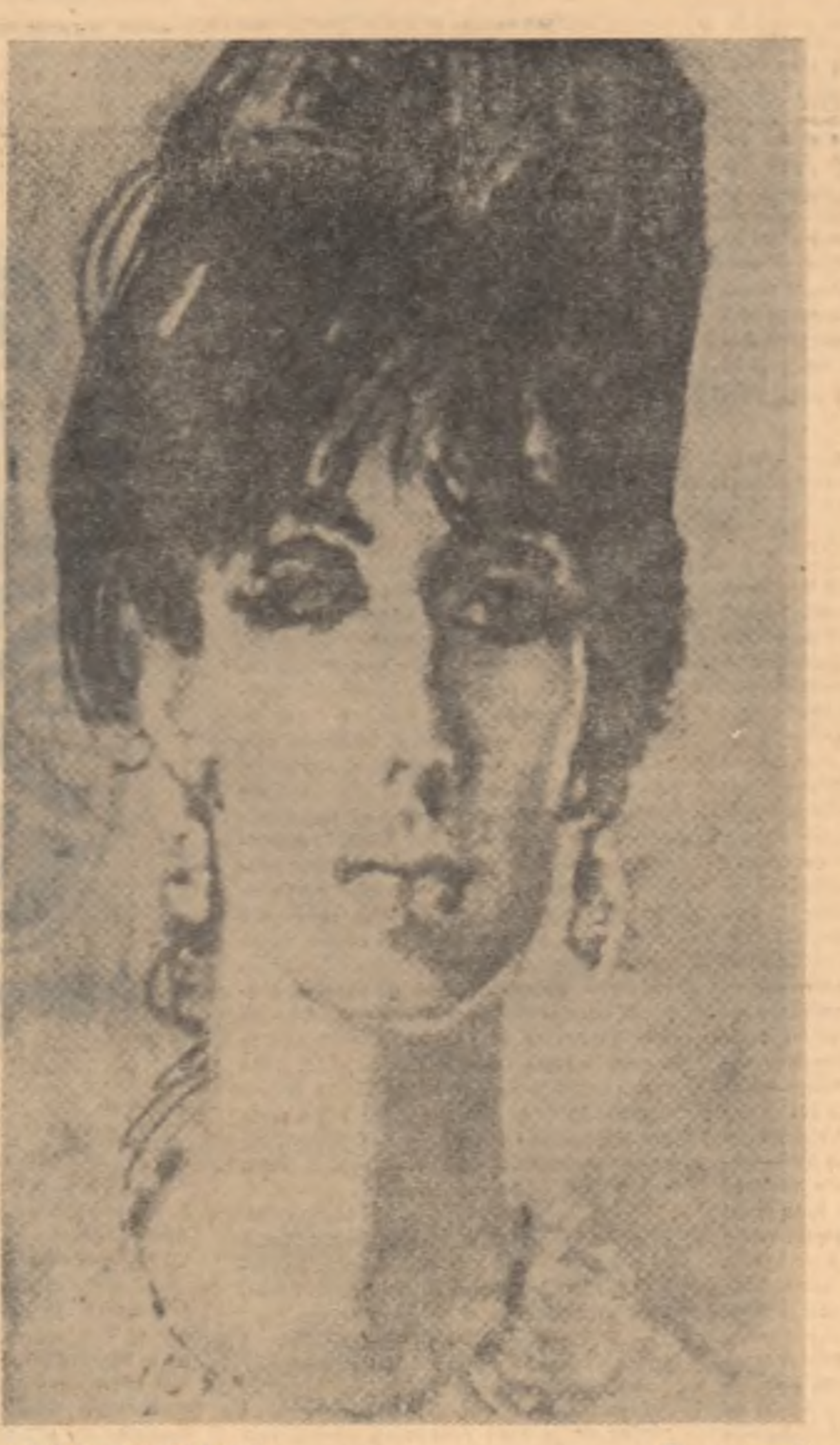

PETRE SUȚIANU „Pariziana"

Că plopii tineri mi-amintesc cum sîntem
Și cum am fost și cum vom fi mereu
Și prea mă simt fără să vreau legată
De frunza ce începe să se zbată
De parcă-au fost bătuți de dumnezeu.

Dar n-am fost frunză să aștept tăcută
Să intre toamna liniștită-n crîng
Și să mă ducă vîntul spre pămînt
Ci la un semn al sufletului cînt
Și la același semn încep să plîng.

Iluzionism

Un semnal și apare în scenă copilul
Crescut de mic la circ și învățat
Să mînuiască-o undiță cu care
Eu cred că prinde pește pe uscat.

Mă uit cum pune rîma în cîrlig
Și cum o-nalță-ncet și-ngîndurat
Și după-un timp în locul ei se zbate
Un petic de mătase colorat.

Îl chem să mi-l arate mai de-aproape
Și-mi smulge din cîrlig cu-ndemînare
Un pește viu, dar colorat la fel,
Pe care l-a avut în buzunare.

Strig să mai prindă unul dacă poate
Și dacă vrea să-l cred și se oprește
Și-mi pune-aceeași rîmă în cîrlig
Și prinde rînd pe rînd acelaș pește.

Apoi ar trebui să-l pună-n apă,
Dar undița se zbate și mai tare
Și noi aplaudăm să mai rămînă
Iar peștele îi moare-n buzunare.

Sunătoarea

S-a copt sunătoarea pe cîmp
Începe să fie bună de leac
Și umblăm tăcuți prin iarba rea
Și-adunăm atîta cît putem
Să ne ținem zilele cu ea.

La început o smulgem cum se-ntîmplă
Pe urmă ne oprim s-o alegem
Fiindcă începe să se facă noapte
Și fiindcă am aflat în altă parte
O pantă cu semințele mai coapte.

Dormim o vreme și visăm frumos
Și iar plecăm pe cîmp la sunătoare
Prin iarba cu lăcuste și cu broaște

S-avem și pentru cei ce ne cunosc
Și pentru cei ce ne-ar putea cunoaște.

Și totuși, uneori n-avem ce face
Dacă ne bate-n ușă un străin
C-am vrea să aibă leacul orișicui
Dar fiecare o alege bine
Să fie bună pentru boala lui.

MARIUS ROBESCU

Așa se face straja

Apa se urcă pe cumpeni,
e bine în pace și dragoste,
voievodul are un fiu smerit
mirosind a lapte și a lemn sfințit
Traiul se mută în norii plini
— clipă — de azi pînă vineri —
se varsă gălbenușul pe pămînt
la tălpile muritilor de tineri.
Se arde vorba ca o cărămidă,
nu e vorba o fiară, nu e un cal,
ea e o rodie cu sîmburi în miez.
Mușcă, linge-ți degetele și crezi
ne mai trezim vii, cine știe,
fără limbă, fără inimă, fără nimic.
Trece timpul cu abdomenul golit
și duhul puterii își scutură
viermele din spic
Rămîn de noi pletele unse,
atunci se închină, se sărută pasul,
se face slujbă de bucurie,
ies căruțele înflorite cu salcie,
se culcă mireasa cu umbra.
Așa e drept, întocmai
se face strajă pentru un suflet
și se deschide o poartă
și se trece cu fața curată.

Veghea rece

Oboseala ca un munte de nisip
și toate lucrurile abia palpitînd
cu gîtul îndoit.
Colindă o fiară,
își freacă botul de rădăcini
și surdă și oarbă nu înțelege.
Tu dormi sub un fluviu
cu mîinile despărțite,
cu pieptul rece.
Un șarpe galben tresare
pe fruntea ta.
Nu-mi pot uita armele
puse în cruce, deasupra,
pretutindeni și-n somn îmi duc
arcul legat la-ncheietura mîinii.
Între două maluri
numai cu pumnii înfipți în țărînă
sufletul nici el
nu mă poate părăsi
mereu izbindu-se de cerul gurii.
Caravane cu înstelate copite
și ninsori și un arbore gata să cadă
pe cei surprinși îmbrățișați
și, iubito, ochiul care știe
în cioburi se desprinde la pămînt.
Dar aidoma ciclopului
cu sîngele-timp dîre pe piept,
mă opresc la țărm
și-mi spăl rana din frunte.
Mai curat
decît prin întîmplare m-am născut
și sînt furios, cu degete-nlemnite
împrejurul gîtului tău, mă încumet să fiu.

ION NICOLESCU

Reflexul de doi

după „Întoarcerea tatei din război"

Tu te-ntorceai din război
și eu mă-ntorceam din război
pămîntul trecea pe jos
iar tu pe sus piersicii
sălbatici prin înaintea
păsărilor voiai să cobori
să-mparți la prieteni scrisori
de dragoste și de dragoste
de victorie și de victorie
și tu ai fi vrut să rîzi
și eu aș fi vrut să rîzi.

Dar cum te luptai singur
eu te vedeam singur
și tu mă rugai să ucid
și eu nu voiam să ucid
apoi ucideam amîndoi
tu porumbeii speriați
eu porumbeii soldați
tu prindeai lacrimi din zbor
și le tăiai cîte un picior
eu cîte șapte perechi
le trăgeam necăjit de urechi
tu mă ucideai pe mine
eu te ucideam pe tine.

Tu uitasei drumul de-acasă
eu uitasem drumul spre casă
tu jumătate eu jumătate
dar tu mai priveai înspre mare
deci uitasem mai tare
și tu nu uitasei nimic
și eu nu uitasem nimic
și tu veneai lîngă mine
și eu nu veneam lîngă tine
și tu nu mai veneai lîngă mine
și veneam eu lîngă tine.

Și umblam din nou
tu jumătate eu jumătate
jumătate oameni jumătate plante
tu șovăind eu șovăind
tu mai fertil eu mai copil
tu înflorind eu ascultînd
tu mai curînd eu mai curînd
și umblam mereu și umblam mereu
jumătate tu jumătate eu
jumătate tu jumătate eu
jumătate tu jumătate eu.

FLOREA BURTAN

Visare

Se furișau în taină păsări
Și-ngălbeneau un lan cu lună,
Se adăpau din lac luceferi
Făcînd izvoarele s-apună.

Se lumina întîia zare
Și se-aprindea un pom în vînt,
Cădea în părul meu albastru
Legat cu rouă de pămînt.

Theoria,
Opòra,
Pacea

La început nu era decît iarbă. Nici jos, nici sus nu era pe pămînt, nici apus, nici răsărit, nici miază-zi, nici miază-noaptea ierbii.

Sclavii au adus lespedea și plecînd au lăsat-o.

Iarba primi, răsărit — capul lespedei, apus — piciorul lespedei și dreapta și stînga lumii se făcură celelalte laturi ale marmorei.

Veni Praxiteles cu dălțile și celelalte arme ale lui.

Și zise Praxiteles cel de luni către Praxiteles cel de marți: din marmura de la apus voi scoate capul lui Zeus;

Praxiteles de miercuri zise lui Praxiteles de joi, din marmura de la răsărit voi scoate capul lui Aristophanes.

Și astfel, din marmora soarelui de dimineață se născu EL.

Mult au măcinat apele la pietre, căci rîurile au această fire — de rotunjesc lespezile în mii de ani și nu se lasă pînă nu le fac după chipul și asemănarea Pămîntului tată în rostogolire.

Și rîul Praxiteles rotunji piatra Aristophan, și-n ziua contemplației se născu acesta, din marmoră, chip și asemănare sieși.

Spice, zmicele de piatră sus,
spice, zmicele de piatră jos,

Părul de deasupra frunții în despărțire cardinală adiat — semn că Zeus a suflat peste omul;

vipiile și vălgările părului din barbă, ce să fie decît coama capului oglindită-n sinele austral?

Între lumea cea exactă și-ntre cea răsfrîntă, masca oricui.

O rază de soare lovi craniul atenianului;

Scuturîndu-se de armura de pe sine, spuse Trigeu, arătînd spre cineva:

S-o scoatem mai întîi pe ea și-apoi
veseli să fiți, să rîdeți, să cîntați

De ce, întrebă Argumentul ștergîndu-și ochii și ridicîndu-se de pe brațul alb al logodnicei sale Logica.

Trigeu răspunse calm enumerînd:

1. Să stați acasă
2. să navigați
3. să vă iubiți, atunci
4. și să dormiți,
5. veți putea să mergeți la serbări
6. să ospătați tihnit
7. și să vă jucați...

Lemnarii și țăranii cheamă Pacea cu sîrg, fierarii se opun — ei fac mai mult arme și zale.

Acum lui Trigeu i s-a făcut sete de vin și e un bun prilej acesta, deci zice, fără ascunzișuri:

O, Pace, tu ne dai belșug de struguri.

Iar în mintea însetatului se naște lauda Păcii după măsura setei sale:

Mi-ar trebui un imn atît de mare
și greu de zece mii de amfore
să te slăvesc!

Din capul lui Aristophan iese Hermes, mult cunoscător într-ale comerțului și mesajelor diplomatice, ajutîndu-l pe Trigeu.

O, vezi cetățile
cum stau la sfat cu drag într-olaltă,
cu zîmbetul pe buze, împăcate?

Pacea stă încă pe piatra din care s-a născut, are părul umed de apa mătcii din care a ieșit și-aude și înțelege:

Meșterul de sape nici nu se uită spre săbier, acolo, în fund, un negustor de coifuri își zmulge părul, meșterul de coase își bate joc de meșterul de suliți.

Trigeu strigă oamenilor: La noi domnește-acum străvechea Pace!

Răspund multitudinile prin Cor:

Zi mare, pentru — aleși, pentru țărani,
Azi pot să-i mîngîi via, iar zmochinii
cei răsădiți pe cînd eram copil
după atîta timp să-i strîng în brațe.

Trigeu le ține isonul și nu propune mai mult:

Acum toți să păstrăm Zeița
Ce ne-a scăpat de căști și neplăceri!
Ce bine-i șade sapei lustruite
și furcii cu trei colți lucind la soare!
Și via mea, cum s-o simți cu ele?
Aș vrea să merg cu un hîrleț, să sap.
ogorul părăsit de-atîta timp...

Se entuziasmează Trigeu, dezvăluindu-și amintirile de pe vremea Păcii:

V-o amintiți cu toate darurile
grămezi de fructe puse la uscat,
zmochine, mirt, must dulce;
Alături de fîntîni creșteau măslinii
pe care îi dorim atît de mult.

Învîrtejindu-se în jurul Pietrei-Aristophanes, Corul adaugă:

Bine-ai venit! Sîntem veseli;
și ne-am gîndit oricînd numai la tine;
Ne-ndemna mereu un dor nespus
la plugurile noastre să ne-ntoarcem
Căci tu erai nădejdea cea mai mare
în locuința truditorilor
care muncesc din greu ogoarele.
Și numai tu, oricînd ne-ai ajutat
și numai stăpînirea ta ne-a dat
și simpla și plăcuta bucurie.
Turtă de orz erai, și mîntuire...

Acolo, în fața cetățenilor, zeița Pace naște firesc și la locul ei două zeițe gemene: Opòra, a îmbelșugării și Theoria.

Opora apăru lui Trigeu ca însăși femeia lui, căci el zice sclavului:

Ia-o și intrați
în casă, faceți foc și pregătiți
o baie și așterneți pat de nuntă.
Cînd toate vor fi gata, cheamă-mă.

Cît despre cealaltă fiică a Păcii, Theoria, omul simplu-Trigeu avea ale sale știri ducînd-o poeților și filozofilor, în Agora.

Mă duc s-o-nfățișez la adunare.
Bărbaților din sfat, primiți-o!

Știrile lui Trigeu asupra Păcii, ca și știrile sclavului:

S-aicea iar! Deschideți un concurs,
și chiar de mîine-ncepeți luptele
frumos de tot. Puneți-o-n patru labe,
pe coastă răsturnați-o! Așezați-o
plecată — în genunchi; trîntiți-o unși
cu untdelemn și scormoniți-o bine
cu mîinile și cu... etc

...Și-atunci se-auzi peste Trigeu hohotul lui Aristophanes din ziua a șaptea.

O oblădui pe Theoria și aceasta, fecioară fiind de-apururi, născu poeții.

De pe cînd nu era decît iarbă, de nu era jos nici sus nu era, nici apus, nici răsărit nici miază-zi, nici miază-noaptea ierbii.

Poetul aduse Theoria și iarba avu apus și răsărit, jos și sus, înainte și înapoi, aproape și departe.

ION GHEORGHE

FĂNĂR

Fragment din roman

de HORIA STANCU

V.

Aișa, roaba, sfîrșise de mîncat o rodie din insule. Zeama sîngerie a poamei îi păta încă buzele cu broboane tremurătoare. Întinse mîna spre tipsia de argint pentru a lua încă un fruct. Înainte de a mușca din el, îl întrebă nepăsătoare pe Ismaiil, care în picioare, umil, aștepta ca favorita să se îndure și să-i vorbească.

— Adevărat, Ismaiil, că sultanul poruncește ca roabele necredincioase să fie cusute într-un sac și aruncate în mare?

— Adevărat, stăpînă...

— Ca niște pisoi nou născuți...

— ...dar nu s-a mai întîmplat de mult.

— De cînd anume, Ismaiil?

Hadîmbul se însufleți:

— De mult. Cea din urmă oară a fost acum vreo opt sau nouă ani...

— Povestește-mi. Astăzi mi-e urît.

— Ce să-ți povestesc, măria-ta? Era o roabă venețiană, cumpărată de la pirați, mi se pare. Țin minte că avea un păr ca aurul roșu. Îndrăgise un tînăr. Doar Allah știe cum îl văzuse și cum se întîlneau. Pe atunci eram doar al doilea eunuc al Saraiului.

— Și?

— Eu am descoperit totul, stăpînă. Locul marelui eunuc a rămas gol. Sultanul m-a răsplătit. Pe ea, a pedepsit-o după obicei. Au făcut întocmai cum ai spus.

Aișa surîse, visătoare și mușcă din cea de-a doua rodie.

— Trebuie să fie minunat să fii necredincioasă, Ismaiil. Chiar cu primejdia vieții. Ce zici?

— Stăpîna mea Aișa glumește. N-are tot ce-și dorește? O vorbă — și sultan Selim îi îndeplinește cea mai mică poftă. Nu e mai bine așa?

— Mai bine, Ismaiil.

Aișa nu părea de loc încredințată de adevărul vorbelor rostite.

— Nu i-ai mai cerut de mult nimic stăpînului nostru...

Aișa se întoarse spre Ismaiil cu o mișcare iute: Ce vrei să-mi mai sufli? Hadîmbul ședea cu ochii în jos, neîndrăznind s-o privească. Căldura celor de pe urmă zile ale toamnei pătrundea în valuri în grădinile parfumate ale Saraiului. Șalvarii și ilicul străveziu lăsau să se vadă aproape în întregime trupul subțire ca o trestie tînără. Deși de douăzeci de ani în Sarai, Ismaiil nu se obișnuise cu priveliștea trupurilor despuiate. Femeile și roabele nu se fereau de el, nici cît de adierea vîntului. Bogăția, puterea ascunsă, izbîndirea uneltirilor, bucuria de a-ți vedea dușmanul sfîrtecat și ucis erau pentru hadimb cît o picătură de apă în mare. Marea ar fi fost stăpînirea unei femei ca aceasta, o zi măcar.

— Aveți nevoie de vreun cap, tu și Suleiman? Poftiți să mai schimbați vreun pașă sau să mai căpătați vreo slujbă pentru prietenii voștri? V-am dat destul. A venit vremea să-mi dați și voi.

— Ce poftește frumoasa Aișa? Podoabe? Mătăsuri? O sclavă neagră?

— Vreau s-o văd moartă pe Merzieh-hanum...

Ismaiil se înfioră ușor. Repede mai învățase Aișa obiceiurile haremului!

— E lucru greu și plin de primejdie.

— Dacă întîrziem, Ismaiil, Merzieh ne-o ia înainte și în locul ei pier eu.

Hadîmbul rămase o clipă tăcut. Roaba avea dreptate. Începuseră un joc în care trebuia să cîștigi totul sau să pierzi totul.

— O să mă gîndesc, stăpînă. E greu, dar nu cu neputință.

— Și pe urmă, o să mai faci ceva pentru mine, Ismaiil. Ceea ce a făcut marele eunuc pentru cadîna despre care mi-ai povestit, — venețiana... Necredincioasa cu părul ca aurul roșu... Mi-e drag un tînăr frumos. Să-l aduci aici, în Sarai.

— Stăpînă!

— Da, Ismaiil, ai să o faci. Știu bine că o să mă asculți.

Ismaiil era foarte aproape de Aișa. Mîngîierea o simți ascuțit ca o tortură. Își aminti de marele eunuc de dinaintea lui, pe care îl pîndise, îl spionase și-l pîrîse: plătise cu chinuri de neîndurat împlinirea dorințelor acelei cadîne, cu părul de aur.

— Ești robul meu, mai mult decît al lui Selim... Și mai mult decît al lui Suleiman, vizirul.

— Robul tău prea supus, stăpînă...

Marele hadîmb, Ismaiil locuia în curtea cea mai depărtată, în niște case vechi și dărăpănate, păstrate pentru slugile mai de seamă ale Saraiului. Își tîrî pașii către odaia lui, ca și cum ar fi fost ostenit, și spatele i se gîrbovi. Mîinile lungi i se bălăbăneau pe lîngă trup, și capul îi era aplecat într-o latură. La fiecare poartă prin care trecea, paznicii se dădeau la o parte, făcîndu-i temenele; lui Ismaiil i se părea că ostașii se pleacă înaintea lui doar pentru a-și ascunde rînjetele de dispreț. Și totuși cîți dintre aceștia nu se temeau de el și nu îl pizmuiau în taină pentru bogăție și putere. Ismaiil îmbătrînise fără rost, și ani întregi se hrănise numai cu venin și cu ură. Ură împotriva cadînelor și roabelor aproape despuiate, care îl batjocoreau cu nerușinarea lor nepăsătoare; ură împotriva sultanilor pe care îi slujise, aducîndu-le și gătindu-le pentru dragoste femei de toate neamurile: ură împotriva celorlalți hadîmbi care uneltea, mințeau și furau ca să trăiască și să smulgă cîteva bucurii mărunte. Pentru întîia oară de cînd își aducea aminte, i se strecura în inimă un simțămînt de care se ferise toată viața. În fața Aișei se simțea ca un cîine, și la fel, ca un cîine se gudura sub mîngîieri, de care ar fi trebuit să se ferească. Cugetă cu amărăciune că viclenia de care dăduse atîta vreme dovadă, se întorcea împotriva lui însuși. Voise s-o facă pe Aișa unealta planurilor sale și ale lui Suleiman-vizir, și i se păruse că e un lucru ușor. Aișa îi ascultase sfaturile. Îi strecurase lui Selim-Sultan vorbe despre pașale. Îl lăudase la nevoie pe Suleiman, se mulțumise cu dragostea pe care i-o arăta Padișahul, cu daruri, și arătase pînă atunci supunerea obișnuită. Dar unealta nu avea numai dorințe ușor de împlinit, ci și gînduri și țeluri pe care el, Ismaiil, nu le deslușea încă. Începeau să se trezească în ea pofte care odată și odată aveau să-și ceară dreptul. Dacă ar fi știut mai dinainte! Acum era prea tîrziu ca să mai dea înapoi. Aișa pusese stăpînire pe mintea lui Selim și aflase taine care, dezvăluite, ar fi făcut să cadă căpățîni destule.

Urcă pe scara îngustă și murdară de lemn, care ducea la catul cel mai de sus, gîfîind ușor. Picioarele, ca de altfel întreg trupul, îi erau slăbănoage și lipsite de putere, și scara era din ce în ce mai greu de urcat. În odăița strîmtă dintre iatacul său și scară, robul dormea trîntit pe o rogojină aruncată într-un colț. Un băietan tînăr, cumpărat de curînd pentru Sarai, tocmai din Caucaz. Avea pielea albă a cerchezilor și nici nu-i dăduseră tuleiele în barbă. Ismaiil îl izbi cu piciorul ca să-l trezească: era prea fraged și prea făgăduia să se facă un flăcău frumos.

— Scoală, robule! Dormi ziua în amiaza mare, cînd stăpînul tău veghează?

Sclavul căscă ochi mari și mirați. Nu înțelegea încă bine turcește, așa că ocările meșteșugite pe care i le zvîrli Ismaiil i se păreau bolboroseli fără rost.

— Să-ți aduc pilaful?

Marele hadimb îl privi acrit: nu era măcar în stare să priceapă că el, Ismaiil, nu era în toate apele lui.

— Dă-mi de spălat!

În vreme ce i se turna în lighean dintr-un ulcior lung de aramă, Ismaiil își zări, oglindit în fața tremurătoare a apei, chipul. Pielea i se îngălbenise și mai mult, cutele de la colțurile ochilor se înmulțiseră și-l cuprindeau întreg obrazul. Aișa avea pielea albă și netedă ca piersica...

— Ajunge. Nu-mi mai turna.

— Să aduc pilaful? repetă robul cel tînăr, nepricepînd bine ce vrea Ismaiil.

Hadimbul nu-i răspunse. Intră în iatac. Pe o măsuță joasă incrustată cu sidef, strălucea o chisea de argint lucrat. Ismaiil ridică ușurel capacul. Era plină cu boabe cenușii-verzui. Înălțimea-sa Selim sultan plecase la Rumeli-Hissar, la un sfat de război, și vestise că se întoarce abia a doua zi, spre prînz. „Pînă atunci, nimeni n-o să mă tulbure" — se gîndi Ismaiil. Apucă două sau trei boabe, le păstră o clipă în palmă și apoi le băgă în gură. Le amestecă pe îndelete cu mintea ațintită doar la plăcerea pe care o aștepta. Mai tîrziu se tolăni pe sofa, și se lăsă pradă învăluitoarei beții a afionului...

...Ismaiil uitase, în amețeala opiului, de tot ce-l înconjura. Vedea în vis locurile pe care se născuse. Un podiș aspru, fierbinte vara și înghețat, bîntuit de geruri și de viscole în miezul iernii. Frigul și căldura se schimbau neîncetat, biciuindu-i și răcorindu-i în același timp trupul care mai păstra încă amintirea chinurilor, pînă cînd schimbările vremii șterseseră orice urmă de durere trecută. Apoi vîntul; un vînt uscat și sălbatic, izbind obrajii, crăpînd buzele, dar înviorînd, și purtîndu-l pe aripile sale. Simți mîna aspră a lui Omar, părintele lui, mîngîindu-i creștetul și auzi cum îl strigă glasul blînd al Hanunei. Ismaiil se pitise în grădina din fundul curții: o palmă de loc, prăfoasă, cu vrejuri de pepeni risipiți printre bolovani, umbrită doar de un salcîm strîmb și țepos. Era însă mai minunată decît toate grădinile Saraiului; crescură în ea chiparoși galbeni și albaștri, rodii încărcați cu fructe de aur, smochini foșnitori care atingeau cu vîrfurile lor cerul mereu senin. Grădina înflori și se întinse, cuprinse pămîntul, atinse țărmurile mării și înghiți treptat minaretele și zidurile Stambulului. Ismaiil era în același timp copilul de ieri, păstrînd în gură gustul dulceag și răcoarea unui pepene spart, în care își înfunda obrazul, și urîtul, hulitul și disprețuitul hadîmb de azi. Pulberea roșie din fața ochilor dănțui, jucă, și se făcu trandafirie și parfumată. Mîngîierile Hanunei maica lui se topiseră, și le luaseră locul alte mîini, moi și albe, unse cu miresme, cu unghii lungi și colorate. Mîngîierile pe care nu le căpătase niciodată de la nimeni, căpătau înfățișări și chipuri. Ismaiil fu puternic, tînăr, frumos. Își pierduse trupul și sufletul, risipite în aer, plutind laolaltă cu norii. Înălțimile se plecau și-l slăveau cu nume neauzite. Era stăpînul pămîntului întreg, și pămîntul nu era decît o rodie zemoasă din care mușcau dinți mărunți și albi, pînă nu mai rămîneau din ea decît broboane sîngerii. Omar venea și se ducea, ogorul era pietros și sărac, roadele puține, și Ismaiil cel veșnic flămînd se sătura de toată dulceața lumii. Hanuna torcea și țesea, cîrpea zdrențele vechi; scotea și aducea de la fîntînă apa, căldută și sălcie, care vărsată peste grădină se schimba în ploaie nepotolită cu clinchet de argint. Copilăria îi fusese chinuită de tropotul cailor pe care veneau slugile pașei să ceară birul, să răscolească cocioabele și să încarce desagii cu pepenii rotunzi și zemoși. Uneori îi zdrobeau în copitele cailor, ca să se veselească, dar fructele pămîntului creșteau iarăși, și nimeni nu le-ar fi putut sparge și nimici pe vecie. Totul se ștergea, se schimba, își pierdea figura și căpăta fără oprire mereu alta.

Învăluitoarea beție a afionului ținu ceasuri întregi. Din vreme în vreme, cînd aburii i se păreau că se risipesc, Ismaiil întindea ca în vis mîna și apuca încă un bob rotund ca un strugure. Se trezi înainte de revărsatul zorilor, cu gura amară și uscată, cu capul greu și tulbure. În tăcerea și liniștea dimineții apropiate, se auzea ușor foșnetul scîrbos al gîndacilor negri. Tăcu o clipă, cu ochii pironiți în tavanul de lemn, apoi îl strigă pe rob. Băietanul se trezise mai de mult, aprinsese mangalul și cafeaua fierbinte și aromată era gata. Ismaiil bău cafeaua aspră și tare și se simți înviorat. Afară se auzeau strigătele îndepărtate ale gărzilor. Începea pentru Ismaiil și pentru toți ceilalți o nouă zi.

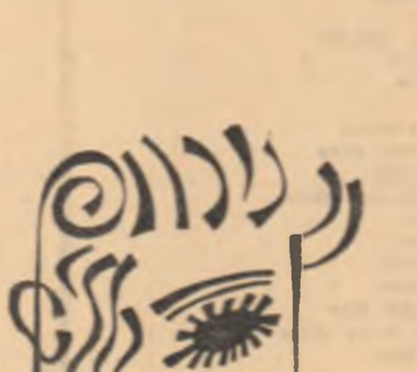

VI.

De cînd neamurile și prietenii îl siliseră să părăsească orice gînd de domnie nouă, vodă Alexandru Ipsilanti se retrăsese în palatul lui de la Therapia. Singurătatea se arăta dureroasă și apăsătoare. Foștii curteni se învîrteau mai mult în preajma dragomanului Constantin; pe Alexandru îl uitaseră parcă de tot, de nici nu mai veneau măcar să-i ceară sfatul. Bătrînul avea destule temeiuri să fie mîniat pe feciorul lui: îl înfruntase cu nepăsarea și lipsa de milă a tinereților; își arătase pofta de domnie fără a primi încuviințarea părintească, se socotise mai priceput și mai harnic. Totuși, treburile beizadelei mergeau greu, și cu tărăgăneală. Poarta abia se hotărîse, la nouă ale lunii septembrie 1798 să declare război Franței. Cît despre plănuita înțelegere cu majestatea sa regele Angliei și cu țarul Pavel, sultanul și cîrmuitorii dovedeau nehotărîre și șovăială. Nici unul dintre turcii cei mari nu-i făgăduise temeinic lui Constantin mult rîvnitul scaun al Valahiei, ba chiar parcă Hangerliul, voevodul Țării Românești se mai întărise în domnie. Ipsilanții aveau prea puțini prieteni și prea mulți dușmani, printre neamurile Hangerliilor, ale Suleștilor, ale Moruzeștilor. Într-o vreme mai depărtată, Constantin — beizadea făcuse, — după socoteala tatălui său, voevodul Alexandru, o greșeală care atîrna acum în cumpăna jocului politic din Fanar. După moartea primei sale soții, domnița Ralu, se însurase a doua oară cu o femeie lipsită de neamuri și de sprijin printre familiile cele mai de seamă ale grecilor Constantinopolului, o valahă, Safta Văcăreasca, muiere frumoasă și țanțoșă, care îi aprinsese simțurile și îi întunecase mintea. Tare bine i-ar fi prins acum lui Constantin o altă încuscrire, mai de soi, își zicea vodă — dar ceea ce era făcut și legat nu se putea desface și deslega. Bătrînul se simțea tot mai ostenit și mai apăsat de atîtea gînduri. Pustiul casei sale, altă dată plină și forfotitoare, îl apăsa cu un plictis greu și lăsa loc închipuirilor întunecate; se vedea sfîrșit, neputincios, bun numai să-și aștepte moartea. Se îndopa cu cafele și cu tutun, care-i răpeau somnul și pofta de mîncare, se desprindea arar din jilț și însăși minunata grădină a palatului i se părea mohorîtă și tristă. Întîi băgaseră de seamă schimbarea slugilor mai de aproape; apoi intrase la idei și măria-sa doamna. Îl îmbiase în zadar cu bucate alese, cu plimbări și cu petreceri de familie. La toate, voevodul se împotrivise, doritor să fie lăsat în pace. De vreo două-trei ori pomenise de diata pe care dorea s-o pregătească, ba chiar chemase și un pietrar scump căruia îi poruncise piatra de mormînt. În cele din urmă, doamna își călcase pe inimă și-i vorbise deschis.

— Vei fi poate bolnav, măria-ta. Melancolie, sau vreo altă tăinuită suferință. Văd eu bine. E păcat să te prăpădești cu zile, să te stingi ca o luminare. Ai slăbit și te-ai gălbejit de tot... Să-l chemăm pe doftorul Fotachi sau pe alt doftor pe care îl poftește domnia-ta.

Alexandru se împotrivise: nu-l durea nimic, era bun sănătos. Parcă poți să pui stavilă bătrîneților? Doamna nu-l ascultase. Avea ea unele temeiuri mai vechi, pe care se bizuia cînd credea că vodă e încă departe de vîrsta bătrîneților. Măria-sa Ecaterina își punea rareori cîte ceva în minte, dar atunci cînd o făcea nu se liniștea pînă nu-și împlinea gîndul. Atît își bătu soțul la cap, că pînă la urmă vodă Alexandru primi să fie cercetat de Fotachi, unul dintre arhiiatrosii vestiți și scumpi ai Stambulului. Doctorul Fotachi fusese într-o vreme și prin Valahia, unde cîștigase bani buni îngrijind de patimi felurite, pe boierii greci și rumâni ai curții și pe jupînesele lor. De un timp, se întorsese la Constantinopol și însăși înalt prea sfîntul patriarh îl aducea ca să-i mai aline din suferințele pricinuite de post și rugăciune.

Fotachi se înfățișă la vreo două zile după ce primise vestirea doamnei Ecaterina, cerîndu-și iertăciune. Marea mulțime a bolnavilor de tot soiul nu-i îngăduise să sosească mai degrabă. Îl cercetă pe măria sa după toate canoanele școlii de la Viena, numi ca întotdeauna o suferință cu nume științifice și greu de ținut minte, prescrise o schimbare de aer, doftorii întăritoare și ape. Îl îngrijora, mai cu seamă, osteneala de neînțeles și desgustul pentru toate de care se plîngea vodă, și sub ele bănuia ceva mai primejdios, poate un schir bine ascuns. Fotachi se pricepea de minune să-și îmbrace îndoiala și neștiința în haina vorbelor umflate și socotea că timpul și mersul boalelor aduc luminile trebuincioase. Vreo lună, vodă Alexandru merse zilnic la Buiuc Dere și la Apele Dulci, luă hapurile și prafurile, se plimbă și încercă să doarmă mai mult. Nici el, nici doamna Ecaterina, nici doftorul nu văzură un semn de îmbunătățire. Vodă Alexandru dormea tot mai puțin, mînca tot mai puțin, poruncea nenumărate cafele și ciubuce, avea nevricale și dureri schimbătoare în trup. Ecaterina era din ce în ce mai neliniștită. Cele care sufereau urmările neliniștii domnești erau slugile casei. Nici un răgaz de odihnă nu mai era îngăduit niciuneia, saltelele și covoarele erau scoase și scuturate, așezate la loc, scoase și scuturate iar; argintăria și porțelanurile nu-i păreau stăpînei curate, oricît ar fi fost frecate; mîncarea nu era bună și bucătăreasa veșnic ocărîtă; zadarnic umblau în vîrful picioarelor prin odăi; pentru doamnă, casa era plină de zgomote din pricina cărora nu se putea odihni bietul Alexandru. Tihna casei de la Therapia pierise, și vătaful Iordachi nu mai știa unde îi e capul. Abia de mai izbutea să dea din cînd în cînd cîte o fugă la Dima Chefalonitul, cafegiul, unde mai răsufla plîngîndu-se de stăpîn și de stăpînă. Într-una din zile dădu acolo peste kir Mavros, și-i povesti totul. Doftorul, înveselit de băutură, cu nasul roșu și ochii cam tulburi, îl ascultă zîmbind.

— Îți vine a rîde, kirie, de toate astea. Și erau niște stăpîni atît de buni! Măria sa e suferind, așa cum ți-am spus. Leacurile lui Fotachi nu i-au folosit la nimic. Simt că mă apucă și pe mine nevricalele.

— Plictis are, Iordachi. O boală care-i apucă uneori pe cei mari. Hai să mergem.

— Unde, kir Mavros?

— Cum unde? La voi acasă. Dacă nu-l vindec eu pe vodă Alexandru, să-mi razi barba, Iordachi.

Vătaful rămăsese cu gura căscată, dar kir Mavros o și luase înainte. Alergă după el, părăsindu-și cafeaua neîncepută.

— Ce faci, kirie? Vrei să mă nenorocești? Cum o să te duci nepoftit, nechemat?

— Parcă nu m-am mai dus? Și neamul măriei sale n-a avut nici o pagubă. Dimpotrivă. Ia mai spune o dată, vodă a luat hapuri?

— Luat.

— Prafuri i s-au dat?

— Dat, kirie.

— Și, fără îndoială, arhiatrosul i-a prescris cură de ape. A fost la Buiuc-Dere și la Apele Dulci?

— Fost. De unde le știi pe toate?

— Sînt puțin vrăjitor și puțin ghicitor, rîse Mavros. O să ard în focul Gheenei, o să mă fiarbă dracii în cazanul cu smoală, dacă nu m-o ierta patriarhul...

Kir Mavros nu părea prea înspăimîntat de ceea ce îl aștepta în viața de dincolo. Nu era nici ghicitor, nici nu făcea farmece. Știa însă că doftorul Fotachi prescria aproape tuturor bolnavilor același lucru.

— Și nu îi e mai bine?

— Mai rău, kirie.

— Cred și eu. La Apele Dulci merg fetele și muierile să se scalde. Priveliștea femeilor despuiate l-o fi tulburat și mai tare pe măria sa.

— Văd eu că glumești.

— Deloc, Iordachi.

Ajunseseră. Vătaful îi dădu drumul lui Mavros prin dos, de la intrarea slugilor. Mai departe, doftorul cunoștea singur drumul. Vodă ședea singur în iatac, pe gînduri. Gînduri negre, fără doar și poate. Mavros îl privi cîteva clipe prin ușa întredeschisă, tuși, și cînd vodă ridică ochii, înainta ploconindu-se.

— Știu că nu m-ai chemat, măria ta. Dă-mă afară, dacă vrei, tot nu plec. Nu plec chiar de poruncești slugilor să mă izgonească în brînci. N-am uitat că mi-ai făcut odată un bine, și nu m-am plătit încă de el în fața măriei tale. Povestea cu scrisoarea primită de ministrul Franței nu intră la socoteală. Mi-ai dat douăzeci de galbeni pentru veste.

Fanariotul zîmbi. Părăsit de prieteni și neamuri, pălăvrăgeala nepotolită a lui Mavros i se păru înveselitoare.

— Cine te-a lăsat în casă, kirie?

— Iordachi, măria ta. Dar să nu-l pedepsești. Gîrbacele ustură zdravăn și Iordachi are pielea subțire. Nu e păcat să-i crape? Îngăduie-mi să înaintez. Poruncește să-mi aducă și un pahar cu rachiu de anason, și n-o să-ți pară rău. Adică, ce să te mai ostenești? Văd eu aici, pe măsuță, uhul neînceput. Să trăiești, prea înalte! Mavros închină și pînă să facă fanariotul vreo mișcare dăduse peste cap băutura.

— Ești doftor, Mavros, sau măscărici?

— Degeaba încrunți din sprîncene, doamne. Tot nu plec. Ce văd? se miră cu glas tare Mavros. Hapuri? Prafuri? Picături? și rostind acestea ridică nasul și mirosi:

— A fost Fotachi pe aici. Înălțimea ta, vrea să se otrăvească!

Cu poala anteriului, plină de cutiuțe și sticle, Mavros alergă la fereastră, o deschise și zvîrli doctoriile pe geam.

— Așa... E aer mai curat. A pierit mirosul de arhiiatros.

Vodă se burzului.

— Te întreci cu gluma, kirie!

— Eu doamne? Păi astea sînt lucruri pentru măria ta? Stai să aștepți o linguriță la ceas, un praf la două ceasuri, un hap la trei. Asta nu e viață pentru vodă Alexandru. Ești încă verde. Știu eu că ai tras cu ochiul la muierile despuiate de la Apele Dulci, he-he! — Vorbind, Mavros se tot apropia cu pași furișați de fanariot.

— Ascultă-mă, doamne: Mavros știe ce te frămîntă. Îți pare rău și te mănînci singur că ți-a scăpat din mînă domnia. Ducă-se! Destul ai domnit. Mai rău e că nu-ți mai calcă nimeni pragul, doar cîte un bețiv ca mine. Sînt toți în jurul lui beizadea Costache. Ei și? Ce-au făcut? Vodă Hangerli stă bine în scaun și încă o să mai stea...

Măria sa Alexandru ciuli urechea.

— Așa se aude.

— Cam așa. Dacă nu te amesteci măria ta, nu se face nimic pentru Constantin-beizadea. Băiatul e tînăr și deștept, dar ce știe el? Nu l-ai învățat toate șiretlicurile diplomaticești. Bine ai făcut. Dar nu e păcat să piardă scaunul?

— De unde știi că o să-l piardă?

— Vorbe de cafenea, prea luminate. Știi ce spune lumea? Dacă și-ar pune vodă Alexandru mintea...

— Așa?

— Întocmai. Istețimea ta e vestită în tot Stambulul.

Alexandru Vodă se învioră. Nu mai simțise demult gustul laudelor. Pentru întîia oară decînd Mavros îi venea — chemat și nechemat — în casă, îl poftì să șeadă jos și îi arătă chiar o pernă aruncată alături de sofaua domnească. Pe măsură ce-l întreba despre zvonurile care umblă prin tîrg, și pe măsură ce asculta născocirile amestecate ici și colo cu adevăruri turnate de oaspetele său, fanariotul uita de durerile de oase și de osteneala de care suferea. Bătu din palme și ceru din nou anason pentru Mavros, cafea, dulciuri și ciubuc pentru el însuși. Cafeaua și zaharicalele le aduse o roabă tinerică, avînd șold rotund și piept semeț. Medicul se uită lung după ea și plescăi pofticios din buze.

— Știu că măria ta trăiește bine...

Vodă se uită și el și zîmbi a aducere aminte.

— Crezi că o să mă vindec?

— Fără îndoială, fără îndoială. Numai să asculți unele sfaturi ale mele, pe care am să ți le dau cu voce șoptită. Și nici nu-ți cer, măria ta, nici un ban. Doar o scrisorică de recomandare, de trebuință unui prieten al meu, dascăl.

— Adresată cui, Mavrule?

— Beizadelei Constantin. Aud că are un fecior, cu numele slăvit al luminăției tale, coconul Alexandru. E vremea să citească și el pe Plutarhos și pe Tukidides.

— O s-o capeți, doftore.

Cînd Iordachi intră cu ciubucele, avu de ce să se mire.

VIII.

Din ziua în care Calliopi era să moară din naștere trecuseră mai bine de două luni. Vara se sfîrșise, și în grădinile Stambulului se arătau semnele unei toamne timpurii. Pentru nevasta lui Arapachi timpul șezuse parcă pe loc; îl măsurase doar după creșterea copilei. Fetița fusese botezată la dorința negustorului cu numele răposatei sale mame, — Cassandra. Verișoara cea uscată, Areta, strîmbase din nas: ar fi poftit să fie botezată cu numele ei, doar o ținuse în brațe la biserică, fiindcă maică-sa, Calliopi, era încă bolnavă. Areta n-avusese însă încotro și se împăcase și cu această dovadă de nerecunoștință. Cassandra se arăta zdravănă, se mărea și se înfrumuseța văzînd cu ochii. Calliopi, șubrezită de sarcină și naștere se întrema greu, mai ales că Arapachi și verișoara Areta socotiseră că doftorii sînt cheltuială zadarnică și pentru o slăbiciune firească și nepotrivită ale cărei urmări trebuiau să se șteargă de la sine. Mama ar fi avut nevoie de soarele și aerul țărmului, dar nu se hotărîse nici măcar să părăsească odaia. Întîmplările trecute îi zdruncinaseră sufletul. Se înstrăinase și se depărtase și mai mult de ceilalți, păstrînd o singură fereastră deschisă spre restul lumii. Cassandra, fetița ei, părea să semene lui Arpachi: albă și dolofană, lacomă și somnoroasă. Calliopi uitase de ura pe care i-o purtase în zilele dintîi și o înlocuise cu ceva care aducea cu dragostea; o iubea mai cu seamă cînd se gîndea la ea fără s-o vadă. Dacă dădea cu ochii de făptura grăsulie a Cassandrei își aducea aminte de Arapachi, de Areta și de celelalte nenumărate neamuri femeiești, — mătuși și verișoare — pe care le dobîndise odată cu căsătoria. Lui Arapachi treburile îi mergeau din plin ba chiar își mai întinsese afacerile. Războiul scumpise prețul banilor, mărise dobînzile, dăduse la iveală prilejuri noi de cîștig. Sultanul poruncise să se dreagă flota, să se adune provizii, să se strîngă postav și piele, praf de pușcă și tunuri. Peste negustorimea greacă, armeană și turcă sufla un vînt de înfrigurare grăbită. Se încheiau și se desfăceau tovărășii, se punea la cale transporturi, se întocmeau înțelegeri de vînzare și de cumpărare. Arapachi umblase în ladă, scosese pungile păstrate, împlinise cu neîndurare datorii și se avîntase în vîltoarea negoțului mare. Mulțumirea îi era întunecată doar de un lucru: Calliopi nu-l mai primise în patul ei de cînd venise pe lume Cassandra. Se plîngea de slăbiciune, de dureri și de pierderi de sînge, întorcea capul cu un zîmbet de silă, și Arapachi se lăsa păgubaș. Degeaba căuta s-o îmbuneze în tot chipul, zadarnic o îndopa cu cofeturi și cu zaharicale sau îi aducea cîte un șal scump, tot nu-i intra în voie. Așa că odată cînd Calliopi îl rugă să-i îngăduie un ceas de preumblare pe țărm, Arapachi fu bucuros să-i împlinească dorința.

— Cum vrei matale, psihi mu, kera mu. Cum vrei matale.

Chemă o slujitoare, îi porunci să se îmbrace cu ce avea mai bun și să ducă fetița în brațe, și rugă pe verișoara Areta să le însoțească și să le poarte de grijă. Cînd Calliopi și însoțitoarele ei ieșiră din casă, la ferestrele vecinilor se ițiră chipuri curioase și gurile începură să meargă ca niște mori ferecate.

— Arapachi a prins cheag. Își îmbracă nevasta în mătase.

— Pe verișoară-sa a lăsat-o tot cu rochia și cu tulpanul cel vechi.

— Ia te uită la sărăntoaca de Calliopi: poartă un șal de cel puțin treizeci de galbeni.

— Și-a scos plodul la plimbare.

— O fi al lui Arapachi?

— De! Arapachi e cam copt...

Calliopi văzu și auzi, dar se prefăcu surdă și oarbă. Își ridică trufaș fruntea și păși înainte, legănîndu-și șoldurile, sub privirile muierilor și ale bărbaților.

Se îndreptară spre țărm, străbătînd ulicioarele înguste și murdare, cu aer stătut de oraș și de toamnă. La cheiurile de lemn se legănau cîteva caice așteptînd mușterii. Mai departe, acolo unde trăgeau corăbiile mari, se vedea o pădure de catarge. Un vînticel de seară, răcoros umed și sărat mîngîie fața palidă a Calliopei și i-o îmbujora. Verișoara Areta se înfioră, ca de frig, și-și strînse la piept șalul cel vechi și subțire despre care vorbiseră cu atîta dreptate vecinele.

— Ce multe corăbii, verișoară! Niciodată n-am văzut atîtea!

Irina pufni pe nas, nemulțumită. Tot ce era legat de mare și de corăbii îi era străin. Își petrecuse anii pe ulițele strîmte ale Fanarului, în odăile din dos ale prăvăliilor, cu aer închis și cu lumină puțină, și socotea că doar asta e viața adevărată.

— Corăbierii sînt niște oameni necugetați, grăi ea. Auzi, să-ți încredințezi sufletul și averea unor scînduri care plutesc pe apă ! Iar marinarii, toți niște netrebnici, niște coate-goale și niște tîlhari.

— Ai dreptate, verișoară.

Slujitoarea se amestecă în vorbă, neîntrebată :

— Sînt corăbiile de război ale lui Selim-sultan. Se pregătesc să plece departe, tocmai la Egipet, unde o fi și acela ! Se zice că au tocmit cu simbrie bună tot felul de meșteșugari să le dreagă.

Undeva, în depărtare, se zăreau pînzele bărcilor de pescuit, care se întorceau din larg. Calliopi își aduse aminte de Iani și suspină încet, neauzit. În brațele slujitoarei, Cassandra dormea și răsufla liniștită.

— Aerul curat îi face bine, se bucură slujitoarea.

— Ești proastă ! Ce știi tu ? Copiii trebuie feriți de vînt și de soare, cît sînt mici. Altfel se bolnăvesc... Să mergem acasă.

— Acuși se întorc bărcile. Să așteptăm pînă trag la țărm, verișoară. Aș vrea să tîrguiesc niște pește proaspăt pentru Arapachi, Aici, la mal, pescarii îl dau cu preț ieftin, pe jumătate cît în Fanar.

Bătrîna se înduplecă, ațîțată de dorința de a iconomisi cîțiva gologani.

Purtate de vînt, bărcile se apropiau cu repeziciune, se măreau, ajungeau rînd pe rînd la cheiurile de scînduri putrede, unde pescarii le legau cu otgoane, strigînd veseli și înjurînd fără răutate. Pescuitul fusese bun.

— Sînt bărcile lui Panaiotachis ! se bucură Calliopi ca de o cunoștință veche.

— Cine mai e și ăsta ? Vreun nepricopsit !

— Nici vorbă ! Un om cu stare. Înainte vreme el și taică-meu erau cei mai de seamă stăpîni de bărci din partea asta a portului. Se dușmăneau și se certau pe mușterii.

Se legase de chei și cea din urmă barcă. La prova ei, Calliopi crezu că recunoaște un chip. Pescarul o văzu și el, și sări pe uscat, urmat de un băiat cu un coș încărcat.

— Pește ieftin, jupîneselor ! Două ocale la o para. Luați-l de grabă, pînă nu se ivește stăpînul. Atunci o să fie o para și jumătate ocaua.

— Să văd, se amestecă Areta.

Peștii erau mari și frumoși, argintii și unii din ei se mai zbăteau încă.

— Nu-i dai pe alese ?

— Pe alese, kiră. Ia-i pe care vrei. Mai scoatem un ban de rachiu și de tutun.

Slujitoarea și verișoara Areta se aplecaseră deasupra coșului, și-l răscoleau, ciorovăindu-se cu băiatul care-l purtase. Calliopi își luase copila în brațe și o ținea strîns, strîns de tot.

— Ai fost plecat.

— M-am întors.

— Te-ai tocmit la kir Panaiotachis ?

— Ba nu. Barca e a mea. Lui Panaiotachis doar i-am închiriat-o. O să ajung și eu om cu stare. Calliopi, pentru tine.

— Ce însemnătate mai are, Iani ? A trecut atîta vreme...

— O să te fur, Calliopi. Te fur de la bărbat și fugim departe, în insule...

— Vezi bine că am un copil. E al lui Arapachi.

— E al tău.

— Al meu...

— Să aștepți, auzi ? adăugă Iani. Să fiți pregătite, tu și fetița...

Verișoara Areta sfîrșise de ales peștele.

— Mi s-a părut că ai vorbit cu pescarul ăla, Calliopi. Nu șade frumos pentru o femeie măritată...

— Nu te supăra, verișoară dragă. E o fostă slugă a părintelui meu, o slugă pe care n-am mai văzut-o demult. M-a firitisit pentru copilă. Zicea că e tare frumoasă.

— Seamănă în neamul nostru. Al meu și al lui Arapachi.

— Să nu-i spui lui Arapachi de întîlnirea cu pescarul. S-ar mînia și nu vreau să mă certe. Nu-i așa că n-ai să-i spui ? O să-ți dau din cofeturile și dulciurile pe care Arapachi le pregătește numai pentru mine...

Ești o copilă, Calliopi, se mai îmbună bătrîna. Dacă e vorba de zaharicale...

Se întoarseră acasă. Acum Calliopi își purta în brațe copila. Areta zîmbea la gîndul cofeturilor, slujitoarea căra panerul cu cîteva ocale de pește proaspăt, — destul ca să sature casa lui Arapachi.

Arapachi le mustră. Întîrziaseră prea mult. Nu era bine pentru femeile de creștini să umble pînă pe înserat prin Stambul. Ce făcuseră atîta vreme ?

— M-am uitat la corăbii, Arapache, am stat în bătaia vîntului. Parcă mă simt mai înzdrăvenită. Aerul sărat al mării îmi face bine. Să mă mai lași, Arapachi...

— Te las, sufletelule.

— La noapte, după ce adoarme copila, să vii la noi în iatac...

Lui Arapachi îi trecu pe dată supărarea. Ochii îi sclipeau și buzele i se umeziseră.

Seara, tîrziu, Calliopi îl primi la dînsa. Își mușcă mîinile, își înfipse unghiile în carne, dar îl primi.

XX.

Bonaparte plecă abia pe la zece dimineața de la cartierul general. Se sculase tîrziu, ostenit de drumul făcut, și toropit de fierbințeala băii pe care o luase de cu seară. Îl însoțea o suită strălucită de ofițeri și aghiotanți. Așa dorise generalul. Bogăția uniformelor și frumusețea cailor trebuiau să fie în ochii arabilor și creștinilor din Jaffa o dovadă de putere. Dar în locul mulțimilor curioase pe care se așteptase să le vadă pe ulițe, generalul nu întîlni decît cete zdrențăroase, — alcătuite din săraci de toate neamurile, adunați din porunca lui Kléber și plătite să-l aclame pe Bonaparte, — și o seamă de notabilități ale comunităților maronite, armene și evreești din oraș. Cei dintîi nădăjduiau un cîștig mărunt. Ceilalți, negustori și zarafi bogați așteptau din partea generalului francez vreo ușurare a noilor sarcini și biruri, pe care armata de ocupație le adusese pe capul lor. Bazarul, însuflețit în ultima vreme doar de soldații francezi care vindeau arme, șei, harnașamente turcești și cumpărau tutun sau podoabe care puteau fi păstrate și transportate mai ușor, era pustiu : vizita lui Bonaparte îi luase orice viață. Trupele erau consemnate în cantonamente, în așteptarea inspecției, iar negutătorii mărunți trăseseră obloanele.

Corsicanul arunca în dreapta și în stînga priviri cercetătoare. Ochii lui pătrunzători prindeau toate acele semne care trădează un oraș bolnav și ostil, închis în el însuși. Ici și colo izbucneau, la trecerea lui, strigăte repede stinse.

— Nu par prea entuziaști, iubite Kleber, observă Bonaparte.

— Efectele războiului, fără doar și poate, generale, încuviință Kléber. Rupt de drumurile lui de comerț, orașul se sufocă. Portul e pustiu, caravanele nu mai vin.

— Mulțimea nu contează. Care e starea de spirit a negustorilor ?

— Unii ne-au primit la început cu bunăvoință. Poate chiar cu bucurie. Vorbesc, desigur, despre aceia care se pare că aveau de suferit de pe urma stăpînirii turcești. Sentimentele lor s-au răcit însă destul de curînd. Contribuția de război li se pare mai grea decît birul și bacșișurile pentru pașale. Dar n-am avut ce face. Armata are nevoile ei.

— Ne vor iubi mai tîrziu. Jaffa o să lege Orientul cu Franța.

— Pînă atunci murmură.

— Vreun pericol de răscoală ?

— Nemulțumiri obișnuite, atîta tot.

Ajuns dincolo de bazar, alaiul se îndreptă spre poarta orașului în care fuseseră cantonate trupele. Cazărmile se arătau curate, încăpătoare, iar oamenii aliniați pe companii în curți sau în uliță, erau bine îmbrăcați și încălțați : armele, baionetele și puștile străluceau de unsoare. Chipurile erau însă mohorîte, privirile cătau în lături, uralele răsunau lipsite de putere și de convingere. Bonaparte descălecă și se îndreptă către un ostaș din primele rînduri, — un veteran, după toate aparențele :

— E ceva care nu merge, prietene ?

— Este, generale.

— Haide, dă-i drumul. Fără supărare. Nu sînt eu micul vostru caporal ? Văd că sîntem camarazi de luptă. Pe ce cîmpuri te-ai bătut ?

— Toată campania din Italia. Sub ordinele generalului Bonaparte. Am fost la Lodi, pe pod.

O parte din ofițeri ascultau convorbirea dintre general și soldat, abia ascunzîndu-și plictiseala. Felul în care Bonaparte căuta cu orice preț popularitatea li se părea nepotrivit. Datoria ostașului e să îndeplinească ordinele, atît. Vremea regimentelor revoluționare trecuse de mult. În locul armatelor alcătuite din voluntari entuziaști dar necunoscători ai disciplinei, trecuse de mult. Se născuse o armată adevărată, o armată de meserie.

— Bonaparte nu se poate dezbăra cu totul de manierele pe care le-a deprins pe cînd era prieten cu Robespièrre. — șopti unul din colonei, căpitanului de lîngă el.

Căpitanul înclină capul în semn de încuviințare, dar nu socoti cuminte să răspundă.

— Era mai greu la Lodi, camarade...

Bătrînul ostaș izbucni :

— Mai greu ? Acolo nu bîntuia blestemata asta de molimă ! Prefer o lovitură bună de sabie, decît bubele ei puturoase ! Lazaretele sînt mai rele decît un cîmp de bătălie.

— Așa dar, ți-e teamă ?

— Îmi este, generale. Cui nu i-ar fi ?

Bonaparte zîmbi. Se întoarse spre însoțitorii săi și spuse cu voce tare, astfel ca să fie auzit de toată compania de grenadieri care prezentase armele.

— De aici, domnilor, mergem să vizităm lazaretele.

Ofițerii se priviră unii pe alții. Nu se așteptaseră la o surpriză de felul acesta.

— Bineînțeles, — adăugă generalul, cei care nu doresc, pot să nu mă însoțească.

Vorbele avură un răsunet neașteptat în mințile simple ale ostașilor. Cînd Bonaparte îi părăsi, uralele izbucniră spontan, vijelios, și răsunară multă vreme întovărășind tropotul cailor care se depărtau.

Mai tîrziu, generalul și mulți dintre ofițerii care trăiseră această zi, își amintiră de ea ca de un coșmar. Ca și cum ar fi vrut să-și bată joc de ei, Kuhlbach, șeful corpului sanitar al diviziei îi purtă peste tot, fără să le dea o clipă de răgaz. Începu cu cartierele cele mai atinse de epidemie, în care peste jumătate din locuitori căzuseră pradă ciumei. Ulițe înguste și întunecoase, în care se adunaseră gunoaie și dărămături, ulițe șerpuind printre clădiri goale, cu ferestrele și ușile sparte, ca niște ochi orbi. Zidurile purtau urme de gloanțe, porțile erau însemnate de securile și topoarele care le spărseseră.

— Am fost nevoiți să pătrundem cu forța în cele mai multe case, dădea Kuhlbach explicații. Se închideau înăuntru, sănătoși și bolnavi, vii și morți, și refuzau să deschidă. Într-un sat de pildă, am găsit doar cadavre, unele intrate în putrefacție. Vreo zece cu totul. A trebuit să dărîmăm acoperișul peste ele, și să dăm foc. Aici a fost focarul cel mai puternic al ciumei. Din fericire, l-am lichidat.

— Văd. Cartierul e cu totul pustiu.

— N-am avut încotro, generale. Pe cei care au mai rămas i-am împărțit în două : femeile, bătrînii neputincioși — și copiii sînt în moscheea el Fatih. Kuhlbach ridică brațul arătînd : Se vede de aici minaretul. Pe bărbații mai zdraveni i-am pus la căratul morților și bolnavilor. Tot erau contaminați...

Trecură apoi pe ulițe mai largi, cu case mai arătoase.

— Partea asta a fost într-un chip curios mai puțin atinsă de boală, ca și cum bunăstarea ar sluji drept pavăză. Locuitorii ne vesteau ei înșiși despre cazurile de ciumă. Probabil s-au și speriat de cele întîmplate în cartierul vechi.

Din loc în loc umbre de oameni se strecurau pe sub porți. În aer plutea un miros întepător și iute : cîțiva ofițeri își scoseseră batistele parfumate și le țineau la gură și la nas.

— Am dat ordin să se ardă în permanență pucioasă. Se spune că e un remediu bun împotriva molipsirii. Dar cine poate să știe ?

La o cotitură le ieși în cale o haraba trasă de bivoli. Un arab desculț și zdrențăros îi mîna încet cu o strămurare lungă, ascuțită la capăt. În urma harabalei mergeau, tîrșindu-și pașii prin pulberea drumului alți trei localnici. Doi dintre ei purtau burnuse ponosite. Din mînecile largi le ieșeau mîinile arse de soare, slabe și uscate. Abia ridicară ochii către ceata strălucitoare care se apropia. În ochii lor se citea nepăsarea și resemnarea în fața unei sorți pe care n-o cunoșteau. Cel de al treilea, un bărbat între două vîrste, era îmbrăcat într-un caftan scump, nepotrivit cu șalvari zdrențuiți din care ieșeau picioarele desculțe și murdare. În urma lor mergea un soldat francez, cu obrazul ușor îmbujorat. Își ținea pușca sub braț, gata s-o folosească la nevoie. Văzîndu-i pe ofițerii călare, se opri, salută. Alaiul trecu pe lîngă haraba ocolind-o printr-o latură fără să-ntîrzie. O privire aruncată de sus, era îndestulătoare : vreo cinci-șase trupuri zăceau întinse unul lîngă altul, aproape nemișcate. Din cînd în cînd, gemete slabe se amestecau cu scîrțiitul osiilor neunse.

— Ciumați ?

— Muribunzi sau morți ?

— Unii mai trăiesc ?

— I-au descoperit prea tîrziu, generale. V-am spus doar că se ascund.

Kuhlbach își struni o clipă calul, rămase mai în urmă. Îl căută din ochi pe locotenentul Massa și îi făcu semn să se apropie.

— Massa, ia un interpret, oprește-te și vezi ce e cu caftanul ăla. L-a furat din vreo locuință de ciumați, cu siguranță.

Harabaua rămăsese mult în urmă. La o altă cotitură, se pierdu. Răsună un foc de armă, apropiat și destul de puternic. Bonaparte tresări. Kuhlbach revenise lîngă el.

— Arabii ?

— Un incident, generale.

Liniștea colonelului îl surprinse pe general.

— Știi despre ce e vorba ?

— Jefuirea caselor cu ciumați e interzisă cu desăvîrșire. Lucrurile, hainele, totul, poate ajuta la răspîndirea bolii. L-ați văzut pe cel cu caftan ? Haina era armenească. Omul care o purta, arab sau turc ; furată, fără îndoială. În astfel de cazuri, pedeapsa se execută pe loc.

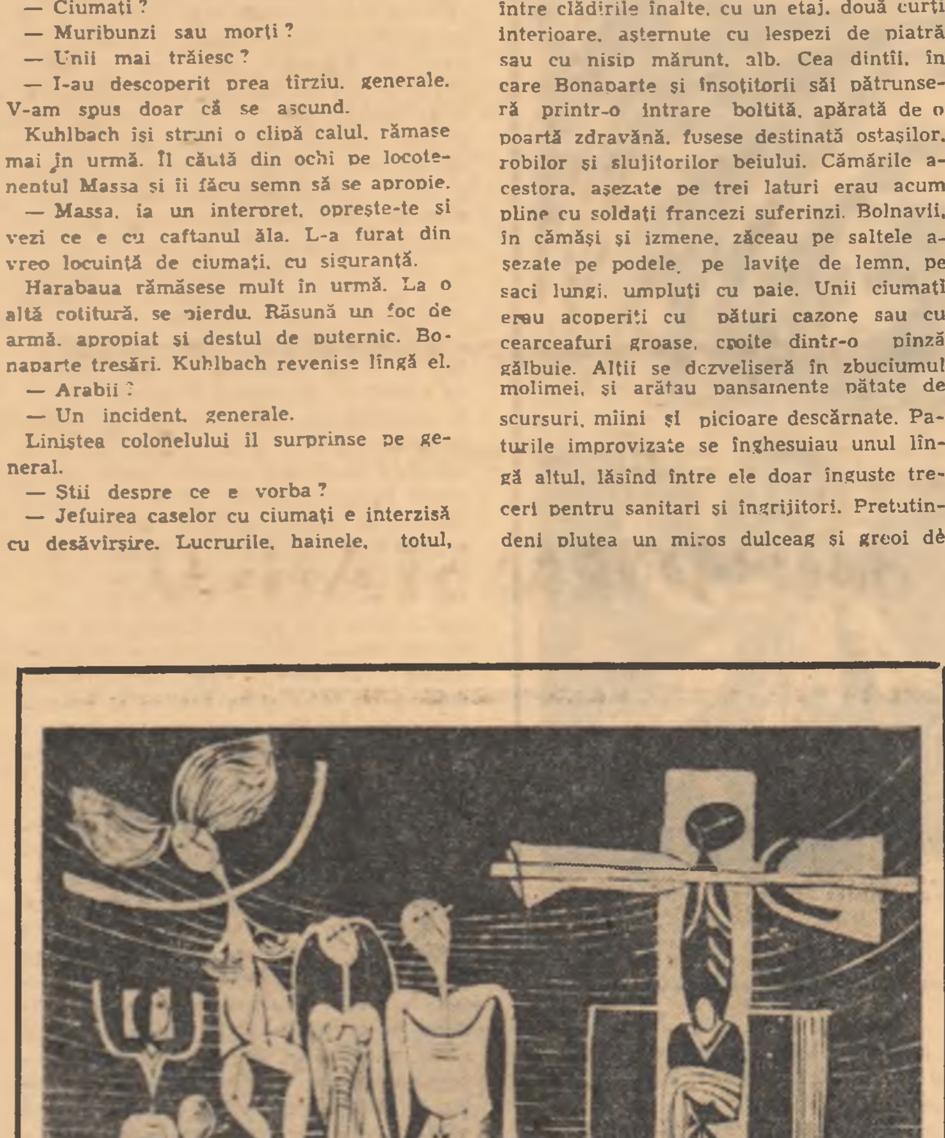

FLORIN CIUBOTARU „Sacrificiul"

Locotenentul Massa își reluase locul în coloană. Chipul îi era puțin schimonosit, deși lucrurile se petrecuseră repede și simplu. Arabul mărturisise că a furat caftanul de la unul din muribunzii aruncați în căruță. Nopțile erau reci și cămașa lui zdrențuroasă și veche nu-i ținea destul de cald. De ce să arunci în foc bunătate de haină ?

Massa fluturase din mînă într-un gest fără sens. Îi era lehamite de oamenii aceștia, care nu pricepeau lucrurile cele mai simple. Și îi era silă să dea ordinul trebuincios.

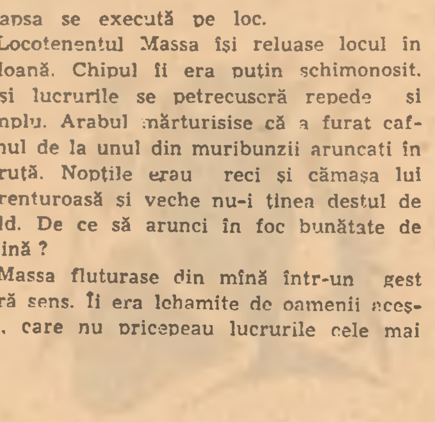

— Spune-i că a călcat porunca comandantului, îi ordonase Massa interpretului, un maltez rătăcit prin Egipt și care se angajase de bună voie în armata franceză. Știa trei sau patru limbi — Spune-i că îmi pare rău, dar n-am încotro.

Ceilalți, arabii, soldatul francez — ascultau.

— I-ai spus ?

— Da, domnule locotenent. N-a zis nimic. Parcă nu înțelege.

Massa mai zvîrlise cîteva cuvinte și dăduse pinteni calului. Fără să descalece, interpretul maltez se apropiase de omul cu caftan, îi lipise pistolul de ureche și apăsase pe trăgaci.

Cei doi arabi zdrențăroși îl apucaseră pe cel ucis de picioare și de cap, și-l aruncaseră alături de ceilalți, în haraba. Interpretul strigase încă o dată, în arabă și în turcește, ca să fie sigur că va fi înțeles :

— Așa pătesc jefuitorii și cei care nu ascultă poruncile, și plecase și el după locotenent. O clipă mai tîrziu, se pusese în mișcare și harabaua trasă de bivoli.

Kuhlbach se simți obligat să-i explice lui Bonaparte că asemenea acte de aparentă cruzime sînt absolut necesare pentru salvarea altor vieți și pentru a da încredere celor atinși de boală că nu vor fi jefuiți. Lui, Kuhlbach, ca doctor, îi fusese greu să ceară astfel de măsuri, dar nu se putea altfel.

Se apropiau de lazaretele în care zăceau ostașii francezi. Cele rezervate localnicilor îl interesau mai puțin pe generalul Bonaparte, deși ele se găseau tot în grija doctorilor și armatei franceze.

— Vă voi conduce la cel mai mare, generale. În el avem peste o mie de ciumați.

Lazaretul fusese instalat în palatul unuia dintre beii cei mai de seamă ai lui Ibrahim pașa, fugit o dată cu stăpînul său. Palatul era încăpător, de formă pătrată, închizînd între clădirile înalte, cu un etaj, două curți interioare, așternute cu lespezi de piatră sau cu nisip mărunt, alb. Cea dintîi, în care Bonaparte și însoțitorii săi pătrunseră printr-o intrare boltită, apărată de o poartă zdravănă, fusese destinată ostașilor, robilor și slujitorilor beiului. Cămările acestora, așezate pe trei laturi erau acum pline cu soldați francezi suferinzi. Bolnavii, în cămăși și izmene, zăceau pe saltele așezate pe podele, pe lavițe de lemn, pe saci lungi, umpluți cu paie. Unii ciumați erau acoperiți cu pături cazone sau cu cearceafuri groase, croite dintr-o pînză gălbuie. Alții se dezveliseră în zbuciumul molimei, și arătau pansamente pătate de scursuri, mîini și picioare descărnate. Paturile improvizate se înghesuiau unul lîngă altul, lăsînd între ele doar înguste treceri pentru sanitari și îngrijitori. Pretutindeni plutea un miros dulceag și greoi de puroi, amestecat cu miros de sudoare și de urină. Ciumații dormeau, zăceau aproape în nesimțire, sau gemeau încetișor...

Urmat de generali și aghiotanți, în haine strălucitoare, Bonaparte se aventură în cea mai spațioasă dintre săli, pătrunse în fund și se întoarse înapoi. Cea mai mare parte a escortei sale rămăsese afară : nici n-ar fi avut loc înăuntru toți o dată.

— Aici sînt cei mai gravi, generale. La etajul de sus e același lucru. Poate mai rău.

Un ciumat se ridică brusc de pe mindirul pe care zăcea și horcăi cîteva cuvinte de neînțeles.

— Ce vrea ?

— Probabil apă. Fierbințeala le dă o sete aproape nestinsă.

Ostașul se prăbușise iar pe așternut.

— Nu i se dă ?

— Prea tîrziu. A murit.

Ieșiră repede afară. Aerul din încăpere li se părea tuturor de nerespirat.

— Ce anume poate să facă medicina pentru ei, colonele ?

Kuhlbach se aștepta de mult la această întrebare :

— Aproape nimic, generale. Boala se caracterizează prin buboaie care se umplu de puroi. Dacă ajung să se spargă bolnavul are noroc. Atunci îl pansăm și dacă avem vreme, îi curățăm tot puroiul. Nu e plăcut, dar e singurul lucru pe care sîntem în stare să-l facem ca să-i ajutăm. Încolo...

— Atît de puțin ?

Kuhlbach își îngădui să schițeze un zîmbet :

— Oamenii și-au pierdut pînă acum vremea cu alte lucruri poate de mai mare însemnătate. Din păcate, medicina nu știe cum se previne exact ciuma, și nici cum se vindecă.

În curte așteptau două-trei harabale la care erau înjugați bivolii negri ai Orientului. Lîngă ele, un grup de arabi așteptau așezați la pămînt. Bonaparte nu mai avu nevoie să întrebe la ce slujeau : tocmai se aduceau, îngrămădite pe o singură targă mai multe trupuri înțepenite. Generalul întrebă doar :

— De ce stau aici ?

— Așteaptă să se umple căruțele. Apoi pleacă afară din oraș să îngroape cadavrele. Vă asigur că se iau toate măsurile sanitare necesare...

Gropile comune erau așezate dincolo de ziduri. Kuhlbach ordonase să se caute un loc în care pămîntul să fie mai afînat ca să poată săpa repede și adînc. Trupurile erau așezate unul lîngă altul pe fundul gropilor. Deasupra se turna cu găleți mari varul nestins, pregătit în apropiere. Peste var se arunca pămînt, apoi se așeza un alt rînd de trupuri, de var, de pămînt. Cînd groapa era plină pe jumătate sau pe trei sferturi, era acoperită definitiv, aruncîndu-se deasupra bolovani și bucăți de stîncă. Împrejurimile erau colindate neîncetat de cîini înfometați, de șacalii pustiului, de hiene. De fiecare groapă umplută se trăgea în aer o salvă, în semn de cinstire militară pentru ostașii căzuți. Cîinii se speriau și fugeau, apoi se întorceau mirosind și amușinînd.

— Dacă vreți, mergem și acolo.

Era munca cea mai îngrozitoare, necurmată zi și noapte. Salahorii arabi și garda franceză trebuiesc schimbați mereu. Cei mai tari oameni ai noștri nu rezistă mai mult de o zi și o noapte...

Dar acestea nu erau lucruri care să-l intereseze pe Bonaparte. Rosti repezit :

— Să mergem și dincolo.

Trecură în cea de a doua curte. Aceasta, mai mică și mai bine închisă, era pietruită peste tot cu lespezi mari, netede, lustruite, îmbucate strîns una în alta. În mijloc, o mică fîntînă, înconjurată de un bazin rotund, plin cu apă aducea o undă de răcoare.

— Odăile astea au fost ale beiului și ale cadînelor, lămuri Kuhlbach. Avea vreo zece-cincisprezece. Le-am izgonit. Catul de jos era prevăzut de jur-împrejur cu portice umbroase. Spre cel de sus duceau două scări de lemn, prinse de ziduri cu grinzi mari, cioplite din lemn de cedru . Ferestrele erau pretutindeni zăbrelite cu stinghii, ca nu cumva vreun ochi străin să zărească obrazurile femeilor din harem.

— Aici îi aducem pe cei care scapă de moarte, și sînt pe cale de însănătoșire. Pot umbla de ici pînă colo. Dacă dorești, generale, poți să stai de vorbă cu unii din ei, adăugă Kuhlbach.

În mijlocul curții, aproape de fîntînă, fuseseră întinse două mari umbrare de pînză sub care ședeau — tolăniți pe saltele de paie, soldații convalescenți. Alții, așezați la picioarele stîlpilor care sprijineau porticele, se încălzeau la soarele fierbinte al amiezii. Așteptau mîncarea de prînz, care întîrziase. Abia pășiseră generalii și aghiotanții în curte, că printre suferinzi trecu un zvon :

— Bonaparte ! Chiar generalul Bonaparte!

Cu mișcări lîncede, se ridicau în capul oaselor să-l vadă, se tîrau spre el, se apropiau clătinîndu-se de slăbiciune, susținîndu-se unii pe alții. De prin odăi apăreau mereu soldați curioși, doritori să-l vadă pe corsican. Pînă și scările se umplură de oameni. Sanitarii se agitau, încercînd să potolească neașteptata vînzoleală.

— Stați la locurile voastre ! Generalul o să vă vadă pe toți ! Pe toți !

Îndemnurile n-aveau nici un răsunet ; nimeni nu le dădea ascultare. Bonaparte se pomeni înconjurat, despărțit de însoțitorii lui. Zeci de mîini descărnate se întindeau către el, să-i pipăie haina ; fețe supte și bărboase încercau să-i zîmbească ; guri știrbe, cu cămășile larg deschise la piept, soldații arătau cicatrice strîmbe, îngrozitoare în locurile în care spărseseră bubele, sau răni mustind încă de zeamă roșietică. Cei mai slăbiți și mai hidoși la înfățișare erau invalizii, năpăstuiți întîi de loviturile căpătate în luptă, și apoi izbiți de ciumă. Întîia mișcare, instinctivă, a generalului fusese să rupă cercul care îl strîngea și să fugă. Se stăpîni înainte de a face un gest necugetat, strînse din dinți și rămase. Abia putea să se înțeleagă cu cei din jur : vorbeau, strigau, plîngeau și rîdeau fără rost. Trebuiră să se amestece Kuhlbach și Massa, cunoscuți de bolnavi și iubiți, pentru a obține liniște și pentru a-l elibera pe Bonaparte .

— Tăcere, băieți ! Tăcere ! Generalul Bonaparte dorește întîi să vă asculte și pe urmă să vă vorbească ! Dacă aveți cereri, sau plîngeri, arătați-le generalului.

Porniră din nou să-și spună de-a valma păsurile și gîndurile :

— Sîntem mulțumiți de îngrijire. Doctorii sînt buni, cu tragere de inimă.

— Mîncarea ajunge.

— ...Uneori e pe sponci...

— Tu nu te-ai sătura niciodată !

— Nu-i vorba de asta, fraților. Nu mai sîntem în stare să luptăm !

— Generale, cînd ne trimiți acasă ?

— Cînd se sfîrșește războiul ?

— Din ce-o să trăim ?

— Acasă...

— În Franța !

— Acasă...

Glasurile, risipite pînă atunci, se strînseseră parcă într-un singur glas. Bonaparte ridică mîna cerînd tăcere.

— Să-l ascultăm pe general !

— Faceți liniște, să auzim ce ne spune micul caporal !

— Dă-i drumul generale !

Bonaparte era învățat să cuvînteze soldaților înaintea bătăliilor ; găsea atunci fraze simple, care să meargă la inimă și să înflăcăreze. De data asta însă nu știa nici el însuși ce să spună. În jurul lui liniștea se prelungea într-o așteptare care nu mai putea să țină mult. Se hotărî :

— Soldați ! Camarazi de arme ! Suferințele voastre, îndurate după ce ați învins un dușman superior ca număr, sînt astăzi și ale mele. Gîndurile comandantului s-au îndreptat întotdeauna către voi. Dorințele voastre vor fi împlinite în curînd. Veți merge în Franța, sau veți rămîne aici, cu mine, pentru a desăvîrși ceea ce am început, după voia și puterile fiecăruia. Pe unii îi așteaptă cămine fericite, voi avea eu însumi grijă să nu duceți lipsă de nimic, în satele și orașele voastre. V-o făgăduiește generalul Bonaparte. Pe ceilalți îi așteaptă alte bătălii. Dumnezeul războiului e alături de noi ! Victoria...

Bonaparte vorbi astfel cîteva minute înflăcărîndu-se de propriile lui cuvinte. Ostașii continuau să-l asculte. Cei mai mulți nu pricepeau ce voia să spună generalul despre dumnezeul războaielor, despre gloria Franței, despre perfida Anglie. Doreau lucruri mai simple : hrană mai ca lumea, făgăduiala unei solde după liberare, certitudinea că vor fi trimiși acasă înainte de a crăpa pe aceste meleaguri străine și dușmănoase. Nu auzeau nimic din toate acestea. Totuși, cînd comandantul sfîrși, strigînd :

— Trăiască Republica ! Trăiască glorioasa armată din Orient ! soldații aclamară din obișnuința care le intrase în oase.

Bonaparte plecă. Era nemulțumit, dar își ascundea iritarea. Nu găsise, pentru întiia oară, cuvintele care să meargă la inimi și să le încălzească. Întîlnise priviri neîncrezătoare, neînțelegătoare, goale, bolnave. Abia mai tîrziu, pe cînd călărea spre cartierul general, îi mărturisi lui Kuhlbach :

— Un ostaș care a primit o lovitură de sabie pe umăr, sau o ghiulea în picior, e altfel. Bolnavii dumitale, colonele, îmi fac impresia unor bieți civili.

Kuhlbach surîse ușor :

— Poate doar fiindcă nu erau în uniformă, generale. Trebuie să recunoaștem că izmenele și cămășile de lazaret nu încurajează spiritul militar...

Era o explicație la fel de bună ca oricare alta.

XXI.

Mavros se deșteptă, pentru a nu știu cita oară din viață, cu gura amară și cu capul greu. Deschisese ochii, și privi în jur. În lumina slabă a amurgului, odaia îi păru mai murdară și mai netrebnică decît niciodată. Era aproape goală : o masă joasă, turcească, două sau trei scăunașe, și zdreanța de sofa pe care se trîntise în zori, îmbrăcat. Zvîrli într-o parte giubeaua veche cu care se acoperise în chip de plapumă, se ridică și o clipă răceala podelii de pămînt bătut îi înfioră picioarele desculțe. Se îndreptă spre un ungher și căută vadra de aramă. Apa, puțină și proastă, abia izbuti să-i potolească arșița din capul pieptului. Se trezea totdeauna cu durerea asta, ascuțită ca un vîrf de cuțit. „Te-ai șubrezit, Mavros, și ai îmbătrînit. Altă dată...". Dar vremurile în care putea să bea cîte două zile în șir trecuseră de mult. Luă luminarea și după cîteva încercări o aprinse. Încercă să-și toarne apă să se spele. Mîna îi tremură : alt semn care ar fi trebuit să-l îngrijoreze. Traiul pe care îl ducea de atîția ani începea să-și arate urmările. Curiozitatea îl împinse să-și apropie luminarea de obraz și să se oglindească într-un ciob. Ciobul îi arăta un chip bărbos, ochi roșii cu pungi multe sub ochi și un nas umflat, acoperit de vinișoare roșii. „Chip de bețiv păcătos. Cînd te gîndești că altădată erai frumos și tînăr, bietul de tine... Avea de ce să te iubească baroneasa de Peggi". Amintirile din timpul studenției sale siencze, îi erau totdeauna plăcute, și îl întăreau. Baroneasa, — o văduvă bogată, în vîrstă de vreo treizeci de ani, îl răsfățase aproape un an, cucerită de trăsăturile lui de Appolon elin. Pe atunci nu-i lipsise nimic, și cu ceva mai multă minte și-ar fi făcut o situație. O părăsise pînă la urmă pentru Gianetta, o slujnică de han. Îi fusese silă de o dragoste pentru care era plătit. O prostie ! Oricum, tinerețea și trecutul nu se mai puteau întoarce. Și baroneasa, și slujnica îmbătrîniseră fără doar și poate, se îngrășaseră așa cum se întîmpla cu cele mai multe italience. El însuși se schimbase într-un satir puhav și păros. La dracu însă cu amintirile ! Mavros se apropie din nou de pat, culese de pe jos giubeaua și se apucă să scotocească în buzunare. Trebuia să-i mai fi rămas cîțiva galbeni, doar nu risipise totul într-o săptămînă. Degetele lui nu întîlniră nimic decît căptușeala soioasă și cîteva fire de tutun. Își aminti cu siguranță că la plecarea lui din circiuma dosnică, unde se petreceau pînă în zori fără știrea bostangiilor turci și a popilor de la patriarhie, plătise doar un galben. Ticăloșii de prieteni de chef, și tîrfa aceea roșcovană îl jefuiseră ! „Nu te mai înveți minte, Mavros. Acum, ce te faci ? De unde mai găsești bani de chirie și de mîncare ?" Ca și cum ar fi ghicit că se gîndea la ea, baba la care locuia își vîrî nasul pe ușă, cîrîind :

— Te caută cineva, kir Mavros.

— Cine, mătușico ? Și tocmai la ceasul ăsta ?

Bătrîna îi răspunse în șoaptă, ca și cum s-ar fi temut să nu fie auzită.

— Un păcătos de păgîn. O să-mi spurci casa. Turcii aduc creștinilor doar necazuri...

Vizitatorul neașteptat nu mai avea răbdare. Se ivi în ușă, împingînd-o într-o parte pe bătrînă, intră, și fără să scoată un cuvînt închise canatul după el. Era un bărbat înalt, îmbrăcat cu un caftan lung, de sub care se iveau papucii cu vîrful întors. Chipul îi era acoperit pînă sub ochi de o basma întunecată.

— Cine ești domnia ta, și ce dorești ?

Necunoscutul îi făcu un semn către ușă și vorbi înăbușit :

— N-ascultă nimeni ?

Îndemnul era limpede, și arăta că noul venit cunoștea obiceiurile femeilor. Mavros se apropie tiptil de ușă și o deschise pe neașteptate. Baba era aplecată cu urechea la broască.

— N-ai auzit de secretul medical, babo ? Tainele încredințate de bolnavi doftorului nu trebuie să pătrundă în urechile tale curioase. Te-am poftit să nu mai iscodești. Altfel îmi caut altă gazdă !

Femeia nu păru deloc speriată de amenințare, dar văzîndu-se descoperită se depărtă bombănind.

— Vino în ungherul ăsta, îl pofti Mavros pe oaspetele lui. Chiar dacă zgripțuroaica se întoarce, n-are să audă nimic. Numai să vorbești mai încet.

Necunoscutul își descoperi fața.

— Mă mai cunoști, effendi iatros ?

Doftorul cercetă chipul îmbătrînit, zbîrcit ca al unei femei trecute, fără barbă și fără mustăți. Tinerețea de minte nu-l părăsise încă de tot pe Mavros. Rînji mulțumit :

— Ismail hadîmbul !

— Văd că nu m-ai uitat.

— Mavros cunoaște pe toți cei care au

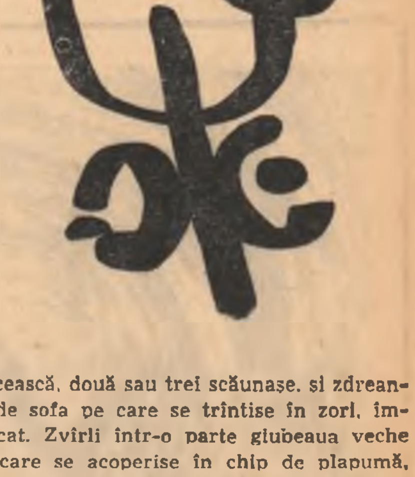

BĂNULESCU

„Joaca"

avut vreodată nevoie de el, chiar după zece ani. Nu te-ai schimbat prea mult...

— Nici domnia ta...

— Glumești. Totuși, îți mulțumesc pentru cuvintele bune.

Se scurseseră mulți ani de cînd Mavros îl scăpase pe Ismaiil. Hadîmbul, pe atunci un neînsemnat slujitor al Saraiului, se îndopase cu prea mult afion dintr-o dată. Fusese la un pas de moarte.

— Tot mai mănînci opiu?

— Uneori.

— O să crăpi într-o bună zi, Ismaiil. Ți-am spus-o, și nu vrei să m-asculți.

— Ce bucurie are unul ca mine, effendi iatros? Mă chinui degeaba pe lume.

— Nu crăpi de foame.

— E destul?

— În zile ca asta de azi, îmi spun că e destul. Dar nu ca să stai cu mine de vorbă despre necazurile tale mă cauți...

Hadîmbul se scotoci în brîu. Punga de mătase vișinie pe care o ținea în mînă era umflată.

— O sută de galbeni.

— Mulți bani.

— Sînt ai tăi.

— Cu ce preț?

— Una din cadînele de sub paza mea e bolnavă.

Mavros îl privi o clipă tăcut, apoi izbucni într-un hohot de rîs.

— Crezi că mi-a venit poftă să-mi pun singur lațul de gît, Ismaiile? Parcă n-aș ști că ești robul Saraiului. O cadînă a lui Selim-Sultan! Poate chiar înălțimea sa Padișahul te-o fi trimis încoace!

— E o femeie fără preț, effendi Mavros.

— Pentru Selim? Are roabe destule. Una, mai mult sau mai puțin...

— Pentru mine e fără preț. Dacă Aișa moare, Merzieh, favorita de dinainte, poruncește să mă jupoaie de viu, și să mă arunce cîinilor.

— Ascultă, hadîmbule. Viața sau moartea ta nu mă privesc. Grija mea e să-mi păstrez capul pe umăr. Atît.

Ismaiil era obișnuit cu tîrguielile și credea cu încăpățînare că orice se cumpără sau se vinde.

— Două sute de galbeni. Doar ca să vii și s-o cercetezi pe bolnavă. Încă două sute dacă o vindeci.

— N-avea grijă de asta. Se poate. Greu dar se poate.

— Patru sute de galbeni cu totul. O avere. Mult mai ții la viață.

— Primești?

— Nici gînd. N-am înnebunit încă. Un bărbat străin prins în Sarai n-are scăpare. Acolo ușile aud și pereții văd.

— N-avea grijă de asta, spuse încă odată Ismaiil. Ușile vor fi surde și pereții orbi. Sînt și intrări tainice.

— Nu. Mi-e frică, hadîmbule, numai cînd te ascult.

— Bine, effendi. Să fie cum dorești. Femeia o să moară. A trăit șaptesprezece ani. Îi ajunge. E prea mult. Nu-mi pare rău decît că m-am înșelat. Auzisem că doftorii ghiauri jură să mîntuie o viață cu orice primejdie. Că se amestecă printre ciumați, fără să se teamă de molipsire și de moarte. Poate tu n-ai jurat. Poate ai jurat și nu crezi în jurăminte.

— Stai. Nu pleca.

— Te-ai răzgîndit?

Mavros vorbise fără să cugete, dintr-un îndemn al inimii. Era pentru întîia oară cînd nu răspundea la chemarea unui suferind.

— N-o fi nimic de seamă. Femeilor li se pare adesea că sînt gata să piară. Sînt ca pisicile, au șapte vieți.

— Ai auzit de otrava sultanei Zoraida?

Mavros auzise. Povestea sultanei și a licorii ei era veche de o sută de ani. Sultana fusese furată din Italia, și adusese cu ea o otravă tainică și vicleană, care ucidea fără greș. O ținea într-un șip de cristal, care pierise, dar despre care se zvonea din vreme în vreme că se ivește din nou și ucide...

— Nimeni nu-i știe leacul la Stambul, urmă Ismaiil. Despre tine se zice că ai învățat în țara italienilor. Cine e meșter să pregătească moartea, e meșter s-o și îndepărteze...

— Îl știu, hadîmbule.

— Nu te lauzi? Ghiaurii sînt mincinoși...

Mavros se mînie:

— Află că doar Mavros poate s-o scape pe roabă. Așa bețiv și sărac cum este! Nu ești prost, dacă ai venit la mine. Să-mi pun giubeaua, să-mi iau cele de trebuință, și plecăm.

Ismaiil zîmbi în sfîrșit și fața zbîrcită i se umplu toată de încrețituri.

— Nici nu mă așteptam la altceva de la tine, effendi.

— Lasă-mi întîi cei două sute de galbeni făgăduiți. Așa. Acum jură că o să mă aduci înapoi, fără primejdie, și că nimeni n-are să afle niciodată ceva de la tine...

— Dacă vrei, Ismaiil jură.

Înainte de a pleca, hadîmbul își înfășură din nou fața cu basmaua și-și strînse în jurul trupului haina largă și ponosită. Afară se întunecase de tot. Se strecurară amîndoi pe ușă fără ca bătrîna gazdă a lui Mavros să bage de seamă.

Ismaiil uneltise săptămîni și săptămîni pentru a-i mijloci Aișei o întîlnire cu Hammad, tînărul egiptean pe care femeia îl îndrăgise. La început lucrul i se păruse cu neputință: erau prea multe piedici în cale. Apoi mintea lui iscoditoare și nu lipsită de istețime, — biciuită de amenințările și de rugămințile cadînei, găsise o cale. Întortochiată, presărată cu primejdii și curse, dar în sfîrșit, o cale. Izbutise chiar, printr-un om de mare încredere, să-l vestească pe tînăr despre dorința nestăpînită a Aișei de a-l vedea. Hammad primise și îl îndemnase să se grăbească, fiindcă Hassan-capudan avea de gînd să ridice curînd pînzele și să plutească spre Egipt. În ascuns, Ismaiil nutrea nădejdea că lucrul acesta se va întîmpla mai devreme, înainte ca pregătirile pentru întîlnirea tainică să se fi sfîrșit. Cînd se vădi că această nădejde e deșartă, în sufletul hadîmbului se născu alta. Hammad pleca la război; cu voia lui Allah, oasele or să-i rămînă pe acolo. O singură întîlnire era mai puțin primejdioasă decît mai multe...

În schimb, pe Hammad îl tulburau altfel de gînduri. Se vedea cîștigînd pe cîmpul de luptă biruințe neașteptate, care aduceau răsplată și avere. Împărăția îngăduia chiar celor mai umili și mai săraci să se ridice prin vitejie la cele mai înalte trepte. De aici pînă la dobîndirea Aișei nu mai era decît un pas, credea Hammad. Sultanul se sătura adesea de roabele lui: pe unele le dăruia vizirilor și pașilor, pe altele le vindea pentru ca visteria să nu fie în pierdere.

Totul era aproape gata: paznicul cumpărat cu mult aur, eunucul care păzea noaptea iatacul Aișei dator lui Ismaiil cu viața, Selim iarăși plecat la Rumeli-Hissar pentru un sfat de război. Cît despre roaba de credință a Aișei, o femeie de același neam și venită odată cu ea în Sarai nu avea pe nimeni pe lume în afara stăpînei sale.

— De azi în două seri, îi spuse într-o zi Ismaiil Aișei o să-l poți vedea pe Hammad, stăpînă. Cîteva clipe.. Și astea cu primejdie mare asupra capetelor noastre.

— Nu mi-e teamă, Ismaiil. Selim îmi împlinește orice dorință... Pînă și cadînele care mă dușmăneau au început să mă lingușească... Norocul mi-a surîs pînă azi. De ce m-ar părăsi?

În glasul Aișei răsuna o laudă copilărească. Era prea încredințată de purtarea ei. Nu aflase încă despre șubrezenia tuturor măririlor. Cît avea să mai țină puterea ei asupra lui Selim-sultan? O zi, o lună, un an. Bătrînul și zbîrcitul Ismaiil avea prea multă înțelepciune ca să nu-și dea seama de asta, dar înțelepciunea lui se risipise dintr-o dată în fața copilei abia coapte.

Lîngă sofaua pe care Aișa sta tolănită, era așezată pe o măsuță joasă din lemn de abanos încrustat cu sidef, o tipsie de argint vechi, lucrată ca o dantelă, și încărcată cu poame: struguri de Smirna, cu bob chihlimbariu și parfumat, smochine date în pîrg, piersici cu pielea subțire și două sau trei rodii, neobișnuite prin mărimea lor. Fiică a pustiurilor de nisip, Aișa iubea fructele zemoase care potolesc setea și încîntă cerul gurii. În schimb, disprețuia dulciurile grele și grase, pregătite cu nuci și cu miere, cu albuș și cu caimac, zaharicalele și cofeturile de tot felul. Din toate acestea gusta rar, doar cînd împrejurările o sileau și atunci din vîrful buzelor. Își păstrase astfel, fără să o dorească cu tot dinadinsul, subțirimea trupului și o ușoară asprime a pielii. Celelalte femei din Sarai, îndopate cu dulciuri, se îngrășau, se frăgezeau și se făceau pugoase și moi în scurtă vreme.

— Teme-te mereu de dușmani, stăpînă. Mai ales atunci cînd par să se îmblînzească. De ce te-ar iubi celelalte femei din Sarai? Aici nu este dragoste, nici credință. Înțelesul acestor vorbe s-a uitat demult. Dușmănie și ură, atît.

— Spui prostii, Ismaiil. Nu zic: destule ar fi gata să mă sfîșie dar nu îndrăznesc. Iar eu mă pricep să mă păzesc...

Aișa întinse leneș mîna și alese rodia cea mai mare și mai coaptă. Erau fructele pe care le îndrăgea cu deosebire, singurele pentru care se arăta lacomă. Mușcă pofticios din ea.

— La urma urmelor, ce-ar putea să mi se întîmple? Cuțitul? N-o să îndrăznească nici una din potrivnicele mele. Sînt prea grase, se mișcă prea domol. Otravă? Slugile tale veghează la pregătirea mîncărurilor. Tu cel puțin, n-ai poftă să mor așa de curînd. Nu ți-am făgăduit că te fac pașă, stăpîn peste cetăți și peste ostași?

— Sînt și altfel de otrăvuri. Doar ai auzit de otrava Saraiului...

— Crezi în poveștilea astea? rîse ușor Aișa.

— Păzește-te! șuieră dintr-o suflare hadîmbul Ismaiile. Nu atinge nimic dăruit de Merzieh. Merzieh te urăște de moarte.

— Știu. Dar acum se teme, și îmi dorește prietenia. Poamele astea ea mi le-a trimis, cu vorbe de împăciuire și de rugăminte. Se teme să nu revărs asupra ei mînia lui Selim, să n-o dăruiască sultanul cine știe cărei agale sărace și sălbatice de hotar. „Dacă Sultanul s-ar sătura de mine, să mă trimită înapoi la Cuciuc Hussein-Pașa", așa mi-a trimis vorbă Merzieh. I-am făgăduit să-i dau o mînă de ajutor...

— N-o asculta. Merzieh are limba despicată ca a șarpelui.

— Crezi că otrava se poate ascunde chiar și în rodia asta? întrebă Aișa.

Isprăvise de mîncat rodia. Cu glas mai scăzut îi ceru lui Ismaiil amănunte despre planul datorită căruia avea să-și întîlnească iubitul, pe Hammad, egipteanul. Hadîmbul îl deslușí încă o dată totul, adăugind la sfîrșit:

— Nu se poate să dăm greș, stăpînă. Ține însă bine minte: o singură dată poți să-l vezi. Și să nu-ți calci făgăduiala: fă-mă măcar pașă de Silistra. M-am săturat să tot păzesc Saraiul.

— Ai lucrat cu pricepere, Ismaiil. Făgăduiala e făgăduială. Își desprinse de la încheietura mîinii o brățară de preț și o aruncă la picioarele slujitorului.

— Ia-o și du-te, vreau să rămîn singură.

După plecarea lui Ismaiil, Aișa se lăsă pradă visurilor. Hammad era tînăr, frumos și îndrăzneț. Puținele clipe în care aveau să se întîlnească, nu puteau să fie singurele, așa cum credea Ismaiil. Aișa se gîndea să-i ceară lui Hammad s-o ia cu el, s-o fure, — nu atunci, ci altădată, cînd lucrul se va arăta cu putință, — și s-o ducă departe. Mai erau ținuturi în care mîna sultanului nu ajungea: pustiurile libere ale Arabiei, insulele, orașele Italiei despre care auzise vorbindu-se, chiar Egiptul, în care stăpîneau acum ghiaurii. Se spunea că aceștia te primesc cu brațele deschise, te ajută și te apără dacă treci la credința lor... Visurile Aișei se făceau tot mai nebunești, i se învălmășeau în minte, se amestecau și deveneau tulburi, în vreme ce sufletul și trupul îi erau tot mai mult cuprinse de o ceață roșie, la fel de roșie ca rodia din care mușcase.

Merzieh așteptase cu nerăbdare abia strunită întoarcerea roabei pe care o trimisese cu daruri și vorbe de împăcare la Aișa. Urechea aținită prinse foșnetul perdelei date în lături și pașii moi ai roabei pe covoarele de preț. Se ridică dintr-o săritură de pe sofa și îi ieși înainte.

— A primit poamele? De ce ai întîrziat atîta?

Roaba ocoli cea de-a doua întrebare.

— Le-a primit.

— Și ce-a zis?

— A făgăduit că-l va ruga pe Selim să nu te surghiunească, ci să te dea înapoi lui Hussein-Cuciuc. Merzieh izbucni în blesteme.

— N-o să-i ajute Allah să-și împlinească făgăduiala încercă s-o liniștească sclava. De altfel Hussein nu mai e plăcut ochilor padișahului. Într-o bună zi o să se pomenească dat pe mîna muților cei cu juvățul, sau pe seama gealatului. Dar asta, numai dacă dăm greș.

— Te-ai lăudat că izbutim.

— Din toate poamele, doar rodia era înveninată. Aișei îi plac rodiile, iar veninul nu iartă. Dacă gustă vreo roabă din celelalte fructe, roaba n-o să pățească nimic.

— Dar dacă Aișa nu mușcă din rodie?

Bătrîna roabă zîmbi. Buzele zbîrcite lăsau să i se vadă gingiile știrbe.

— De ce crezi că am zăbovit atît, stăpînă? Am mai stat la taifas cu slujnicele Aișei. Sînt tinere și proaste. Am zăbovit pînă cînd au adus înapoi tipsia de argint. Rodia nu mai era...

Merzieh se bucură:

— Ești o roabă de credință.

— Te știu de cînd erai copilă. N-am pe nimeni pe lume în afară de tine.

Într-o pornire de bucurie, Merzieh o îmbrățișă pe bătrîna sclavă, ascunzîndu-și scîrba pe care i-o pricinuia obrazul ei veștejit.

— O să fii răsplătită cum nici nu te aștepți! Acum poruncește să aducă de mîncare. Mi-e foame. De cînd ai plecat, n-am pus nimic în gură...

Mîncă încet și pofticios, avînd grijă să aleagă din fiecare talger bucățile cele mai bune și mai fragede și să i le dea roabei credincioase. Bătrîna molfăia încet, plină de mulțumire. Pînă atunci, Merzieh nu-i arătase niciodată atîta dragoste și nu-i dăduse atîta cinste: să stea la masă cu cadîna cea mai frumoasă a haremului, stăpîna de mîine a întregii împărății turcești. Între două îmbucături, bătrîna sporovăia:

— Mai tîrziu să-i naști lui Selim un fecior zdravăn. O să ajungi sultană și o să-ți păstrezi înainte puterea prin fiul tău, moștenitor al scaunului împărătesc. Știu leacuri care te fac să rămîi grea cînd dorești.

— Un gînd foarte bun. Ce m-aș face fără tine? Merzieh părea fericită. Împinse în fața roabei cafeaua parfumată din care nici nu sorbise, și un borcan pe jumătate plin cu șerbet din flori de lămîi.

— Mănîncă după poftă. Știu că șerbetul de lămîi îți place...

Cînd Merzieh rămase singură, avu grijă să strîngă cu mîna ei chiseaua cu șerbet și lingurița de argint cu care mîncase roaba. Mîine, dis-de dimineață trebuia să le facă să piară fără urmă.

Fereastra iatacului era deschisă; perdelele de muselină subțire se clătinau ușor, sub adierea vîntului dinspre țărm. Dincolo de palat se întindeau întunecate și parfumate grădinile Saraiului. Rînduri întregi de grădinari, aduși unii de peste mare, le împodobiseră și le înfrumusețaseră. Sădiseră boschete de trandafiri albi și roșii, care nu mai sfîrșeau să înflorească tot timpul anului; puseseră portocali și lămîi; arbuști nenumărați purtau flori albastre, galbene și albe. Meșteri pietrari împodobiseră grădinile cu fîntîni cioplite în marmură; zidarii înălțaseră chioșcuri ai căror pereți nu erau decît o dantelă de lemn și de marmură.

Minunăția grădinilor era sortită să te facă să uiți că marginile lor erau străjuite de ziduri și de paznici. O clipă, Merzieh fu stăpînită de un gînd neașteptat: oricît de puternică și de iubită, n-avea să poată niciodată să treacă slobodă dincolo de zidurile Saraiului. Gîndul nu stărui. Ce era dincolo de ziduri? Sărăcie, tristețe, bicisnicie; nimic demn de dorit sau de rîvnit. Își petrecuse toată viața închisă, și avea să moară închisă. Micile patimi, dorinți, ambiții și dușmănii însemnau pentru ea lumea întreagă. „Oare o să moară curînd?" se întrebă rece, Merzieh, gîndindu-se la Aișa și la bătrîna și credincioasa roabă. „Mîine sau poimîine cel tîrziu". Apoi se întoarse în iatac, să se culce.

Conducîndu-l pe Mavros în Sarai, Ismaiil o apucase pe drumuri ocolite. Mergeau pe ulicioare strîmte și strîmbe, aproape pustii la acest ceas înaintat al nopții. Din vreme în vreme, hadîmbul arunca înapoi priviri iscoditoare, ca și cum s-ar fi temut să nu-l urmărească cineva. La fiecare trecător întîlnit în cale, își acoperea cu grijă fața, și se trăgea la umbra deasă a zidurilor. La început Mavros — care cunoștea și el destul de bine Stambulul, — căci îi bătuse vreo douăzeci de ani ulițele, încercase să-și dea seama pe ce drum umblau, dar se lăsase curînd păgubaș. Străbăteau mahalalele din partea curat turcească a orașului, locuri prin care doftorul nu prea avusese prilejul să treacă, și, ca să spunem adevărul, nici curajul. Cu toate că trăiau împreună de veacuri, ghiaurii, armenii, greci, evrei, italieni, toți laolaltă, — erau disprețuiți și urîți în același timp. Din aceste ulițe sărace și murdare porneau din cînd în cînd răzmerițe care năpusteau cete zdrențăroase la jaful prăvăliilor ținute de blestemații necredincioși. Bostangiii se amestecau abia la sfîrșit, atunci cînd niciunul din fantașii spargerilor și hoțiilor nu mai erau la fața locului.

Ismaiil se opri în sfîrșit la umbra unei porți pe jumătate dărăpănate, scoase o cheie și deschise, chemîndu-l pe Mavros după el. O odăiță, luminată de o singură lumînare, îi primi morocănoasă.

— O să stăm aici pînă se face vremea potrivită, vorbi hadîmbul.

— Bolnava poate să aștepte?

— N-avem încotro, effendi iatros. Nu putem să pătrundem în Sarai decît la un ceas anumit. Nici mai înainte, nici mai tîrziu. Allah se va îndura de ea, și de noi.

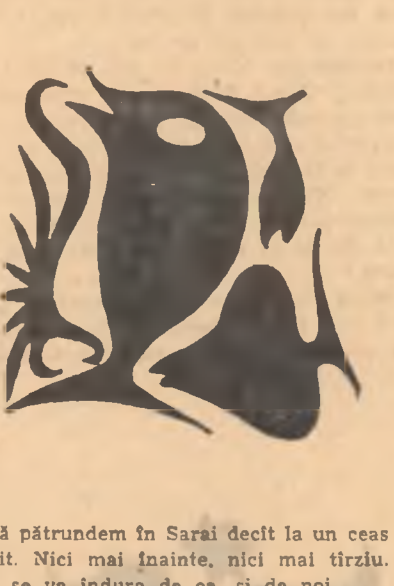

— Dacă rămîne nădejdea numai în Allah! mormăi Mavros în barbă.

— Ai spus ceva, Effendi?

— Grăiam singur, cu mine. Un obicei al bărbaților bătrîni și fără minte, cum sînt eu. Mă întreba, cum de știi cu atîta încredințare că la mijloc e otrava de care vorbeai.

— N-are rost să-ți povestesc totul. Nici n-ai pricepe...

— ...acum mă face și prost!

— Și ne-ar lua și prea mult timp. Aișa e bolnavă de vreo două zile. S-a mai întîmplat și altceva: una din roabele bătrîne ale Saraiului a murit azi dimineață, în chinuri asemănătoare.

— Era roaba femeii la care ne ducem acum?

— Nu, a altei cadîne. Stăpînele se dușmăneau de moarte. Dușmănie de harem.

— Asta nu înseamnă mare lucru.

— Dacă știi tainele Saraiului, poate să însemne. Bătrîna s-a născut în palat acum vreo șaizeci-șaptezeci de ani. Maică-sa fusese furată din țara Italiei... Asta e una. Iar acum vreo treizeci de ani a mai murit, tot așa, o cadînă. Era gata să ajungă sultană-validé. Slujnica ei cea mai de credință era italiancă. Și bătrîna care a murit i-a dus femeii la care mergem acum niște poame, în dar. După ce-a mîncat din ele, femeia care le-a primit a căzut bolnavă.

— Cam încurcată poveste, bre Ismaiil.

— Ai avea poftă să-ți spun și nume? Ascultă-mă pe mine, e mai bine să nu știi prea multe. Și așa zboară capetele noastre. Azrail, îngerul morții...

— Ziceai că nu e nici o primejdie.

— Viața oamenilor e în mîna lui Allah.

Mavros simți un fior rece trecîndu-i prin șira spinării. Era prea tîrziu ca să mai dea înapoi. Tăcerea ținu foarte mult. Cel care o rupse fu Mavros:

— Ce așteptăm în odaia asta, Ismaiil?

— Să se schimbe gărzile. Să adoarmă paznicii...

— Așa? Și ține mult?

Ismaiil scotoci în brîu, scoase un ceas rotund.

— Încă un ceas. Pe urmă, pornim iar.

Plecară din nou, cu două ceasuri înainte de miezul nopții. După încă o bucată de vreme, ieșiră lîngă zidul din spatele Saraiului: Mavros recunoscu masa întunecată a clădirilor, siluetele zvelte ale turnurilor și minaretelor. Cum aveau să pătrundă înăuntru? Iată o întrebare la care Mavros nu era în stare să dea un răspuns. E adevărat, zvonurile vorbeau cîteodată de întîlniri tainice, de fugi din haremuri, de cadîne necredincioase: totdeauna întîmplări închipuite care se petreceau în saraiuri mai mici, mai puțin bine păzite, din care stăpînii, plecați la războaie lungi și depărtate, lipseau luni, ani întregi uneori. Niciodată însă nu auzise pînă atunci Mavros că vreun străin a pătruns în palatul prea înaltului Padișah.

Și totuși minunea se petrecu. Se deschise o ușiță tăinuită în zid, coborîră trepte mîncate de umezeală, merseră îndelung printr-o trecere care părea subpămînteană, ieșiră în mijlocul unor grădini întinse, se strecurară pe cărări ascunse de boschete, și ajunseră în fața unui chioșc pitit la umbra chiparoșilor bătrîni. Ismaiil îi șopti cîteva cuvinte hadîmbului de pază, care se închină și se dădu la o parte, lăsîndu-le cale liberă.

— Am adus-o aici, răspîndind zvonul că are o boală molipsitoare, îi șopti, abia auzit, Ismaiil.

— Paznicul? N-o să vorbească?

— Sînt mulți ani de cînd stăpînul a poruncit să i se ia limba...

Mavros se simți mai liniștit și îndrăzni să-și arunce ochii în jur. Încăperea din chioșc era goală. Ismaiil făcu un pas, trase o perdea grea de mătase. În spatele acesteia, pe o sofa foarte joasă, zăcea, răsuflînd greu o femeie. Mavros se apropie de ea, și, apucînd o lampă grea de bronz, îi lumină chipul. Degetele lui mari, groase, îi desfăcură pleoapele. Ochii erau îndreptați în sus; luminile lor erau mici, cît niște gămălii negre de ac. Mavros apropie și mai mult lampa; pupilele rămăseseră nemișcate.

— Ține tu lampa, Ismaiile.

Gura cadînei era încleștată. Îi pipăi apoi pulsul, care era rar și slab.

— Aveai dreptate, Ismaiil. Sînt cîteva din semnele otrăvii. Fata e nespus de frumoasă. Și atît de tînără... Nu mă mir că l-a robit cu totul pe Sultan Selim...

— Mîntui-o, effendi, mîntui-o! șuieră hadîmbul. Altfel, de ce ne-am pus în primejdie viețile? Știam și eu că este otrăvită. Dacă o scapi, în afara galbenilor făgăduiți, capeți pe vecie credința de rob a lui Ismaiil. Nu e puțin lucru, effendi iatros.

Mavros se întoarse spre hadîmb și îl privi lung. Ismaiil îndură o clipă privirea lui; pe urmă își coborî ochii: iatrosul îl țintea cu un dispreț de neîndurat, amestecat cu scîrbă și milă.

— Poate. O s-o scap. Nu sînt sigur. O fac doar pentru tinerețea și frumusețea ei, nu de dragul tău, nici al galbenilor. Ai grijă însă, Ismaiile. Ți-e prea scumpă femeia asta și într-un chip nepotrivit. Unui bicisnic de felul tău, nu-i e îngăduit. Ești și tu otrăvit, cu un venin la fel de ucigător. Îndoapă-te mai bine cu opiu.

— Nu te-am chemat să-mi citești în suflet.

— Un sfat nu costă nimic. Să fie cum poftești.

XXII.

Cu toate că împărăția era zdruncinată din temelii de războiul început în părțile ei de miază-zi, și cu tot zbuciumul pregătirilor de luptă de la Stambul, din Anatolia, din Moreea, din arhipeleag, insula de baștină a lui Iani rămăsese un fel de oază de liniște. În desfășurarea zilnică, mereu aceeași, pînă și întîmplările neobișnuite se toceau și își iroseau curînd noutatea. Așa se petrecuse cu năvala de jaf a corsarilor din Alger. Cîteva case îndoliate, o parte din turme spîrcuite și împuținate, mai puțini bani rotunzi de argint în chimir sau în ulcica ascunsă din dosul vetrei, și atît. Oamenii erau învățați cu moartea, cu sărăcia și cu asuprirea. Acei care se hotărau să vînture mările, ca barba Petris și tovarășii lui, rămîneau cîțiva față de mulțimea celor care socoteau că temeliile vieții, așa cum fuseseră statornicite de vreme, nu pot să fie mișcate de la locul lor.

— O să pună mîna pe el galeongii sultanului și o să-l spînzure pe catarg, era pomenirea cea mai obișnuită pe care i-o făceau lui barba Petris bătrînii din sat. Tinerii, chiar dacă judecau altfel, și-și păstrau părerile pentru ei. Insula trăia sub puterea obiceiurilor putere care îi lega laolaltă chiar pe cei învrăjbiți, curînd. Calliopi își dădu seama de unele deosebiri între săteni, care erau vădite chiar pentru ochii ei de orășancă.

— Mamă Evochio, de ce domnia-ta și alte femei umblați îmbrăcate altfel decît cei care locuiesc în partea de sus a satului? întrebase într-o zi Calliopi.

Veșmintele erau într-adevăr cu totul și cu totul deosebite, de la culori închise, — negru cafeniu, albastru ca noaptea — la alb și albastru deschis cum e cerul, acestea din urmă încărcate de broderii și de lucrături cu mărgele.

— Noi sîntem neam de pescari, Calliopi, neam de oameni ai mării. Ceilalți stăpîni și slugi se socotesc mai presus. Au vite — capre și oi — pășuni și pămînt de lucru mai mult și mai bun.

Fiindcă grecoaica venită de la Stambul nu pricepea, Evdochia îi dăduse lămuriri nesfîrșite. Îi plăcea să povestească, și trăise atîta vreme singură încît parcă vroia să cîștige timpul pierdut. Cei din insulă se îndeletniceau, de cînd își aduceau aminte, fie cu păstoritul, fie cu marea. Roadele pămîntului, prăsila oilor și a caprelor, lîna și pieile erau cîștiguri mai sigure și care nu sufereau din pricina toanelor cerului și apelor. Mîndria de a avea traiul aproape asigurat se împletea cu credința că păstorii sînt locuitorii dintîi ai insulei, curați, neamestecați cu veneticii, singurii care sînt îndreptățiți să poruncească și să fie ascultați. O mîndrie veche întemeiată pe faptul că odinioară înainte de a se răspîndi meșteșugul bănos al pescuitului de bureți, pescarii trăiau mai din greu, de pe o zi pe alta. Îndreptățită poate și pentru că oamenii mării erau amestecați, își aduceau uneori neveste din alte insule și de pe alte meleaguri. Îmbogățirea unora dintre stăpînii de bărci nu le îngăduia totuși acestora să intre în rîndul oamenilor de vază. Starostele satului era totdeauna ales din cele două sau trei familii mai bogate în turme; căsătoriile și înrudirile se făceau deosebit, și nici o fată din neamurile păstorești nu s-ar fi măritat cu un flăcău care-și pierdea vremea pe apă. Satul fusese și mai împărțit de cînd cu venirea lui Ner-pașa, arvanit de felul lui, și deci om de munte, fiu de cărăuși și de ciobani. Evdochia povestise toate astea în limba ei bogată și colorată, presărînd povestirea cu batjocuri pentru „slugile oilor și ale caprelor" și pentru mîndria celor care erau stăpîni pe două-trei rumegătoare slăbănoage și sterpe.

Calliopi zîmbise: i se păreau lucruri lipsite de însemnătate.

— Nu rîde, Calliopi. Multe muieri au rămas văduve din pricina dușmăniilor și încăierărilor. Bărbații noștri se apără cu cuțitele: ai lor au bîte ghintuite, bătute cu ținte groase de fier.

— Să plîng atunci maică Evdochio? Iani e om întreg. N-o să se apuce de încăierări și de bătăi. Avem altele, ale noastre.

— Nici mie nu-mi sînt dragi sfezile... Dar în glasul Evdochiei suna îngrijiorarea. Dușmăniile erau temeinice și înrădăcinate, și cu greu te puteai feri de urmările lor. Se împleteau între ele, treceau moștenire din tată în fiu, se dădeau ca zestre. Familia Evdochiei și a lui Iani era învrăjbită cu alta, — a Papainikoșilor, și vraiba, începută de la nu se știe ce cu două genera[illegible] în urmă, se mai stinsese parcă odată cu moartea bătrînului Iani. Papanikosi avea un fecior și o fată, vreo cinci-șase veri și nepoți mai de departe. Acum, odată cu întoarcerea lui Iani dușmănia putea să se aprindă iar. Pe deasupra Anastasia și bărbatul ei, Iorgos, cu Frusini și cu frații ei erau mîniați. Anastasia trăsese ani întregi nădejde s-o mărite pe Frusini cu Iani și flăcăul își adusese nevastă de pe alte meleaguri! Se socoteau înșelați și umiliți, ca și cum Evdochia le-ar fi făgăduit pe Iani de ginere; destul ca să se iște o nouă dușmănie mai ales că neamurile Anastasiei se bucurau de faima rea în sat ca bătăuși și cuțitari.

N-avea nici un rost ca biata Calliopi să afle prea devreme despre toate acestea. Era timp destul.

Iani se dusese spre seară la barba Rizu, la cîrciumă, să mai stea de vorbă cu flăcăii și cu bărbații și să pună la cale prima ieșire în larg, la Colții Dracului, niște stînci ieșite din mare la vreo două leghe de insulă. Locul era primejdios datorită unor vîrtejuri de ape și a valurilor, dar în fund, la Zece-douăsprezece picioare sub fața mării, creșteau cei mai frumoși bureți din tot arhipeleagul. Mari, trandafirii și mătăsoși, tocmai buni pentru pielea netedă a femeilor din Stambul. Pe deasupra, se găsea, și mai la adînc mărgean roșu. Cînd Iani se întoarse de la cîrciumă, Evdochiei i se păru că băiatul e cam mohărît.

— Nu te-ai înțeles cu tovarășii, Iani?

— M-am înțeles, mamă. O să meargă Alexis cu frate-său mai mic, Andrei al lui Hristis Vanidis și încă vreo cîțiva din neamul Nicolaichis. În totul, vreo opt flăcăi.

— Andrei și Vanidis sînt scufundători buni.

— De asta i-am și luat. Ceilalți o să tragă la vîsle și să aibă grijă de frînghii.

Ianis vorbea de frînghiile cu care erau legați scufundătorii în adîncuri. De fiecare scufundători trebuiau doi oameni care să pîndească scuturăturile frînghiei, și la nevoie să-l tragă afară cît mai repede pe cel din apă.

— Ai băut cu ei?

— Ca la începutul lucrului, mamă. Barba Rizu are rachiu bun. Nici nu-i venea să creadă cînd i-am plătit cu un ban de aur. Uite cîți arginți mi-a dat! Îi arătă Evdochiei un pumn de monezi albe, de argint, amestecate cu altele galbene, de aramă.

— Te văd mohărît, Ianis. S-a întîmplat ceva?

Iani zîmbi prefăcut.

— Ce să se întîmple la cîrciumă, mamă?

Evdochia află totul a doua zi dimineața, de la vecina Marina, cea acră și bîrfitoare, pricepută să poarte de colo pînă colo vorbe și vești. Își făcuse drum pe la Evdochia, s-o mai întrebe despre noră și nepoată.

— Iani nu-i acasă, vecină?

— S-a dus la Fărnu. Mîine pleacă la pescuit.

— Așa? Asta e bine... Flăcăul ți-e zdravăn, sănătos?

— Sănătos. De ce n-ar fi?

— Credeam că...

— Haide, cumătră, spune odată! N-oi fi venit numai să întrebi de sănătate. Te știu eu.

Vecina se îmbufnă. Așa era Evdochia, nu se ținea de obiceiul femeilor care cerea răbdare și cuviință! De noutăți trebuia să te apropii încet pe ocolite.

— Aseară la cîrciuma lui Rizu, erau să se taie cu cuțitele. Blestemata de rășină e întotdeauna de vină. Nici nu știu din ce s-au luat, dar să nu crezi că Iani a fost de vină. Nu el. Frații Papanikos, Stefanos și Gima. Stefanos era băut. Barba Rizu n-ar fi trebuit să le dea să bea pînă-și pierd mințile. Diavolul l-a pus să-i strige lui Iani...

— Ce i-a strigat? Stefanos a avut totdeauna gura spurcată. Un pierde-vară un om de nimic.

— S-a mîniat cînd a văzut că Iani a aruncat pe tejghea un ban de aur, din cei ai sultanului Mahmud, bătrînul. Galben, greu, cu zimți. „De la cine ai furat aurul și muierea Iani?" — așa zbiera Stefanos. „Îmi pare c-a mai fost măritată!" și l-a făcut tîlhar de muieri.

Evdochia își mușcă buzele.

— Vorbe de bețiv.

Iani n-a zis nimic. Așa spune cine a fost de față. Stefanos s-a înfuriat ca de o batjocură și a scos cuțitul. Noroc de barba Rizu. I-a aruncat pe bețivani afară. L-au pîndit pe Iani pe uliță...

Maria se aștepta s-o vadă pe Evdochia speriindu-se, doar Stefanos și Sima omorîseră pe unul, cu vreo doi ani în urmă. Atunci îi scăpase bătrînul Papanikos, dînd beiului patru berbeci și vreo cincizeci de monezi.

— Mai bine moș Papanikos și-ar păzi flăcăii. Iani e mai viteaz decît amîndoi la un loc. Dar tot o să-i spun să se ferească. noaptea. Să-și ia pistoalele la el...

Kera Maria făcu ochii mari : Iani avea pistoale ? Știa toată lumea că astea sînt arme rare, scumpe și primejdioase. Cu două focuri, bine țintuite, dobori doi oameni deodată.

Evdochia adăugă :

— Dacă vezi pe vreunul din neamul Papanikos, nu uita să le pomenești de pistoale, cumătră. Sînt bătute în argint, cu cîte două țevi fiecare. I le-a dăruit pe mare capetan Petris. Petris și Mitris, răposatul erau prieteni buni. Aproape că ne țineam drept rude.

Vecina se grăbi să plece. Nu izbutise s-o învenineze pe Evdochia : în schimb aflase un lucru însemnat. Petris plutea cu „Delfinul" prin apropierea insulei. Poate adunase oameni, și avea de gînd să se întoarcă, și să-l prade chiar pe Ner-pașa, beiul. Iani îi era prieten de aproape căpitanului. Și cui se atingea de un prieten al lui capetan Petris nu-i mergea bine multă vreme.

Maria se depărtase cam la vreo treizeci de pași, cînd se auzi strigată de Evdochia.

— Parcă veniseși să împrumuți niște făină, vecină ! Mi-a adus Iani de la Stambul din cea bună, albă ca laptele...

Maria zorea să ajungă la o altă femeie, neam mai sărac al nevestei lui Papanikos cel bătrîn. Flutură din mînă :

— Vin eu mai tîrziu. Mi-am adus aminte că am lăsat oala pe foc...

În casă, Evdochia o făsi pe Calliopi plîngînd.

— Am auzit tot, mamă. Mi-e teamă pentru Iani și pentru mine. Mi-e teamă pentru noi amîndoi.

— Avem neamuri destule. Și Iani e viteaz și voinic. Și înainte n-avea nimeni curajul să se apuce cu el la harță. Dobora doi-trei odată, cu mîinile goale.

— Nu de asta...

Bătrîna se încruntă, înverșunată pe neașteptate.

— Crezi că nu știu ? Am știut de la început. Ești prea frumoasă și prea gingașă, și mîinile prea albe ca să te fi dat taică-tău de bunăvoie unui pescar. Chiar unuia ca Iani. Și copila nici nu seamănă cu el. Nici cu tine. Dacă ți-e teamă, de ce ai fugit de la bărbatul tău, cu prunc la sîn ?

Calliopi hohoti mai tare.

— Am păcătuit. Am păcătuit.

— Ei și ? Ce dacă ai păcătuit ? Crezi că eu am așteptat binecuvîntarea popii, ca să fiu femeia lui Mitris ? Crezi că aici, în sat, fetele mari nu fac copii ? Și pe urmă, se mărită cu alții. Zestrea să fie ceva mai mare, și ajunge.

— Bărbatul meu, Arapachi, trăiește. M-am cununat cu el la biserică.

Evdochia tăcu. Bănuise de la început ceva, dar își închipuise că Iani l-a răpus și pe urmă a luat-o pe Calliopi. Așa, lucrurile erau mai încurcate.

— I-ai fost femeie băiatului meu ? Te-ai culcat cu el ?

Calliopi răspunse abia auzit :

— Nu...

Evdochia răsuflă ușurată. Despre ce păcat mai putea să fie vorba ? Vorbi îmbufnată și cu glas aproape blînd :

— Ai făcut bine, fata mea. Te-am îndrăgit de la început și pe tine și pe Sultana. O să fie a noastră. De ce bocești ? O să-l trimit pe Iani să-l omoare pe Arapachi și toate or să fie așa cum se cuvine.

Calliopi amuți. O privea pe Evdochia cu ochii larg deschiși, nepricepînd deplin de ce bătrîna era atît de liniștită.

Zvonurile umblă aproape singure. Satul află degrabă și despre întîlnirea lui Iani cu capetan Petris prin apropierea insulei Scarpanto, și despre pistoalele cu două țevi și cu patul de argint lucrat, și despre faptul că Iani o furase pe Calliopi cu copil cu tot de la bărbatul ei. Unora nu le păsa, cu toate că muierile lor găsiră prilej de nesfîrșite sfaturi și bîrfeli. Alții, mai ales cei tineri, îl lăudau pe fiul Evdochiei pentru îndrăzneală :

— Adevărat pirat, afurisitul de Iani ! I-ar fi stat bine pe corabia lui barba Petris. Capetanul, o să se întoarcă să-l ia cu el. O să-l umple de aur...

Stefanos al lui Papanikos era dintre ceia care nu spuneau nimic despre Iani. De fapt, Stefanos n-avea nimic cu fiul Evdochiei. Vorbele pe care i le aruncase la beție erau pornite dintr-o dușmănie moștenită, pe care n-avea dreptul s-o uite fără să se facă de rușine în tot satul. În circiumă îl ațîțase Nicolae al lui Iorgos, fratele Frusinei. Un fricos, care nu îndrăznea să se răzbune singur ! În inima lui, Stefanos îi dădea dreptate lui Iani. Frusini era urîtă și leneșă. Despre Calliopi se spunea că era mai frumoasă decît orice fată sau femeie din insulă. Afurisitul de Iani, știuse ce să aleagă ! Gîndurile astea îi treceau prin cap, în vreme ce asculta spășit, alături de frate-său Sima, ocările bătrînului Papanikos.

— Fricoșilor ! Mi-e rușine de voi ! N-ați avut curajul să vă bateți cu Iani. Ce dacă erau mai mulți ? Voi nu erați destui ? Cînd eram tînăr mă băteam cu patru-cinci odată, doar eu singur. Sînteți din sîngele maicii-voastre : doar lauda și pălăvrăgeala e de voi.

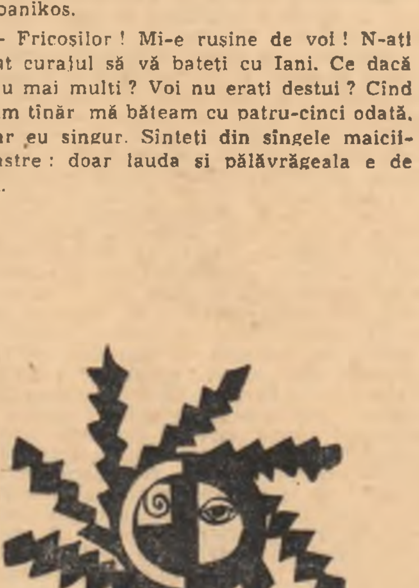

Stefanos încercă să se apere, cu jumătate de gură :

— Nicolaie a șters-o...

Vorbele lui îl înfuriară și mai tare pe bătrînul Papanikos.

— Vă mai și înhățați cu niște prăpădiți de marinari de uscat, cum sînt Iorgos și fiu-său. Socotelile noastre cu Iani trebuie să le încheiem doar noi singuri.

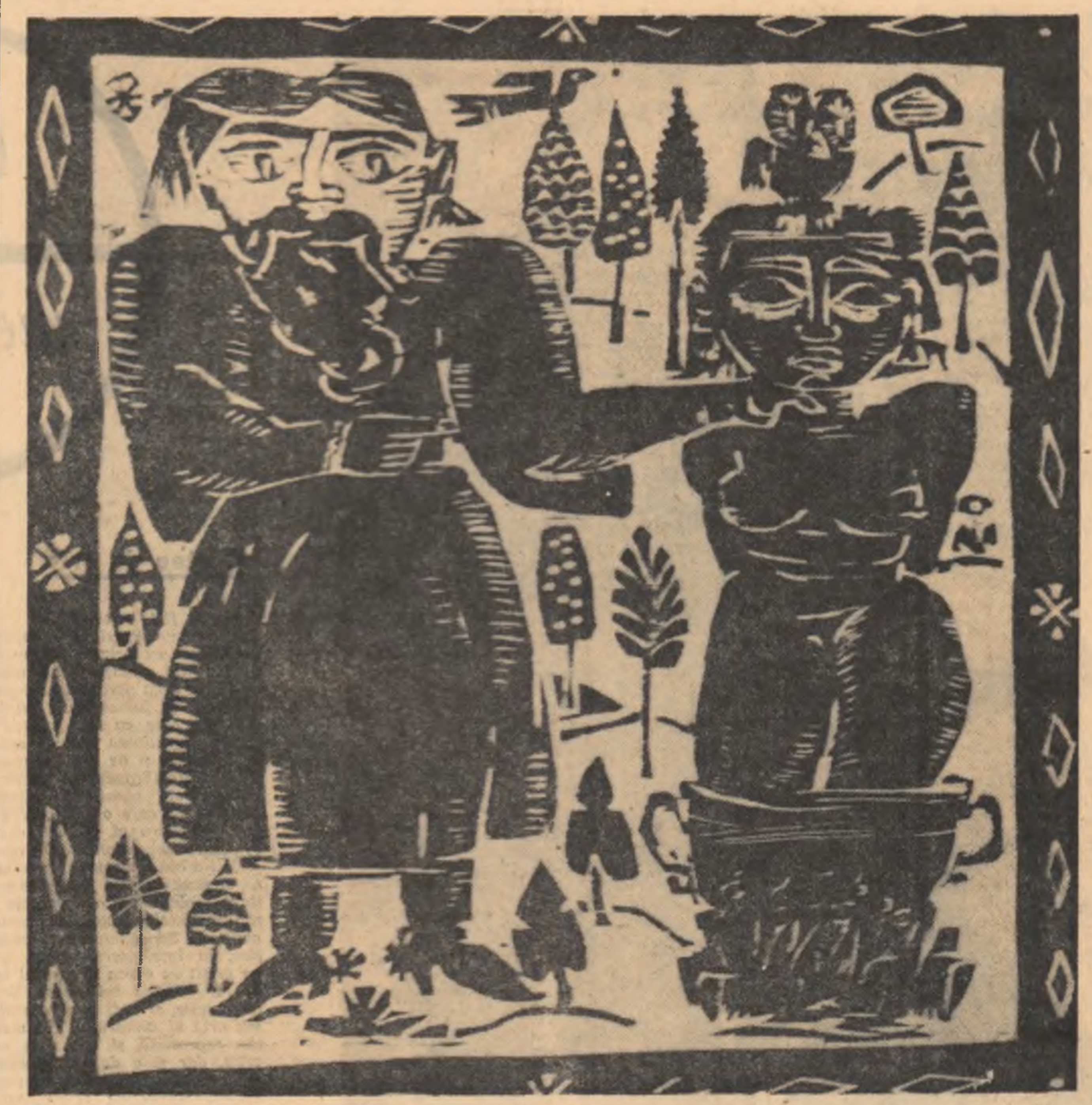

PERUSSI ANTON „Novac şi zîna" (baladă populară)

Sima se amestecă în vorbă cu șiretenie :

— Iani s-a întîlnit pe mare cu capetan Petris. I-a spus-o Marinei, Kera Evdochia, ieri. A luat-o gura pe dinainte.

— Și ?

Papanikos aștepta să vadă ce vrea să spună mezinul lui.

— Dacă ar afla beiul, am scăpa de Iani fără să ne mai ostenim.

Papanikos rămăsese o clipă cu gura căscată. Așa ceva nu i-ar fi dat niciodată prin minte. Fața i se roși, apoi se făcu vineție. Sima nu-l mai văzuse niciodată atît de mînios. Bătrînul era înalt și voinic, aproape ca un munte.

— Ticălosule ! Tu îmi ești fiu ? Dacă aud că ai suflat vreo vorbă, te sugrum cu mîinile mele. E nimeni din neamul nostru n-a fost slugă la păgîni și vînzător !

— Am vorbit doar așa...

— Să nu vorbești ! Să nu gîndești ! Ai înțeles ?

Bătrînul Papanikos se potoli treptat.

— Stefanos e în stare să se bată cu Iani, cînd o trebui. Tu, Sima, o să pleci mîine dimineață în zori sus la munte, la Petrakis ciobanul. Nu te întorci de acolo decît cînd te-oi chema și ți-oi îngădui eu. Asta ca să nu faci vreo ticăloșie care să ne spurce neamul.

Oricît de mari ar fi fost dușmăniile din sat, nimeni nu le-ar pus mai presus de ura împotriva turcului. Legăturile de sînge, de neam, de credință erau mai tari decît vrajba. Se povestea că odinioară, cu mulți ani unul din neamul Stratos îl pîrîse pe un dușman de-al lui unui dregător musulman, și-și cumpărase răzbunarea cu daruri. Pîrîtul fusese chinuit de moarte și își dăduse sufletul. Stratos cel bătrîn a fost găsit după plecarea turcului cu capul și trupul zdrobite de bite. O făcuseră (așa se șoptise prin sat) neamurile lui cele mai apropiate. Pe urmă, în puține luni, muierea și feciorii lui Stratos se văzuseră nevoiți să plece din Scarpanto. Nimeni nu mai știa de ei. Rămăsese doar, ca mărturie, casa neamului lor, pe care popa o blestemase și o legase cu jurămînt. Dărămăturile ei se vedeau pînă în ziua de azi. Niciuna din rudele mai depărtate nu cutezase vreodată să se așeze în ea, și casa se părăginise... Moș Papanikos nu vroia să atragă asupra lui o astfel de nenorocire. Era mai bine ca netrebnicul de Sima să stea la munte pînă cînd i-o veni mintea la cap. Singurătatea e leac bun. Sima o să aibă toată vremea să cugete și să priceapă de ce a fost izgonit, mai ales că n-o să poată vorbi decît cu oile și cu măgarii. Ciobanul Patrakis se născuse cu un beteșug : nu cuvînta, scotea numai răgete, ca o vită.

În zori, Sima își încărcă desagii cu pîine, cu două ploști cu vin și cu cîteva legături de ceapă uscată. Carne sărată, lapte și brînză iute găseau la stînă. Maică-sa îi întinse mîna să i-o sărute, și nu uită să-l înștiințeze :

— Papanikos a zis să-l trimiți după merinde pe Petrakis. Odată la două săptămîni.

Nu se făcuse încă ziuă, cînd Sima o porni la drum.

De două ori pe an, popa Gregoros colinda însoțit de o slugă și de un asin. Biserica era săracă iar oamenii se îndatoraseră să-i dea părintelui bani sau bucate, fiecare după puterea lui. Popa Gregoros era dintr-un neam scăpătat. Toți ai lui, — tatăl, bunicul, străbunicul fuseseră popi, și se spunea că unul dintre ei știuse chiar să scrie și să citească. Gregoros avea puțină știință de carte : bătrînul își trimisese băiatul la învățătură dar ce învîrtise flăcăul, și pe unde fusese, nu se putea ști. După trecerea tinereților zvînturatice, se întorsese la Scarpanto. Găsise casa goală. Bătrînul popă murise de vreun an. Cum venise Gregoros pornise pe la vecini, și cu înjurături și blesteme îi hotărîse să-i întoarcă lucrurile luate : uși, ferestre, lavițe, oale și așternuturi.

— Credeam că te-ai prăpădit prin străini, Gregoros, și sîntem vinovați...

Făcuse ce făcuse, adunase bani de la fiecare, se îmbarcase pe o corabie în trecere, și plecase din nou.

— Să nu mai furați, fiilor. Curînd mă întorc hirotonisit. O să aveți din nou popă care să vă boteze, să vă cunune să vă îngroape.

Gregoros se ținuse de cuvînt. Se întorsese îmbrăcat într-o sutană de șiac cenușiu, cu potcap negru, cu părul și cu barba mare. Și mai ales cu carte de hirotonisire de la Prea Sfinția sa Nikodemos, episcopul. Viața intrase apoi pe făgașul ei obișnuit. Popa Gregoros avusese parte de preoteasă bună la inimă, și de o mulțime de plozi. Domnul dădea mulți, mai lua cîte unul dar tot rămîneau destui. Era greu să hrănești atîtea guri. Nelucrarea, fiindcă preoția nu era obositoare, și greutățile familiei îl îndemnaseră cu vremea pe popa Gregoros să ia cam des în mînă ulcica cu rășină, dar niciunul din credincioși nu se putea lăuda că-l văzuse vreodată beat înainte de slujbă, sau înainte de botezuri și înmormîntări. Și nimeni n-avea de ce să se supere dacă se îmbăta după ele.

Cînd popa ajunse la casa Evdochiei, desagii de pe asin erau doar pe jumătate plini. Anul fusese greu, și mai venise și năvala piraților. Pe deasupra, Ner-pașa avea de hrănit cincizeci de ostași, învățați cu traiul bun de la Stambul. Kera Evdochia îl primi în prag, îi sărută mîna. În loc de grîu, vin sau pastramă, îi dărui un ban de aur, legat în colțul unei basmale de borangic alb.

— E o mahmudea aproape nouă, cu zimții întregi, părinte. Iani nu se uită la cheltuială.

— Domnul l-a întors acasă, ca pe fiul rătăcitor, mormăi Gregoros. Necazurile ta'e s-au sfîrșit, Evdochie. Iani e flăcău vrednic.

Bucuroasă de laudă, Evdochia îl cinsti cu o ulcică de vin rece, tocmai scos din pivniță. Kir Gregoros încălzit și cu gura uscată de pulberea ulițelor, sorbi din ulcică cu sete, plescăind din limbă, mulțumit de dulceața vinului.

— Să vorbim și despre nuntă, Evdochio, cît mai mă odihnesc.

— Să vorbim, sfinte părinte.

— Sfînta biserică poruncește ca popa să înnoade ceea ce oamenii s-au grăbit să lege mai înainte. Nu e bine să trăim în păcat prea îndelungată vreme. Domnul mai închide un ochi, că e îndurător, dar nu-i închide niciodată pe amîndoi. am auzit că Iani vrea să se însoare după obiceiul nostru, de la Scarpanto.

— Așa o să facem, părinte. Mai avem cîțiva bani de aur, ca ăsta pe care ți l-am dat. O să culegem și via. Vin vechi mai este și din anii trecuți.

Popa Gregoros sorbi iar din ulcică. Se aplecă la urechea Evdochiei, șoptindu-i ca să nu se audă în odăile de alături.

— Lumea vorbește că Iani și-a furat nevasta de la un negustor cu stare din Stambul.

— Așa este. De ce să ne ascundem ?

— O să trebuiască să facem o slujbă de ispășire, înainte de nuntă.

— Un galben o să fie de-ajuns ?

— Prea destul, Evdochio. Cu doi, plătești și botezul bărcii lui Iani, și rugăciunile către Sfîntul Niculae, apărătorul pescarilor și al celor care umblă pe mare.

— Pentru nuntă, sfinția-ta părinte Gregoros, o să ne mai păsuiești. Iani vrea să se ducă la Stambul, să vîndă bureți și mărgean. Prețul e mai bun la negutătorii de acolo.

— Așteptăm, așteptăm, Evdochio !

Popa își bău vinul și se șterse la gură cu dosul mîinii, și plecă binecuvîntînd casa îndestulată a Evdochiei.

Bătrîna era mulțumită. Se înțelesese cu popa Gregoros, și ocolise lucrul de care se temea cel mai mult : să n-o întrebe cumva părintele despre împrejurările în care Iani o luase pe Calliopi. Evdochia nu mințea niciodată : era prea mîndră pentru asta. Dacă avea ceva de tăinuit, tăcea, dar în fața popii n-ar fi fost în stare să ascundă faptul că bărbatul Calliopei era încă viu. Răgazul cîștigat pînă la nuntă avea să fie destul de lung ca Iani să descurce lucrurile...

Kir Mavros întîrzie mai mult de un ceas lîngă Aișa. De cîteva ori fusese silit să-i poruncească lui Ismaiil să stea liniștit locului. Hadîmbul se frămînta, văzînd trecerea vremii și apropierea zorilor.

— Se schimbă în curînd paznicii, effendi.

— N-aveai decît să ai grijă să nu se schimbe. Credeai că îmi sînt deajuns cîteva clipe ? De ce m-ai mai chemat atunci ?

— Ne jucăm capetele.

— Ce mare pagubă dacă ni le pierdem ?

Hadîmbul sfîrșise prin a înțelege că n-avea încotro. Se așezase într-un colț, turcește, și murmura rugăciuni. Allah era mare, toate lucrurile de pe pămînt era în puterea lui. Mavros lucrase cît de repede putea, turnîndu-i Aișei printre dinți o băutură pe care o avea gata pregătită. Pentru a-i descleșta puțin fălcile, se slujise de hangerul lui Ismaiil și bolnava înghițise din doftorii o cantitate îndestulătoare. Îi luase apoi sînge, — aproape un lighenaș plin, — pînă cînd văzuse că obrazul se face mai alb ca hîrtia. Ismaiil îl urmărise cu ochi rotunzi, plini de uimire și de spaimă. I se părea că totul e o vrăjitorie blestemată.

— Arunci sîngele și vezi să nu lași nici o urmă. Așa e mai cuminte.

Ismaiil îndeplinise porunca, și se întorsese. Acum era tot mai neliniștit, văzînd că doftorul se așezase pe divan și aștepta, fără să mai facă nimic.

— Ce aștepți, effendi ? Vremea trece...

— Aștept să treacă, hadîmbule. Într-un răstimp anumit o să vedem dacă stăpîna ta rămîne pe pămînt sau zboară printre huriile lui Mohamed al vostru.

— N-am putea să plecăm ?

— Ți-am spus că nu. Dacă lucrurile sînt bune, mîine, și încă multe zile la șir, o să trebuiască să-i dai un leac, după anume semne, pe care doar eu pot să le pricep.

Așteptară. Ismaiil îndrugînd în șoaptă rugi, Mavros pîndind ochii Aișei, răsuflarea, încleștarea mușchilor fetei. Mușchii înțepeniți ai obrazului se desfăceau încetul cu încetul, pînă cînd buzele și perlele albe ale dinților se întredeschiseră de la sine. Pleoapele vinete băteau ușor ca niște aripi de fluture, răsuflarea devenise mai adîncă și mai deasă.

— Ei bine, mormăi Mavros. Acum putem să mergem.

Ismaiil răsuflă ușurat :

— Să pui lîngă ea o roabă sau un eunuc de credință s-o vegheze fără încetare.

— Așa o să fac, effendi...

Hadîmbul acoperi lampa, astfel ca afară să nu se zărească nici o lumină cînd vor deschide ușa. Se opriră o clipă în prag, ascultînd strigătele lungi ale paznicilor care vesteau că în Sarai e pace.

Abia cînd se văzură dincolo de zidurile palatului, Ismaiil îndrăzni să deschidă din nou gura :

— Dacă mai zăboveam, ne zburau capetele de pe umeri.

— Măcar să fi fost numai atît. Am auzit că aveți călăi pricepuți care știu să stoarcă viața din om picătură cu picătură, zile de-a rîndul și nopți de-a rîndul.

— Așa este.

Mavros se apropie de Ismaiil atît de mult încît eunucul îi simți barba atingîndu-i obrazul. Îl auzi suspinînd încet :

— Să-ți dau un sfat, Ismaiile. Dacă bănuiești că s-a aflat ceva, chiar dacă numai bănuiești, înțelege-mă bine, începe să te îndopi cu opiu. Iei întîi o boabă, știi tu cam cît de mare : după trei ceasuri, două ; după alt răstimp asemănător, trei, și așa pînă se împlinesc douăsprezece boabe. Făcînd astfel, cazi într-o amorțeală care te ajută să înduri chinurile de parcă ar fi mîngîieri. O să poți să-ți ții gura. Asta dacă ai norocul să nu te înșface pînă atunci gîzii. Cum ți-o fi soarta.

— Îți mulțumesc pentru învățătură, effendi. De voi fi chinuit, e mai bine să tac. De ce să piară și alții laolaltă cu mine ? Domnia-ta m-ai scăpat o dată de moarte. A doua oară, mi-am căutat-o singur. Îți rămîn dator cu o viață...

Mai merseră împreună o bucată. Ismaiil vorbi iar :

— De aci te las. O să-ți găsești și singur drumul. Dincolo de ulița asta, începe mahalaua armenească. De întîlnești vreo strajă, adu-ți aminte că o cheie de aur deschide toate porțile. Nu te scumpi la bani.

Mavros chicoti ușor în întuneric, dar rîsul purtă în el ceva silit și nefiresc.

— Știu o cîrciumă pe aici care se deschide tot cu cheie de aur. O să mă îmbăt cu rachiu, și pînă mîine dimineață o să dorm la vreo tîrfă.

— Cum poftești effedi. Ismaiil își aminti : Și leacul ? Îl ai acasă la domnia ta ?

— Nu-l am, Ismaiile. Trebuie să-l capăt de la un vraci mai bătrîn decît mine. Să vii mîine pe înnoptat la casa mea și ți-l dau.

— Mergi în pace, effendi iatros. Allah să-ți ocrotească drumul.

— Du-te și tu în pace, hadîmbule.

Se despărțiră. Ismaiil se topi în umbră, cu pași nesimțiți, îndreptîndu-se către soarta lui. Mavros bîjbîi o clipă, pînă să-și găsească drumul, apoi cu pași mari și grăbiți, fără să-i pese de zgomot. Fără îndoială, cîrciuma era deschisă. Trebuia numai să bage bine de seamă să nu se îmbete prea rău. Dimineața avea să aibă nevoie ca mintea să-i fie limpede.

Umblînd de ani și ani prin Stambul, Mavros ajunsese să cunoască destui dintre oropsiții orașului. La fel ca și grecii, unii dintre aceștia îndurau umilința mulțumită încrederii tainice în bogăția lor tăinuită în aur, alții o îndurau datorită credinței într-o lume și o răsplată care avea să vină : în sfîrșit, mai erau și din aceia pentru care împlinirea legii moștenite era unul dintre mijloacele de a rămîne tari sub apăsarea vremurilor. Pe toți iatrosul îi disprețuia pe bună dreptate, după cum socotea el. Ce preț are bogăția dacă n-o folosești pentru a-ți bucura sufletul și trupul ? Cum nu avea nici o credință, toate credințele îi păreau neîntemeiate și înșelătoare. Sufletul era aievea, gîndea Mavros, dar totuna cu viața, la fel de pieritor ca ea. Raiul și iadul sînt pe pămînt și în om. Cît despre legile păstrate din vechi, ele erau croite pe măsura timpului trecut, și deci nepotrivite pentru zilele de acum. Totuși, pe unul dintre acești păstrători ai legii, Mavros îl iubea și îl respecta, dar cu totul pentru altceva decît oarba lui credință. Rabi Azrail, doctorul era o fîntînă de înțelepciune și de știință. Cunoaștea taine ascunse altora. Citea în trupurile oamenilor ca într-o carte deschisă, iar casa lui ascundea comori de pietre și de ierburi vindecătoare. Îmbătrînise, era aproape orb și de ani întregi nu mai avea învățăcei. Tinerii îl uitaseră și în neasemuita mîndrie a celor care se închipuie atotștiutori, nu-i mai călcau pragul ușii nici măcar pentru sfaturi. Izraeliții drept credincioși îl ocoleau, bănuindu-l sau socotindu-l fățiș unul dintre urmașii lui reb Mordechai, cabalistul. Mavros nu ținea seamă de toate acestea : Rabi Azrail era în primul rînd un vindecător.

Mavros se trezi iar cînd abia se iveau zorile. Întîi nu-și aduse aminte unde era. Apoi, dădu cu ochii de ulciorul gol, răsturnat, din care se prelinseseră pe jos ultimile picături de băutură, și de umerii dezgoliți ai femeii cu care adormise alături. Tîrfa răsufla ostenită, cu fața înfundată în pernă. I se zărea doar ceafa grăsulie, cu zulufii vopsiți în roșu. Mavros se gărbea. Rabi Azrail ședea departe, în cartierul evreesc, pe una din ulițele cele mai dosnice.

Străzile se trezeau la viață treptat, zarafii își întindeau tărăbile și își așezau pe ele fișicurile de monede, copii cu ochi migdalați și obraze palide prindeau să se joace în pulbere, dughenele meseriașilor își deschideau ușile. Ici și colo voci ascuțite de muieri se auzeau vorbind sau strigînd într-o limbă străină. Cîteva capete se întoarseră după trecătorul grăbit : nu erau obișnuiți cu străini. Străinii nu aduceau nimic bun...

Mavros recunoscu casa. Nu mai fusese de mult acolo. I se păru mai dărăpănată, mai aplecată într-o parte. Un om cu frica lui dumnezeu adusese o bîrnă și-i proptise acoperișul să nu cadă. Bătu în ușă ; îi deschise un băiețel de vreo doisprezece ani, cu păr negru și cîrlionțat, ascuns în parte de o tichie rotundă, neagră și unsuroasă. Mavros îi zîmbi larg temîndu-se ca nu cumva să-l sperie mutra lui bărboasă cu roșu-vînăt și ochii ușor bulbucați.

Vestește-l pe Rabi Azrail că îl caută un vindecător, ca și el.

Băiețelul nu răspunse nimic. Mavros văzu închizîndu-se ușa, și auzi zăvorul trăgîndu-se la loc. Nu se neliniști, deoarece cunoștea obiceiul casei. Zăvorul scrîșni din nou, ușa se deschise. Copilul se șterse, lăsîndu-l să intre. Mavros merse drept spre odaia bătrînului. Se înclină, deși Rab nu putea să-l vadă, și rosti :

— Pacea să fie cu tine, rabi.

— Și cu tine, străine.

Îmbătrînise de tot vindecătorul. Parcă rămăsese doar o umbră.

— Nu vorbești limba neamului nostru.

— Sînt grec.

— Treci pentru întîia oară pragul odăii acesteia ?

— L-am mai trecut, cu mulți ani în urmă.

— Adu-mi aminte.

— Ți-am adus un leac rar, de care aveai trebuință ; veneam din partea lui sir Manfredo Cechinetti, de la Siena.

— Reba Cechinetti a murit. Și era mai tînăr ca mine. Azrail îi ia pe toți unul după altul. Ai fost elevul lui ?

Mavros își dădu deodată seama că omul la care venise întîrziase foarte multă vreme pe pămînt. Purta, — ciudat lucru pentru un vindecător — numele îngerului morții, Azrail. Poate de aceea Azrail nu se îndura să-l ia la el. Și îl numea pe Cechinetti, un învățat de neam italienesc și creștin pe deasupra, „rabuni".

— Ai venit să ceri ceva în schimbul leacului acela ?

— Întocmai, rabi.

Mavros rosti numele doftoriei de care avea nevoie.

— Numai la tine poate să se găsească.

Lui Mavros i se păru că bătrînul a zîmbit, dar nu fu sigur.

— Se cunoaște că ai fost învățăcelul lui Manfredo. Am leacul și ți-l dau. Spune-mi doar pentru cine este. O să păstrez taina.

— Pentru o închinătoare a lui Mohamed. O femeie care e aproape de inima stăpînului cel mare de la Sarai. Are vreo însemnătate ?

Bătrînul rosti aproape neauzit :

— Știi lucruri pe care alții le-au uitat de mult.

Azrail ghicise din înverșunarea glasului la ce se gîndea Mavros, cînd îi dăduse răspunsul.

— Selim l-a ucis pe Isaac ; dumnezeu îl izbește și pe el în ce are drag. Și îmi ceri să opresc mînia domnului...

O poveste veche, din vremea în care **Mavros trecuse pentru întîia oară pragul lui rab Azrail.** Isaac ben Azrail era pe atunci unul dintre cei mai buni doftori din Stambul. Învățase prin străinătăți, și apoi se întoarse acasă. Ajunsese un doftor scump, care îngrijea doar pe cei care aveau aur, bancheri, zarafi, giuvaergii, cămătari, negutători și stăpîni de corăbii, chiar pașale vestite. Fusese chemat la unul dintre prietenii de tinerețe ai lui Selim — și nu izbutise să-l vindece, cu toate strădaniile sale. Pentru osteneală Isaac ben Azrail luase un preț bun. Așa era obiceiul : plata doftorului era plată, chiar dacă suferindul se ducea la strămoșii lui. Selim era tînăr și se mînia repede : Isaac fusese învinuit de nepricepere, jefuit de tot ce strînsese de la bolnavi, schingiuit. Se întoarse aproape sfîrșit, neputincios, în casa părintelui său. Doftoriile nu-l ajutau. Vărsa sînge. Azrail nădăjduise că leacul pe care îl ceruse de la Cechinetti o să-l vindece, dar se înșelase.

— A murit ca un cîine...

— Are vreo însemnătate, rabi ? Fata n-are nici o vină.

— Poate. Poate vina a avut-o Isaac.

Mavros nu pricepu. Bătrînul aproape orb îi simți nedumerirea.

— Celor umiliți nu le stă bine să se sumețească. Îmi aduc aminte de tine : erai un tînăr fără nici o credință.

— Cred doar că datoria medicului e să vindece. Și mai cred și alte lucruri pe care tu, rab, nu le poți înțelege.

— De unde știi ? De ce mă învinuiești ? N-am spus că nu-ți dau leacul. Ți l-aș fi dat de la început, ori pentru cine ar fi fost. Mă simt din veacul celălalt, sau de acum zece veacuri. Ia-l, și du-te odată. Praful e într-o sticluță verzuie, pe al treilea raft de sus. Știi cum să-l pregătești, și cum să-l administrezi.

Azrail auzi clinchet de sticle.

— L-ai găsit ?

— Da.

— Du-te odată. Mi-ai trezit amintiri pe care le uitasem. Vezi, nici nu te întreb cum te cheamă. Du-te cu dumnezeu, dacă vei fi crezînd în vreunul. Du-te odată.

Băiețașul cel palid îl luă de mînă pe Mavros, și-l scoase afară. Grecul îl privi cu milă. Fără îndoială, trăia doar cu Azrail și cu vreo bătrînă, aplecat pe cărți, ghebosat, istovindu-și ochii. Nu-l vedea soarele, nu-l bătea vîntul. Ce viață !

După plecarea lui Mavros, băiețașul închise cu grijă ușa, trăgînd zăvorul greu care scîrțîia și se împiedica. Se întoarse lîngă Azrail.

— S-a dus străinul, Isa ?

— S-a dus, rebă. De ce l-ai primit ? Pe alții, chiar din neamul nostru, nu-i lași să intre la tine.

Azrail pipăi în jur, găsi obrazul băiatului și-l mîngîie.

— Sufletul omului, nu neamul, Isa, atîrnă în cumpănă.

— Nu cred în dumnezeul nostru, reba. La sedră, învățătorul, spune că e un singur dumnezeu. Celelalte credințe sînt mincinoase.

Băiatul vorbea cu înverșunare. Azrail nu știu ce să-i răspundă pe dată. Înțelepciunea lui se poticnea în fața încăpățînării lui Isa, fiul lui Isaac.

— Învață, Isa, învață. Mai tîrziu ai să înțelegi.

Isa își plecă fruntea supusă, dar încăpățînarea îi stăruia încă în ochi. Cine spunea adevărul ? Vorbele și purtările bunicului nu se potriveau întotdeauna cu vorbele și purtările învățătorului de la sedră, rabi Ezra. Pe cine să mai crezi ? Isa rîvnea mai degrabă să ajungă unul dintre acei învățați vestiți, la care veneau evrei de pretutindeni, să-i asculte și să le ceară sfatul. Auzise el de rabi Iezechel din Brusa, de rabi Soffer din Izmir și de alții. Trăiau în îndestulare, în case cuprinzătoare, aveau învățăcei care-i slujeau, primeau daruri și pomeni. Își petreceau viața printre cărți. Pînă și pașalele păgînilor îi respectau. Pe Isa viața de doftor nu-l atrăgea. Suferinzii i se păreau întristători și aromele leacurilor îi dădeau dureri de cap. De altfel, rabi Ezra zicea că numai domnul trimite bolile drept pedeapsă pentru păcatele oamenilor, și tot el le vindecă. Îl auzi pe bunic întrebîndu-l :

— Ce citești acolo, Isa ?

— Povestea lui Iov, rebă. Domnul i-a trimis nenumărate suferințe și boli ca să-l încerce. Tot domnul l-a mîntuit printr-o minune. Pe vremea aceea nu erau medici ?

Ce să-i răspundă ?

— Poate că nu erau. Sau poate că Iov nu s-a dus la ei să le ceară leacuri. Spune-mi, Isa, vrei să te faci foctor ? Spune ce gîndești, ești doar destul de mare. N-o să mă supăr.

Isa șovăi o clipă.

— Aș vrea să ajung un rabin vestit, bunicule. Așa ca rabi Iezechiel din Brusa...

— Atunci trebuie să înveți mereu, copile.

Isa își băgă din nou nasul în carte, mormăind cuvintele sfinte. Azrail se simți dintr-o dată mai aproape de necredinciosul străin care venise să-i ceară leacuri pentru o roabă a Saraiului. Copilul, sînge din sîngele fiului său, Isaac ben Azrail, i se păru străin și depărtat. Ca și cum s-ar fi simțit vinovat de astfel de gînduri, bătrînul se apropie pe nesimțite de copil, îi căută obrazul și i-l mîngîie cu degetele sale uscate.

— Zorește, Isa, zorește. Curînd ne așezăm la masă.

semnele timpului

ion biberi

ȘTIINȚELE NEVĂZUTULUI

Stai sub un copac într-o pădure, și asculți. Pe creanga unui arbore, cîntă o pasăre. Îi urmărești ingîndările, avînturile suitoare, pauzele și reluările. Nu poți deslusi nimic din cele ce se petrec în universul acesta minuscul: joc pur fiziologic, pasiune, nevoie organică, bucurie a gîndului — sau toate acestea la un loc, într-o înmănunchiere de o calitate și o rezonanță ce vor rămîne în permanență îngrădite în taina meșterului cîntăreț, care te farmecă.

Așadar, asculți cîntecul meșterului și-ți dai seama cîtă maturitate de simțire pune în glas. Nu-l vezi. Îl bănuiești ascuns printre frunze. Dar dacă l-ai putea avea aproape și privi în cîntec, ai vedea un lucru care te-ar durea. Ai băga de seamă că, uneori, în timp ce urechea ta se odihnește în pauza cîntecului, gușa păsării vibrează totuși, ciocul e deschis și corpul în încordare. Pasărea continuă să cînte, dar tu nu mai o auzi: notele ei de sus depășesc finețea urechii tale. Armonia cîntecului, pentru tine, amuțește.

Faptul îndurerează: el arată imperfecția relativă a simțurilor omenești, care au praguri. Nu putem apropia decît lucrurile ce se petrec între cadrele fixate de condițiile noastre de viață. Din nesfîrșirea gamelor realului, nu cuprindem intuitiv decît o octavă. Este această cuprindere esențială? Este ea, cantitativ însemnată? Tot ce putem spune este că această corespondență directă a omului cu lumea își are un punct de plecare în condițiile adaptative, practice, ale omului la univers; că tot ceea ce apropiem imediat nu e decît o expresie a acestei condiții primordiale, a naturii omenești.

Înseamnă așadar, că putem trece, fără să le bănuim măcar, pe lîngă faptele fundamentale ale universului, după cum trecem prin pădure, fără să auzim o parte din cîntecul privighetorii? Că adîncul lumii nu ne este consubstanțial, și că rămînem în afară de el, impermeabili — impervious — la efluviile realului, care depășesc cadențele noastre vitale?

Încheierea aceasta îndreptățită poate, pentru gînditorii altor timpuri își pierde, pentru contemporani, validitatea. Lucrăm, în prezent, în nevăzut. Explorarea universului prin organele de simțuri umane face loc unei prelungiri a eficienței acestora, prin instrument, iar gîndirea este ajutată, în mecanismele ei automate, de mașini electronice de calcul. Alături de spectrul undelor vizibile, se întind radiațiile electromagnetice nevăzute: de o parte, unde hertziene și infraroșii, de cealaltă parte, ultraviolete Roentgen, radiații gamma; materia densă palpabilă, este, pentru fizician pulverizată în particule elementare, depășind percepția directă; se descopăr mereu alte corpuscule și alte energii universale, mai înainte nebănuite; radioastronomia completează cunoașterea cosmosului oferită de telescopul clasic. Omul, animal adaptat biologic la o anumită scară de mărimi și la o singură zonă de realitate, constituită din ambianța terestră imediată, evadează în infinit și cuprinde progresiv alte niveluri de realitate, la alte scări de mărime și la alte regimuri de realitate, năzuind să stăpînească deopotrivă infinitezimalul și nesfîrșirea, dilatînd timpul în eternitate sau concentrîndu-l în fracții de secundă.

Acțiunea umană trece de la bătaia pietrei aruncată cu praștia primitivului, sau de călăuzirea prin spațiul terestru cu ajutorul cărului, la aruncarea rachetei în cosmos, la modificarea traiectoriei acesteia prin semnale lansate la corpuri aflate la milioane de kilometri depărtare de pămînt, sau la dirijarea cosmonautului, prin complicate sisteme de radiolocație.

Cum se mai pot menține vechile concluzii sceptice sau agnostice, în epoca în care cunoașterea Quasarselor sau a galaxiilor albastre schimbă mereu imaginea realității și înțelegerea umană a structurii universului?

Cum se mai pot afla încă îndreptățiri ale vechilor viziuni asupra omului și vieții, într-o epocă în care biofizica și biochimia, microscopul electronic și progresele geneticei, prin vădirea „programării" ereditare, vădesc procesele de adîncime, explicînd închegarea progresivă a formelor și a devenirii lor în timp?

Cunoașterea umană, [illegible], timp de numeroase milenii, la informația nesigură, înșelătoare, intermitentă, a simțurilor și la interpretarea datelor lor, îndreptate către un domeniu restrîns al realității terestre, își lărgește, cu fiece zi ce trece mijloacele cercetării și întinderea zonei de explorare. Realitatea de la spațiul intraatomic la întinderile măsurate cu milioane de ani-lumină, este cuprinsă de o rețea de procedee de investigație din ce în ce mai densă și explorată prin metode a căror finețe crește fără încetare. Lumii, deschise către infinit și eternitate, îi răspunde cercetarea umană, în mers ascendent și imprevizibil. Staticului, limitatului, Adevărului, socotit ca limită, i se substituie devenirea, dinamismul, Adevărul socotit ca proces în permanentă elaborare și adîncire.

Gîndirea actuală nu mai este descurajată de spectacolul păsării care cîntă, fără ca urechea să poată prinde armonia trilului, pentru că, mai ales, înțelegerea umană actuală, sprijinită pe științele nevăzutului și pe explorarea fără termen, nu mai e în căutare de „adevăruri" ultime ale universului: acestea nu erau, în fond, decît mărturii ale unor impasuri ale cercetării, ale unor crize de creștere intelectuală în care omul — uneori copleșit de imensitate sau generalizînd pripit și imprudent — își punea limite căutărilor și-și [illegible], astfel, nevoia de cunoaștere.

Gînditorul de astăzi a renunțat la atari limite și răspunsuri definitive. El află adevăruri provizorii, dar depășindu-și mereu exactitatea relativă, în mers suitor către adevăr. În fața lui, se întinde nesfîrșirea — și efortul viril, fără odihnă, către răspunsuri.

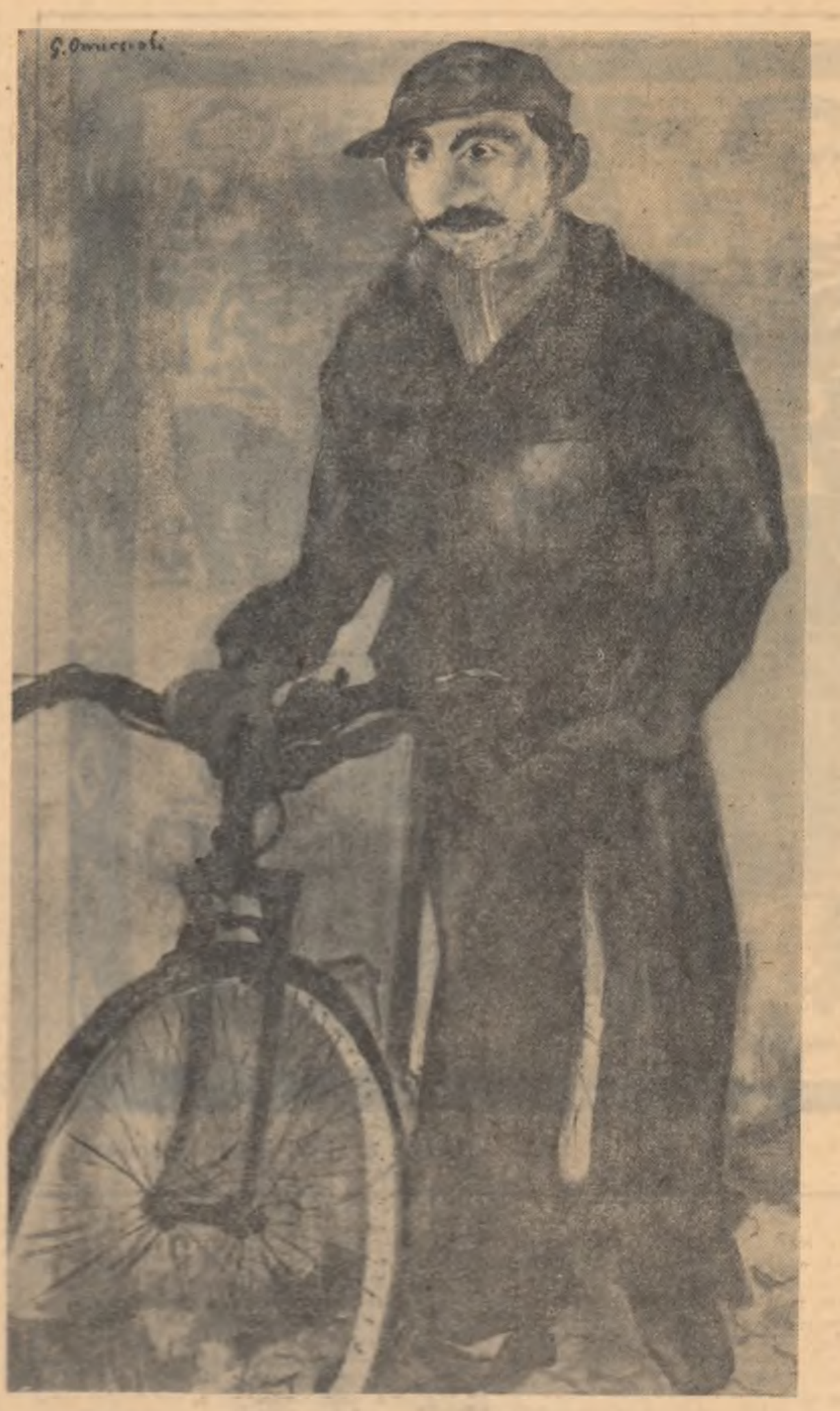

G. OMICCIOLI „Ecoletto con bicicletta"

ROBERTO OBREGON MORALES
(Guatemala)

Rînduri la o străveche legendă

Dacă inima mea
s-ar găsi-ntr-o picătură de apă...
La tine să vin, cum dormi,
ca picătura aceasta
pe vîrful limbii să-ți cad
ca pe-o umedă frunză.

*

Drept să-ți spun, ploaia
nu mi-a arătat unde ești.
Printre oameni, astăzi,
De patru ori te-am strigat.
De patru ori privirilor mele
le-am spus să cadă-n pămînt — oamenii
să nu-i ating cu atîta tristețe.
Întorcîndu-mă acasă, singurătatea
am simțit cum încet mă cuprinde.

*

Soarele-n zori
cu razele-i coapte...
Și tu din nou buzele
deschizîndu-ți —
parcă simțite
cu veșnicie.

*

Cernîndu-se, ploaia subțire
a spălat frunzele,
a murdărit creanga...
Litera O a numelui tău
arzîndu-i pupilele,
ca un cerc răsucindu-se,
se ridică-n spirală...
Încotro?
Din care timpuri?

*

Unde-au dispărut frumusețile-acestea:
luna, strugurii stelelor,
vîntul care destăinuie
murmurul frunzelor?

Prietenii, desigur, nu pot fără ele.
Dar pe mine nimic nu mă mișcă:
nici roua, nici toate aceste odăjdii
cu care se-mbracă iubirea —
aceste
furnituri literare.

Mă scufund în podul palmelor tale
întrebînd de ce, primăvara,
pămîntul miroase-a femeie?

În românește de **DIM. RACHICI**

---

meridiane

Cartea de artă

Rembrandt

Prima filă a cărții lui Eugen Schileru ne prezintă autoportretul unui tînăr cu privire pătrunzătoare, ultima filă, autoportretul unui bătrîn care vrea parcă să ne șoptească, zîmbind, că lumea nu a înțeles nimic din ceea ce i-a povestit el în culori. Ingenioasa idee a autorului de a începe și de a sfîrși monografia lui Rembrandt cu aceste două autoportrete manifestă adînca înțelegere pe care o are pentru acest mare maestru al picturii europene și pentru impresionanta lui operă.

Ea i-a condus spiritul și mîna care au alcătuit această frumoasă prezentare, împletind cu o simplitate admirabilă, datele biografice, sociale și artistice. Scrisă într-un stil nepretențios, la înțelegerea oricui, plasînd pe artist în epoca și mediul în care a trăit, cartea lui Eugen Schileru instruiește și rafinează gustul pentru artă al cititorului. Un mare artist reprezintă și epoca în care a trăit, dar și o depășește, expunînd cu intensitate pulsațiile ascunse ale vremii respective și întîmpinînd, fără îndoială, opoziția celor care le trăiesc lipsiți de conștiința sensurilor și semnificațiilor.

Toate aceste aspecte importante ale vieții ilustrului pictor olandez sînt narate cu naturalețea unui îndemînatic povestitor și ușor receptibile. Rembrandt a iubit viața cu patos, dar și cu înțelepciune, și aceste două sentimente, al pateticului și al încîntătoarei zădărnicii, care se simt în toate pînzele și gravurile lui, l-au determinat să ignore prejudecățile morale și sociale ale vremii. Arta lui reprezintă cu strălucire și virtuțile și viciile ființei umane, dar nu cu sarcasm, ci cu dragoste.

Iată omul, spune opera lui, dar îl iubesc cu toate păcatele lui, mărturisește tot ea. Din această patimă pentru om, cu toate piscurile și abisurile, rezultă și aspectul teatral al operei lui, aspect pe care îl găsim și la înaintașul, dar și contemporanul lui Rubens, dar mai superficial, preocupat mai mult de frumusețea culorilor decît de-o problematică a omului. Monografia lui Eugen Schileru, împletind cu îndemînare metoda istorică cu aceea artistică, reușește să ne facă să înțelegem omul și opera lui, în ambianța socială și artistică a timpului său și să contureze personalitatea unuia din marii reprezentanți ai culturii noastre europene.

Harnica și atît de utila editură „Meridiane", reeditînd această lucrare, a răspuns dorinței din ce în ce mai acută, a publicului nostru, de a cunoaște și a înțelege arta picturii.

NEAGU RĂDULESCU

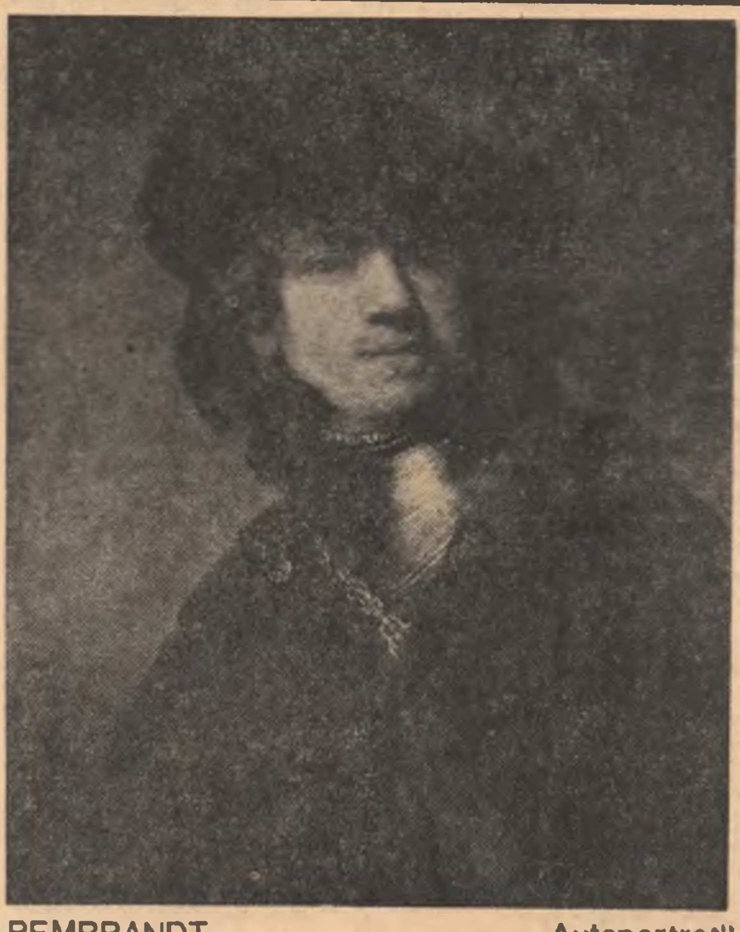

REMBRANDT „Autoportret"

Gh. Achiței

Cercetările combinate în estetica modernă (II)

Refundamentată pe baze moderne, estetica devine astăzi o știință de riguroasă specializare, cu un cîmp de cercetare deschis și metodic accesibil, în cadrul căreia investigațiile concrete sînt tot mai mult preferate interpretărilor speculative și metafizice, după cum se exprima recent cunoscutul estetician german Max Bense, în eseul *Bazele unei estetici moderne*, publicat în volumul *Arte e cultura nella civiltà contemporanea (Venezia 1966)*. Analizele improvizate, concluziile obținute pe bază de „intuiții" cedează tot mai mult locul „observației de laborator", „experiențelor concrete". Principalele direcții în care se dezvoltă cercetarea par a fi cele privind condiționarea socială a operei de artă, locul diverselor arte în cultura contemporană, structura noțiunii de public, oscilația gusturilor, natura limbajului artistic. Un rol important, în cadrul eforturilor întreprinse în ultimele decenii în vederea demistificării vechiului concept de estetică și a constituirii unei științe refractare dogmelor, concluziilor abuzive și raționamentelor nefondate, l-au avut lucrările unor savanți și filozofi din Anglia, Statele Unite și Franța. În Anglia și Statele Unite e vorba de școlile „empiristică", „naturalistică" și „semantică", iar în Franța de cea „experimentală". Primele două și-au găsit în bună măsură justificarea în filozofia lui John Dewey. Potrivit concepției filozofului american separația clasică, proprie întregii gîndiri anterioare, între om și natură, material și spiritual, practică și teorie, muncă și contemplație, nu face decît să reflecte pe planul speculației o nedreptate existentă încă din societatea antică; împărțirea oamenilor în sclavi, privați de dreptul la orice activitate creatoare și stăpîni, creatori de valori spirituale, consacrați contemplației. Lumea contemporană ar fi însă „democratică". De aceea, modul clasic de împărțire a activităților umane, în practice și spirituale, nu i se potrivește.

Pentru Dewey, omul acționînd asupra realității, acționînd asupra celorlalți oameni, acționînd asupra sa însuși și, totodată, suferind acțiunea acestora, realizează o permanentă și indivizibilă experiență. Viața socială nu ar fi, altceva, în consecință, decît experiență umană. În estetică, concepția clasică ducea la înțelegerea frumosului ca un dat în sine, care cobora în lumea experienței din regiuni imateriale. Consecințele unei atari concepții nu puteau fi altele decît ruperea creației artistice de celelalte forme ale activității umane, izolarea operei de artă de existența comună, „sacralizarea" ei. Dewey concepe frumosul ca aparținînd în întregime lumii terestre, fiind o calitate a experienței umane generale și anume acea calitate care o diferențiază de activitățile mecanice, de activitățile reflexe necugetate. Experimentator va fi dintr-o atare perspectivă nu numai savantul, ci și artistul, deosebirea între ei constînd în transcrierea datelor experienței, în „memoria lor" primul folosindu-se de anumite simboluri abstracte deja create, celălalt realizînd din materie sensibilă o construcție de simboluri noi. La Dewey, plăcerea estetică se traduce prin plăcerea unei experiențe împlinite, realizate pe deplin, așa cum am fi dorit-o noi. Refuzul contemplației coincide obligatoriu, conform gîndirii celui care a scris *Arta ca experiență*, cu apariția științelor umanistice moderne, toate avînd caracter experimental. Dovedindu-se imposibil de izolat din contextul social dat, esteticul solicită o cercetare combinată, la dimensiunile întregului ansamblu, ale totalității în devenire. Obiecția care i s-a adus filozofului american ține de faptul că, în contact cu opera de artă, cel puțin, spectatorul nu săvîrșește nici o acțiune, ci realizează doar un act de... „contemplare". Totuși, ideea imposibilității unei separații stricte între artă și celelalte forme de activitate umană, între experiență estetică și celelalte forme de experiență nu a fost părăsită și ea revine în cele mai multe cercetări contemporane de estetică, mai ales din S.U.A. Se pornește de la ideea că apariția și configurația unei opere de artă nu pot fi privite ca întîmplătoare. Contextul social în care apare o carte sau un tablou le condiționează integral. Format în anumite condiții sociale, pictorul sau poetul nu va putea niciodată să iasă complet din limitele propriei sale existențe, să se detașeze de ea. Factorii de ordin temperamental, diverse aptitudini și dispoziții psihice ereditare, limba în care scrie sau vorbește, întîmplările trăite, tradițiile moștenite, întregul univers moral al colectivității căreia îi aparține, cultura, conștiința estetică a acesteia formează primul grup de elemente prin prisma cărora se vede legat, prin nenumărate fire, de ansamblu social, de totalitatea ce l-a produs. Al doilea grup de elemente privește înseși exigențele acestui ansamblu față de opera de artă, comportamentul lui. Orice operă de artă apare pentru că e cerută de un anume public, pentru că vine să răspundă anumitor necesități în materie de gust, anumitor preocupări spirituale comune, unui grup, unei clase, unei națiuni. Ansamblul apare, de astă dată, în ipostază de public. Dar publicul, la rîndul său, nu este nici el, ceva omogen, fiecare individ avînd exigențe și preferințe proprii, în acord ori în dezacord cu ale altora. Nu numai atît: nici măcar conștiința estetică a aceluiași individ nu funcționează ca un tot armonios. Chiar în cadrul ei, modernul alternează cu desuetul, profundul cu frivolul etc. Cineva poate, de exemplu, să nu înțeleagă muzica modernă și prin urmare să n-o prefere, fiind în același timp un pasionat al poeziei lui Eliot. La dimensiunile întregii colectivități însă, diferențele de ordin individual se estompează, impunîndu-se numai ceea ce intră în fondul de cerințe comune. Astfel, deși subiectivă în raport cu individul, aprecierea estetică are totuși o bază obiectivă. Un estetician italian, Gillo Dorfles, într-o încercare de a determina *Oscilațiile gustului* (Milano, 1966) își propune să fixeze parametrii între care aceste oscilații se produc, analizînd cauzele lor. Dintre acestea, unele sînt de natură socială: civilizația în care se nasc indivizii, posibilitățile materiale ce le au pentru a-și croi drum spre valorile spirituale autentice și a-și însuși un anumit tip de cultură, timpul liber de care dispun etc; altele sînt de natură tehnică: descoperirea noilor materiale utilizate în artele plastice, apariția cinematografului, a televiziunii, a radioului; altele, în fine, — de ordin etic și religios: persistența unor prejudecăți, influența religiei asupra diverselor categorii de indivizi etc. Oscilațiile gustului se măsoară în acest caz în raport cu perturbațiile survenite pe planul existenței sociale, în funcție de cauzele enumerate. Iată deci, la lucru, în serviciul sau în ajutorul esteticii; etnografia, obiceiurile, tradițiile culturale ale publicului căruia i se adresează arta; sociologia — studiind condițiile materiale ale apariției operei de artă; psiho-sociologia și psihologia socială cercetînd comportamentul indivizilor, capacitatea lor de a reacționa în fața unui produs artistic determinant, reacțiile psihologice standard... În legătură cu *standardurile psihologice*, atît sociologia, cît și lingvistica, și estetica și, bineînțeles, psihologia se arată foarte interesate. Judecățile de gust și valoare pe care le formulăm în legătură cu o operă sau alta s-au dovedit a nu fi chiar așa de originale cum se credea altă dată. Numeroase reguli sociale, determinate de cauze precise, reușesc să se mențină devenind cu timpul obișnuințe mentale, imperative inconștiente care cîteodată ne fac opaci în fața fenomenelor artistice noi și pozitive. Și în materie de apreciere a operelor de artă, ca și în alte domenii de activitate spirituală, premisele unei judecăți inițial pozitive pot constitui prin repetare, premisele unei *pre-judecăți*, îndeplinind, de astă dată, o funcție conservatoare. Studiul atent al reacțiilor estetice standard, atît din punct de vedere psihologic, cît și lingvistic, și logic, este utilizat adeseori în determinarea particularităților conștiinței estetice a diverselor grupuri, pături sociale, clase sau națiuni, în organizarea științifică a educației estetice. Există apoi structuri artistice standard, diferite tipuri de construcții literare și artistice, de rezolvări, de motive, de teme, de formule ce revin inconștient în creația unui artist ori a mai multor artiști. Studiul lor multilateral permite, alături de studiul altor elemente, determinarea a ceea ce arta unei regiuni sau a unei națiuni are specific. Cercetările structuraliste, mai ales, au obținut în această privință rezultate de-a dreptul spectaculoase.

Diferite practici artistice repetate devin cu timpul rituri căpătînd o justificare în sine, indiferent de funcția ce o îndeplinesc. Studiul lor, din punctul de vedere al psihologiei sociale, al antropologiei, și esteticii a permis formularea de ipoteze noi și îndrăznețe în legătură cu natura valorilor artistice.

Dintr-un unghi de vedere diferit se cere abordată relația operă — public. După cum, pe bună dreptate remarca Guido Morpurgo Tagliabue în a sa *L' esthetique contemporaine*. *Opera de artă se prezintă ca o necunoscută determinabilă la întîlnirea dintre intenția autorului și interpretarea publicului, însă fiecare dintre acești termeni la rîndul său este un rezultat dificil de determinat, pentru că nu-l putem obține fără un alt termen.* Între opera de artă și publicul ei se ivește astfel un alt grup de probleme, referitoare la limbajul artei, al căror studiu presupune de asemenea cercetări combinate. Opera de artă nu poate fi înțeleasă decît în măsura în care emoționează, în măsura în care „stîrnește sentimente". Arta fără emoție e un nonsens. Estetica veche privea, de obicei opera de artă ca un vehiculator de emoții. Artistul căuta să transmită prin intermediul imaginilor ceea ce simțea. Teoria *Einfuhlung-ului*, pentru prima dată, înțelege plăcerea estetică ca rezultat al contopirii sentimentelor subiectului cu obiectul, ca disoluție a fluidului liric emanat de cel dintîi în masa celui din urmă, structurat creat pentru un asemenea act. Cercetările estetice mai noi, întreprinse de pe pozițiile semioticii și ale semanticii văd, dimpotrivă, în opera de artă nu expresia unui sentiment trăit, ci concepția sau ideea sentimentului, forma lui pură, ritmul însuși al vieții. Pentru Susanne Langer, autoarea uneia dintre cele mai interesante și seducătoare cărți de estetică pe care le-am citit — *Sentimentul și forma (Feeling and Form*, 1953) — arta nu provoacă emoții ci oferă echivalentele abstracte ale unora dintre dispozițiile noastre afective. Cartea Susannei Langer constituie un model de exploatare inteligentă a posibilităților oferite cercetării estetice de unele cuceriri obținute în domeniul teoriei moderne a artei, a psihologiei, sociologiei și lingvisticii. Structura simbolului artistic, a semnului „iconic", după expresia lui Ch. Morris, reprezintă ea însăși un domeniu destul de vast, preocupînd cercetările estetice din ultima vreme. Simbolul iconic sau simbolul prezentativ, adică acel tip de semn capabil de a se prezenta drept echivalent al dispozițiilor noastre afective, ar fi acela care nu a atins încă treapta supremă de abstractizare și care mai poartă încă în el, măcar ceva din proprietățile a ceea ce semnifică. Ne întîlnim aici cu un alt grup de probleme al căror studiu implică iarăși o abordare din punctul de vedere al mai multor discipline: cele referitoare la accesibilitatea artei contemporane. În fața metamorfozelor surprinzătoare petrecute în secolul XX pe tărîmul muzicii, al literaturii, al picturii și sculpturii, estetica tradițională se consola cu gîndul că arta, cel puțin cea burgheză, trece printr-un proces de decadență, rupîndu-se treptat de public „de popor". De la Hegel s-a moștenit ideea morții artei, neînțeleasă nici ea cum trebuie. Producerea probelor privind „dispariția artei" nu părea prea dificilă. O dată cu apariția fotografiei, pictura nu-și mai avea rost. Posibilitatea de multiplicare serială, prin mijloace tehnice, a marilor capodopere făcea să se piardă o parte din importanța pe care în alte vremuri o aveau muzeele, marile colecții de artă. Păreau a se epuiza, pe rînd, posibilitățile unei adevărate destinderi și delectări prin artă. Lumea industrială, devenită lume a repetabilității a seriei, a anonimatului și a automatismului, a calculului și utilului, se prezenta ca antiindividuală și antipersonală. Arta, dimpotrivă, presupune, după cum știm, unicitate, personalitate, originalitate. Or, tocmai acolo unde părea că pentru artă nu prea există perspectivă de a supraviețui s-au deschis nelimitate posibilități de dezvoltare. Producția industrială, treptat, tinde ea însăși să atingă întru cîtva, valoarea produselor artei, să confere obiectului realizat în serie, alături de utilitate, și valențe estetice. Ugo Spirito, într-un articol — *Funcția estetică a artei* — inclus în volumul *Critica dell' estetica* (Firenze, 1964), vorbind despre noua dimensiune a artei în epoca societății industriale, despre pătrunderea valorilor estetice în cele mai intime resorturi ale vieții cotidiene — de la mobilarea interioarelor pînă la difuzarea în masă a reproducerilor artistice, de la lărgirea considerabilă a sferei de influență a teatrului și cinematografului pînă la caracterul „estetic" al unora dintre emisiunile de radio și televiziune, de la accesul la cultură al celor mai diverse categorii de oameni pînă la arta practicată de largi cercuri amatoare — remarca ingenios un început de comunizare a artei. *„Artistul, cel dintîi, este pe cale de a obține acea comunitate de viață prin care orice eterogenitate a diverselor grade de conștiință e proscrisă, prin care oameni de vîrste, rase, civilizații și culturi diferite se întîlnesc în aceeași judecată de gust"*. Tot un italian, N. Abbagnano, în *Artă, limbaj, societate* (Veneția, 1951) sublinia contribuția artei moderne, la emanciparea omului contemporan, la eliberarea lui de ideile preconcepute, de tradițiile conservatoare, la purificarea lui de egoismul propriu insului de altădată. Preocupată de studiul unor asemenea probleme estetica a devenit astăzi o știință socială al cărei rol activ începe să se simtă tot mai mult în viața contemporană.

Ficţiune şi adevăr în romanul istoric

Dacă, în general, romanul istoric modern se consideră ca fiind evoluat din epica de aventuri istorice, de tipul Ivanhoe *al lui Scott sau* Insula comorii *de Stevenson, în ceea ce priveşte literatura română vom constata o derogare de la această originară posibilitate evolutivă poate şi datorită afirmării de dată mult mai recentă a genului, comparativ cu alte literaturi europene. La noi, un roman istoric propriu-zis avem abia după 1900 cînd Mihail Sadoveanu îşi scrie marile sale capodopere, după un debut destul de firav cu* Şoimii, *de altfel reluat ulterior în mod strălucit în* Nicoară Potcoavă. *Este aceasta o proză care, nu numai că nu are tangenţe cu literatura aventurilor spectaculoase a unor personaje de epocă manevrate în stupefiante lovituri de teatru spre emoţia în crescendo a lectorului, dar ea se constituie pe un fond istoric de o mare sobrietate dramatică, trezind rezonanţe din epopeile populare, cu eroi reali, nimbaţi de o aureolă legendară, ce se mişcă într-o lume aievea, alcătuită parcă din elemente de mit. Aventura în sine este astfel exclusă. Atenţia scriitorilor se va îndrepta în mod consecvent spre reconstituirea unor momente din istoria neamului, care permit punerea în lumină a unor adînci implicaţii de ordin social şi politic, eroii cei mai reprezentativi fiind mesagerii unor înalte idei de dreptate şi independenţă. Aşa, Tudor Şoimaru în* Neamul Şoimăreştilor, *Bălcescu în trilogia lui Camil Petrescu* Un om între oameni, *cu toată deosebirea de concepţie a romanelor, cum vom vedea ; [illegible] în reconstituirea unor epoci cum este aceea a lui Mihai Viteazul în* Brazdă şi paloş *de Radu Theodoru, veacul al XIX-lea pentru minerii de pe Jiu în* Nedeia din Poiana Miresei *de Nicolae Deleanu ; mişcări populare ca răscoala iobagilor transilvăneni de la 1784 în* Pîrjolul *lui O.W. Cisek sau răscoala condusă de Gheorghe Doja în* Războiul iobagilor *de I.D. Muşat etc.*

Evoluţia pe această linie a literaturii de evocare istorică îşi găseşte explicaţia în tocmai punctul de plecare situat la o altitudine artistică considerabilă şi care îi permitea dintr-o dată o perspectivă majoră şi matură asupra considerării şi interpretării istoriei în plan literar. Este vorba de producţia epică a scriitorilor de la 1848 şi în special de nuvela Alexandru Lăpuşneanul *a lui Negruzzi în care autorul se remarcă mai ales printr-o atitudine realistă în sondarea trecutului. Alecsandri, apoi Odobescu, păstrînd cadrul sobru al naraţiunii şi propunîndu-şi de asemenea drept scop trezirea conştiinţei naţionale, vor accepta o manieră mai apropiată de romantism fără a coborî însă niciodată în romanţiozitate. Este, cred, atitudinea care a obligat evitarea unei asemenea piste de către toate generaţiile ce au urmat.*

Nu ne preocupă însă în cadrul acestor însemnări parcurgerea unui istoric al genului. Reţinem doar ideea reconstituirii realiste a trecutului aşa cum o întîlnim la pionierii literaturii noastre moderne de evocare istorică, idee conformă cu platforma revoluţionară a paşoptiştilor pentru care interpretarea şi valorificarea istoriei patriei constituia un punct de primă importanţă în afirmarea idealurilor naţionale. Îmbogăţită conţinutistic, dezvoltată pe baze filozofice marxiste, ea face puntea de legătură cu prezentul.

Lipsită de spectaculosul adesea ieftin al aventurilor senzaţionale şi de sentimentalismul trubaduresc (experienţele unor proze de N. Gane care pune domniţe medievale să primească în balcoane flori din partea unor înfocaţi cavaleri patriotarzi, ori romanele minore ale Bucurei Dumbravă, nu şi-au găsit adepţi), literatura de evocare istorică evoluată pe un teren fertilizat de idei generoase era firesc să se apropie astfel de viziunea eroică a baladelor populare înlocuind sentimentalismul şi romanţiozitatea atît de frecventă în operele franceze, spre pildă, de acelaşi tip, cu lirismul cald şi sănătos al creaţiei folclorice româneşti. Se conturează astfel o linie originală în epica de evocare istorică la interferenţa romanului social cu epopeea populară, pe care Mihail Sadoveanu o va reprezenta strălucit în Fraţii Jderi, Neamul Şoimăreştilor, Nicoară Potcoavă *ş.a. Ultimul roman din această serie,* Nicoară Potcoavă, *publicat în 1952, întruneşte condiţiile unui cap de operă şi însumează trăsăturile specifice creaţiei sadoveniene de acest gen.*

Epoca feudalismului în Moldova, vizată în esenţa raporturilor sale intime, este reconstituită cu o excelentă exactitate fără ca aceasta să constituie vreodată obiectul în sine al atenţiei scriitorului, căci el nu introduce în evocarea sa elemente concrete documentare ale mecanismului existenţei sociale ci crează istorie în limitele datelor timpului. Eroii săi, oşteni credincioşi amintirii lui Ion Vodă, însetaţi de dreptate şi avînd treaz sentimentul împlinirii unui destin măreţ, se profilează pe fundul unei epoci frămîntate, ca descălecaţi din legendă ; trecerea lor prin Moldova spre Zaporoje făcîndu-se după un anumit rit şi fast de baladă. Om şi natură, constituiţi într-o simbioză milenară, apar călăuziţi de lumina unor idealuri superioare. Dincolo de concretul imediat al faptelor acestora se resimte ceea ce este statornic şi nesdruncinat : virtutea poporului în afirmarea sa eroică. Aşa se deduce acel „realism" mitologic (v. D. Micu — N. Manolescu, Literatura română de azi) *caracteristic operei sadoveniene în ansamblul ei. În romanul* Nicoară Potcoavă, *ca de altfel în toate romanele istorice sadoveniene, impregnate de lirism, faptul istoric propriu-zis este plasat în atmosferă de legendă fără anihilarea adevărului istoric. Să ne amintim imaginea Presviterei Olimbiada, o adevărată Sfinta-Vineri din poveştile populare sau dragostea lui Alexandru ţesută pe un fond de reverie folclorică, etc. Toate acestea dau coloratură povestirii în limitele strict realiste ale evocării istorice a unui trecut măreţ, chiar dacă nu surprins în momente de criză acută (Eugen Stănescu). În orice caz capabil să trezească şi să inculce în conştiinţele contemporanilor înaltul sentiment al datoriei patriotice.*

Aceeaşi modalitate o regăsim în romanul Ioanei Postelnicu, Plecarea Vlaşinilor, *făcind dovada viabilităţii unei asemenea linii epice în literatura de evocare istorică. Investigind un alt veac şi alte ţinuturi ale acestei ţări (acţiunea se petrece în Transilvania veacului al 18-lea sub regimul Mariei Tereza), prozatoarea reconstituie viaţa pastorală a eroilor săi, îi concepe în aureola de legendă a vitejiilor lor, dîndu-ne „ambianţa originară însăşi a neamului nostru, o ambianţă arhaică şi cu prospeţimi de mit" (I. Negoiţescu în* Scriitori moderni). *Regăsim aici ca şi la Sadoveanu elemente specifice romanului-cronică, să folosesc un termen deja consacrat, impregnat de lirism şi poezie în spiritul viziunii populare.*

Afirmată aproape în acelaşi timp, linia literară de evocare istorică analitic-documentară îşi păstrează în esenţă aceleaşi finalităţi estetice, menţinîndu-se în limitele unui realism viguros şi revendicîndu-şi originea modernă în preocupările mai riguros ştiinţifice ale literaţilor paşoptişti. Iar dacă în ce priveşte modalitatea romanului-cronică putem depista rădăcini pînă la Neculce, proza de evocare istorică analitico-documentară îşi află descendenţe pînă în Cronica *lui Şincai,* Istoria... *lui Cantemir, fără a-l neglija, ci dimpotrivă, pe Bălcescu. Deşi bogat ilustrată în titluri de-a lungul anilor, această modalitate îşi găseşte realizarea deplină abia în ultimele două decenii cînd apar aproape consecutiv romanele lui Camil Petrescu* (Un om între oameni) *şi O.W Cisek* (Pîrjolul), *secondate de alte romane în aceeaşi linie metodică, nu lipsite de interes dar fără strălucirea celor două trilogii. Caracteristică acestor romane este incursiunea în trecut pe baza unor documente valorificate strict, în relatarea evenimentelor istorice din perspectiva prezentului, într-o reconstituire fidelă de epocă, de la erou şi pînă la elementele ambiante, unificînd necesităţile epice cu acele ale adevărului istoric. Aici istoria este un obiect de studiu artistic iar realitatea re-creată este o ipoteză rezultată din reconstituirea de documente. „Realizînd într-o formă proprie — spunea Camil Petrescu într-un interviu despre romanul său istoric — pe baza unor date istorice — termen în care se cuprind şi datele zise actuale — scriitorul creează o adevărată realitate secundară, a cărei valoare e dată de gradul în care se oglindeşte în ea realitatea originară. Şi tocmai din această cauză, fiindcă e creaţie, realitatea secundară ne oferă din nou interpretării istoricului şi analizei adînci, ca şi realitatea originară". Camil Petrescu îşi permite să inventeze doar în limitele unei perfecte acoperiri documentare. El contopeşte adesea în eroii proeminenţi, de a căror prezenţă în roman nu se poate dispensa, trăsături, afirmaţii, acţiuni etc. ale unor personaje de epocă mult secundare şi a căror aducere în scenă ar fi îngreunat şi lungit inutil construcţia. Aşa este cazul lui Axente Sever care, din nevoia de economie, este adus în Bucureşti cu doi ani mai devreme. Aceasta însă nu modifică esenţa realului. Chiar Bălcescu este în multe puncte ale activităţii sale recompus din intuiţie. „Un romancier — nota Camil Petrescu — poate inventa dar numai în linia interioară a personajului, într-o creştere arborescentă şi cu condiţia să nu fie contrazis de descoperirile de date ulterioare. Cu atît mai puţin el nu trebuie să fie contrazis de datele cunoscute". Cum se remarcă, fidelitatea faţă de adevărul documentar duce la tehnica obiectivă fără a eşua însă niciodată în relatarea istorică seacă, aridă.*

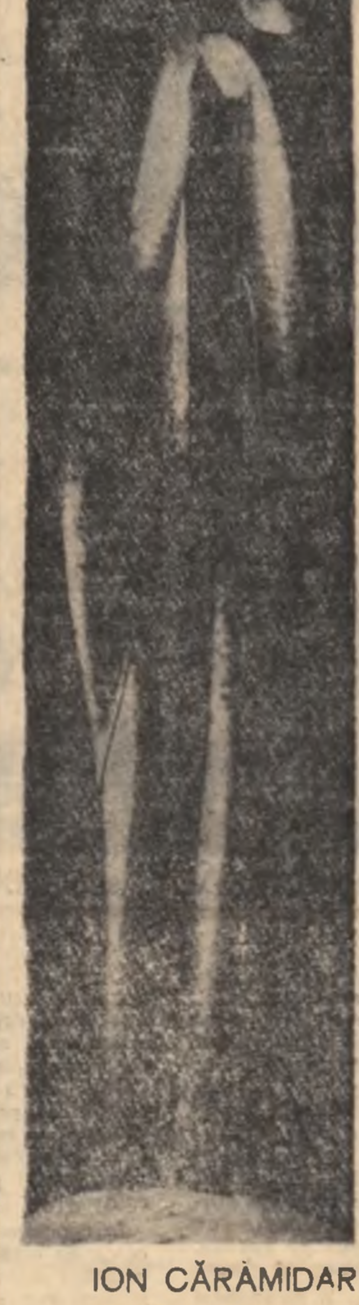

ION CĂRĂMIDAR

„Reîntoarcere"

Primind documentele şi în romanul lui O.W. Cisek, Pîrjolul, *este reconstituită o epocă mizîndu-se pe procedee specifice ficţiunii artistice dar nu dincolo de respectarea unui adevăr istoric „palpabil". Cei trei eroi, Horia, Cloşca şi Crişan se comportă ca nişte autentici eroi de roman modern. Prozatorul avînd o bună intuiţie a psihologiei colective (V. Ardeleanu), relatează scene de masă imaginîndu-şi desigur multe din elementele particulare dar în liniile dominante, toate mişcările oamenilor urmează o desfăşurare verificată istoric. Ca şi Camil Petrescu, O.W. Cisek reconstruieşte istoria dintr-o alăturare de tablouri aparent disparate, în care aduce în prim plan argumentele social-politice ale epocii, închegînd astfel un amplu tablou al secolului al XVIII-lea în Transilvania.*

În evocarea trecutului istoric, literatura noastră s-a constituit cum am văzut, în principal pe aceste două modalităţi : una, a romanului-cronică de tip sadovenian cu preocupări în special pentru reconstituirea unui univers psihologic şi cealaltă, a romanului istoric analitic-documentar a cărui reprezentant de frunte este Camil Petrescu. Ambele aceste linii pornesc de la ideea reconstituirii cu sobrietate a unui trecut istoric bogat în semnificaţii majore pentru actualitatea zilelor de azi. O întreagă suită de romane (Taurul mării *de I.M. Sadoveanu,* Romanul Caterinei Varga *de Vlaicu Bîrna,* Neculai Milescu-Spătarul *de Dumitru Almaş etc.), de piese de teatru* (Pană Lesnea Rusalim *de Victor Eftimiu,* Cuza Vodă *de Mircea Ştefănescu,* Cînd scapătă luna *de Horia Stancu ş.a.), poeme şi poezii, alcătuesc de acum substanţa solidă a unei literaturi române de evocare istorică. Izvor nesecat de inspiraţie, trecutul neamului oferă o infinită posibilitate tematică scriitorilor, motive de mîndrie naţională şi de cultivare a unui sănătos sentiment patriotic.*

C. CUBLEŞAN

DICŢIONAR
DE ISTORIE
LITERARĂ
CONTEMPORANĂ

(addenda)

Anghel Dumbrăveanu

S-a născut în 1934 în Comuna Dobroteasca-Argeş. A publicat pînă acum trei volume de versuri : *Fluviile visează oceanul* (1961), *Pămîntul şi fructele* (1964), *Iluminările mării* (1967). In recenzia la volumul de debut, Mihu Dragomir remarca „*sensul neted, imediat, fără fiorul descoperirilor*" al versurilor lui Dumbrăveanu. Aprecierea s-a confirmat şi prin al doilea volum şi parţial, şi prin al treilea.

Iluminările mării, fără a mai cuprinde reflecţii ca acestea : „Cei ce iubesc frumosul rămîn tineri", „Sîntem expresia entuziasmului / Şi a zborului necontenit spre înalt" (în *Pămîntul şi fructele)*, păstrează totuşi numeroase stridenţe. O poezie nu convinge prin motto-ul din T. S. Eliot, în alta exaltarea „movului de Bacovia" nu concretizează motivul poetic.

Versurile izbutite sînt acelea care conţin, necontestabil, o anumită notă de reflexivitate : „Lacrima timpului, toamna, / Ne aminteşte cărarea pierdută, femeia / Uitată la marginea visului, ceaţa / Ce vine pe urmele noastre" *(Lacrima timpului)* : „Ne schimbăm în lacuri de munte, pentru a coincide e Cu umbrele stelelor, noaptea" *(Poduri boreale)* ş.a.

Pînă acum, este notabilă, la A. Dumbrăveanu creşterea de la un volum la altul, semn de elaborare conştiincioasă.

GH. ANCA

Lucian Dumitrescu

S-a născut la 2 aprilie 1923, în Bucureşti. A absolvit Liceul militar din Tîrgu-Mureş (promoţia 1941) şi, apoi, Institutul medico-militar (licenţiat în Farmacie — 1946). Se dedică scrisului încă de pe băncile şcolii.

In 1939 îşi publică primul său volum de versuri *Pindar de stele*, despre care vor scrie rînduri calde poeţii Radul Boureanu (în ziarul *România*) şi M. R. Paraschivescu (în *Timpul)*.

Versurile publicate în revistele *Universul literar* şi *Convorbiri literare* vor forma o bună parte din poeziile viitorului volum : *Fraţii mei, oamenii* (1941). Următorul volum îi apare abia după 15 ani, în 1956 : *Prefaţă viitorului*. Sînt versuri închinate celor din prezent, constructorilor socialismului. În general, poeziile — deşi ritmate şi ritmice corect — depăşesc rareori prozaicul. Sînt strofe de informare cu privire la diferitele evenimente memorabile din trecutul şi din prezentul patriei noastre şi atît. Încercarea de a scrie poezie pe temă ostăşească, vizibilă în special în special în *Scrisorile soldaţilor* (1962), se împiedică, de asemenea, în platitudini.

Actualităţii ostăşeşti îi este dedicat volumul de bază „*A treia casă...*", 1963, următoarele două *Dincolo de arme*, 1964, şi *Săgeata*, 1965) povestind anii grei ai războiului văzut nu prin prizma armelor, ci „dincolo" de acestea, adică prin mutaţiile aduse în sufletul oamenilor, civili şi ostaşi laolaltă. Dacă în *Dincolo de arme* tentaţia poematicului, a simbolului, a frazei îngreunate de imagini şi de analize era încă puternică, (de reţinut totuşi o realitate a stilului şi limpezimea exprimării), în povestea *Săgeata* sobrietatea descrierii şi cursivitatea dialogului, adeseori autentică dezbatere, împlinesc mult mai fericit artistic viaţa unor soldaţi români care apără un cap de pod peste rîul Hron ; eventualul portret colectiv, „o săgeată scurtă, roşie, trasă apăsat peste un firicel albastru" în vreun jurnal de operaţii, capătă valoare de simbol : denumirea pînă la victoria finală, moartea comandantului neînsemnînd altceva decît sfîrşitul unui capitol, nu şi al cărţii.

[illegible]

Pentru mai dreapta cinstire a lumii lui Anton Pann...

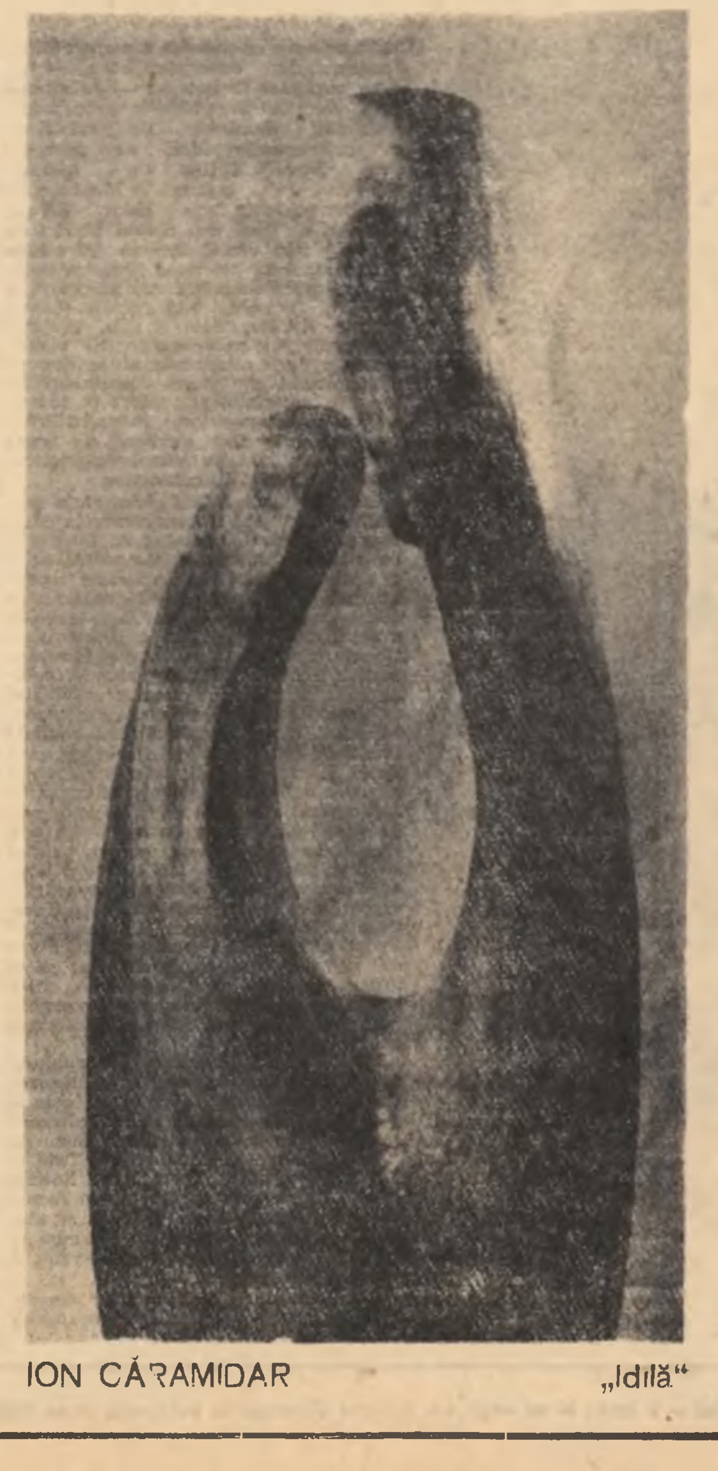

ION CĂRĂMIDAR „Idilă"

„La mijloc de Rău şi Bun, / Pîn'la cer frîngîndu-şi treapta, / Trebuie să înflorească : / Alba, / Dreapta / Isarlîk !"... O asemenea declaraţie „patetică" a celui care a relevat, într-o supremă alchimie, esenţele „Jocului secund", surprinde desigur. O parcurgere atentă a ciclului *Isarlîk* conduce însă la concluzia certă că, departe de a constitui o trăsătură accidentală, „balcanismul" lui Ion Barbu se constituie într-un sistem solid edificat, deşi sprijinit pe un număr deosebit de mic de poeme.

Ion Barbu, ca „revalorificator" al „componentei balcanice în firea românului..." a fost menţionat de Tudor Vianu în linii energice (1), deşi analiza de detaliu poate că nu este cea mai adecvată spiritului barbian. „Portretul românului, — scrie Tudor Vianu — aşa cum s-a elaborat într-un veac şi mai bine de literatură cultă, a pus în valoare fie năzuinţa lui către Occidentul latin, în care trăiesc neamurile înrudite cu el, fie substratul lui patriarhal şi rural, care i-a îngăduit să se păstreze de-a lungul atîtor veacuri neprielnice ;... firea românului din clasa mijlocie, aşa cum el s-a zămislit dintr-un fond local peste care s-au adăugat importante aluviuni balcanice, a rămas aproape necercetată de scriitorii noştri. Balcanismul a devenit o categorie inferioară, demnă mai degrabă să fie combătută şi, după putinţă anulată..." Tudor Vianu subliniază totodată că, în literatura noastră, tendinţa de reconsiderare adîncă, nuanţată a spiritului balcanic s-a concentrat simultan în mai multe focare (Ion Barbu, Matei Caragiale şi — am adăuga — George Magheru, autorul unui interesant volum de *Poeme balcanice* (4))

Filonul spiritual rămîne, ca origine, antonpannesc. Dar investigaţia se adînceşte considerabil, revelînd lumini ciudate, singulare, rezultate din fuziunea aproape incredibilă a sufletului oriental cu simţirea organic dacică, „mioritică". Dacă la Anton Pann predomină pitorescul unei lumi de amestec diferitele elemente spirituale coexistînd pur şi simplu, fără o sinteză (fapt relevat pregnant, de exemplu, în „cîntecele de lume" culese de Anton Pann, unde influenţele orientale şi occidentale se suprapun în mod evident), noua viziune balcanică se caracterizează prin descoperirea componentei spirituale orientale pe un plan subteran afectiv, unde coexistenţa este transformată în sinteză. Este, într-un fel, rezultatul unui proces firesc. Influenţa de sute de ani turcească şi grecească nu putea rămîne fără ecou. Dar şi în acest tărîm, ca întotdeauna în cursul frămîntatei sale istorii, poporul şi-a asimilat în mod selectiv influenţele anume numai pe acelea conforme cu fondul său spiritual echilibrat refractar extremelor stări. Totodată, spiritul balcanic de coloratură antonpannescă se metamorfozează, se autodepăşeşte prin adăugarea componentei fundamentale ce îi lipsea, cea intelectuală. Lumea lui Anton Pann îşi capătă astfel „o mai dreaptă cinstire".

Redescoperirea balcanismului capătă însă nuanţe net distincte după personalitatea celui ce o realizează. La Matei Caragiale predomină atmosfera crepusculară, de destrămare. Amurgul „Crailor" este proiectat pe un peisaj spiritual oriental. Jocul umbrelor bizantine reinvie de fapt un trecut, prezentul fiind doar un pretext, un decor. Senzaţia de *plasare în timp, dar într-un cadru spaţial nedefinit*, se impune. Se recunosc, desigur, în *Craii de Curtea-Veche*, amănunte ale Bucureştilor duse pînă la pitorescul geografic detaliat, dar „...Corabia aluneca încet spre ţărmurile lăudate ale ţărmurilor elene şi latine... O grecoaică ne zîmbea dintr-un pridvor perdeluit de iasomie... ne fermeca lina tăcere din cimitirele turceşti, albul răsfăţ al oraşelor răsăritene tolănite ca nişte cadîne la umbra cedrilor trufaşi, lăsăm să ne fure vraja albastră a Mediteranei, pînă cînd copleşiţi de toropeala cerului său de smalţ şi înăbuşiţi de vîntul Libiei, ieşeam la ocean... şi erau, la fel niciodată, împurpurări grele în asfinţit, apoase străvezimi viorii şi sure în serile lungi de vară, feerica strălucire a zorilor boreale nămeţilor de gheţari. Ne înturnam apoi spre tropice, trăiam cu săditorii visul galeş al Floridei şi al ostroavelor Antile, pătrundeam, pe urma „vînătorilor de orhidee", în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărînd de zboruri de papagali... ne îndrumam spre ţările mirodeniilor, spre leagănul civilizaţiilor străvechi, sărbătoream ivirea primăverii la Ise, ne scufundam în tainica pierzanie a nopţilor chinezeşti şi indiene, ne înfiora aromeala serilor pe apă la Bangkok.." (2). Am transcris aceste rînduri memorabile din *Craii de Curtea-Veche*, deoarece ele ni se par fundamentale pentru înţelegerea sufletului *Crailor*. *Peregrinarea sufletească într-un spaţiu fără contur revine ca un leit-motiv.* La Ion Barbu, viziunea este complementară, într-un anumit sens, celei a lui Matei Caragiale. Cetatea Isarlîkului, oricît de simbolică, are un *contur spaţial bine determinat* : „Dunărea împărătească / O înlănţuie, s-o crească, / Lance sau catarg s-o urce / În durata lumii turce". Dar este reclamată totodată cerinţa identităţii în timp, pentru conservarea virtuţilor spirituale, netulburate, nedeformate : „Raiul meu, rămîi aşa ! // Fii un tîrg temut, hilar / Şi balcan-peninsular..." *Atemporalitatea Isarlîkului* rezultă din aflarea sa „la mijloc de Rău şi Bun". Orice oscilaţie în timp ar distruge echilibrul ideal din care se degajă acea inefabilă candoare a locuitorilor Isarlîkului „...singur vin : / Hazul Hogii Nastratin"

Atemporalitatea nu exclude, în concepţia poetului, dezvoltarea : „Pîn'la cer frîngîndu-şi treapta, Trebuie să înflorească : / Alba / Dreapta Isarlîk", proclamată cu putere, cu o dragoste totală („Isarlîk, inima mea ..") Cetatea este descrisă pictural, pitorescul reieşind nu atît din detaliile exterioare orientale, cît din inocenţa acelei mult amestecate lumi de simigii şi gogoşari, de gîzi printre fete mari", „dervişi cu faţa suptă de veghi, aduşi de şaie", tîrgoveţi...

Evocat în versuri adînci cu arome de descîntec, poetul însuşi aparţine lumii Isarlîkului, ca neguţător de mult ciudate mărfuri : „Deschideţi-vă, porţi mari ! Marfă-aduc, pe doi măgari, / Ca să vînd acelor case Pulberi de pe lună rase, / Şi-alte poleieli frumoase, Pietre ca apa de grele. Ce fireturi, ce inele, / Opinci pentru hagealîk / — Deschide-te Isarlîk !" Definiţia Poetului ca fiind cel ce imparte locuitorilor cetăţii „pulberi de pe lună rase" şi „pietre ca apa de grele" ni se pare una dintre cele mai fericite.

În cetatea Isarlîkului viaţa se desfăşoară în virtutea legităţilor ei interioare, departe de tulburările altor cetăţi, privite cu superioara ironie a armoniei şi echilibrului : „....noi, a Turchiei floare, / *Într-o slavă stătătoare* // Dăm cu sîc / Din Isarlîk !".

(Remarcăm cu această ocazie, că denumirile de rezonanţă turcească — Isarlîk, Turchia etc. sînt pur convenţionale, ele fiind alese doar pentru efectul lor sonor, de evidenţiere a unui peisaj spiritual oriental. „Turc" înseamnă, la Ion Barbu, locuitor al Isarlîkului sau al lumii din care s-a desprins cetatea).

Senzaţia de autenticitate, de realitate a cetăţii Isarlîkului este de o pregnanţă tipic barbiană, în sensul că această realitate transpare în pofida faptului că pilonii cetăţii sînt pur abstracţi... Însăşi cetatea apare declarat sub semnul îndoielii, ea nefiind decît un „vis al Dreptei Simple ! Poate, geometria / Săbiilor trase la Alexandria". Odată caracterul ideal al cetăţii fiind mărturisit, cetatea Isarlîkului se îndepărtează vertiginos, *se detaşează*, trimiţînd în exterior doar semne „...veşnice, abstracte, / din culoarea minţii...", simbolul final ELGAHEL, din poemul „Încheiere", în formă de eptagon regulat, concentrînd semnificaţia Isarlîkului ca lume ideală, închisă şi suficientă sieşi, o construcţie mentală de care ne desprindem ca dintr-un vis.

Această continuă pendulare savantă între abstract şi concret, între real şi imaginat, cu preferinţa manifestă spre construcţia ideală pe solul „impur" al contingentului, surprinzător de asemănătoare cu edificarea teoriilor matematice ce îşi extrag esenţa din fenomenele fizice descrise aproximativ, constituie farmecul inegalabil al poemelor barbiene.

Prin *Nastratin Hogea la Isarlîk*, (poem dedicat de Ion Barbu prietenului său Alexandru Rosetti" lumea Isarlîkului îşi relevă o nouă şi neaşteptată dimensiune : tragismul. Faptul a fost observat de Tudor Vianu (1), care însă în mod nejustificat după credinţa noastră, îl consideră pe Nastratin ca fiind „adevăratul creator al religiilor", prototip al „...Orientului tragic şi ascetic, al acelui colţ de pămînt care a dat lumii galeria cea mai numeroasă de sfinţi şi martiri".

Dar Ion Barbu, omul supremei libertăţi intelectuale, nu putea tolera tutela unei dogme, oricît de ispititoare. După cum vom încerca să demonstrăm, poetul, depăşind în substanţă viziunea mucalitului, hîtrului şi atît de popularului hoge, restituie lumii, a Isarlîkului şi celei dintotdeauna, adevărata semnificaţie a existenţei înţeleptului pentru cetate : jertfirea elaborată, lucidă, eficientă, pentru binele obştei.

Poemul debutează cu descrierea unui decor sufletesc, în ceasul cînd „...gîndacul serii urcă ghiocul de porfir". În peregrinările sale imaginare, poetul caută semne ale îndepărtatei cetăţi : ...Cuţit lucrat, vreo piatră în scump metal legată / Greu cearcăn de cadînă topit la un bairam". Şi deodată, în jocul de umbre al vestigiilor, lumea Isarlîkului reînvie. Mulţimea se adună prevestind întîmpinarea unui oaspete de seamă şi „...ochii tuturora călătoreau afund...", descoperind la orizont „...un prea ciudat caic : / Nici vîsle şi nici pînze ; catargul, mult prea mic ; / Dar jos, pe lunga sfoară, cusute între ele, / Uscau la vînt şi soare tot felul de obiele, / Pulpane de caftane şi tururi de nădragi ; / Şi, prin cîrpeli pestriţe şi printre cute vagi, / Un vînt umfla bulboane dănţuitoare încă". Expunerea vestimentară simbolizează un inedit „bîlci al deşertăciunilor", în subtilul dialog al „pulpanelor de caftane" cu „tururile de nădragi".

Poetul intervine din nou ca o prezenţă *exterioară* Isarlîkului, dar organic corelat de ea, desluşind, ca în vis, „cu ochi ce cheamă somnul din goluri şi îl beau", „...Un turc smolit de foame şi chin, cu faţa cîrnă, / Cu mîinile şi gura aduse la genunchi, /// — Trei petece răzleţe i se ţineau de trunchi". „Foamea" este a absolutului, „chinul" este al luptei pentru cunoaşterea esenţelor Necruţătoare luptă, din care învingătorul iese cu singura certitudine posibilă, cea a necesităţii luptei !

Un dregător al cetăţii îl îmbie pe Nastratin cu iscusite cuvinte să coboare „...în bucuria cetăţii înviate", căci i-au adus „...năutul dorit şi sumedenii De roşcove uscate şi tăvi cu mirodenii". Dar Nastratin refuză descinderea, atingerea, deci, a contingentului, nu din dispreţ sau ignorare, ci pentru că eficienţa acţiunii este posibilă într-un singur mod, în accepţia lui Ion Barbu : *dezvoltarea spiritului din el însuşi, prin jertfirea sa succesivă*, ceea ce îi asigură permanenţa, identitatea sa în timp. „Închiderea" lumii spiritului este afirmată cu orgoliul atît de caracteristic barbian : „Vii, *veşnici*, din gingia prăselelor cumplite / Albiră dinţii-n pulpă intraţi, ca un inel. / *Sfînt trup şi hrană sieşi, Hagi rupea din el*".

Dar teribilul spectacol nu este gratuit, inutil. Locuitorii Isarlîkului vor purta veşnic în ei urmele jertfei lui Nastratin : „În ochi, din lîncezi ape, cum pîlpîie gălbuie / Şi uleioasă, dîra caicului turcesc !"

Această viziune barbiană neconformistă, este, însă, întrucîtva apropiată de tradiţia care îl desemnează pe Nastratin (Nasreddin) ca învăţat de seamă din vremea lui Timur Lenk.

Dar, în contextul barbian, detaliile biografice nu au nici o semnificaţie. Nastratin, ca şi Roderick Usher, sînt diferitele ipostaze ale Poetului-înţelept al cetăţii.

(Un Isarlîk inedit, mai terestru decît cel barbian, în sensul unei mari apropieri de realitatea concret-istorică, este zugrăvit în *Poemele balcanice* ale lui George Magheru (îndeosebi în ciclurile *Privelişti balcanice*, *Însemnările lui Balcaneus*, *Poezii pentru documentare)*. Investigaţia se întreprinde însă la o cu totul altă adîncime decît în poemele barbiene, într-o zonă superficială, direct accesibilă. Aluziile sociale sînt transparente, simbolurile au o semnificaţie imediată Realizarea artistică a poemelor este însă remarcabilă şi adaugă peisajului spiritual balcanic o componentă necesară).

Poezia lui Ion Barbu, atît de „ermetică", de „abstractă", îşi cucereşte deci şi o neaşteptată dimensiune naţională, în sensul aderenţei totale a poetului la o anumită componentă spirituală a poporului din care face parte, componentă pe care o relevă în maxima ei potenţialitate în construcţia ideală a Isarlîkului. Ceea ce a întreprins Lucian Blaga pentru reliefarea virtuţilor fondului popular autohton, rural-patriarhal în *Spaţiul mioritic*, este similar şi se completează cu ceea ce a relevat Ion Barbu, cu mijloacele atît de diferite, în *Isarlîk*, în privinţa influenţelor orientale în spiritualitatea românească.

BASARAB NICOLESCU

---

(1) Tudor Vianu *Ion Barbu*, ed. „Cultura Naţională", 1935, p. 42—59.

(2) Mateiu Ion Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*, ed. „Cartea românească", 1929

(3) Ion Barbu, *Joc secund*, ed. „Cultura Naţională", 1930.

(4) George Magheru, *Poeme balcanice*, ed. „Cartea românească", 1936.

ARTE

însemnări plastice

LIMITELE „AUTENTICITĂȚII"

Discuțiile aprinse, articolele ironic-mușcătoare sau ironic-deznădăjduite, luările de atitudine vehemente și docte, jeluirile îndreptățite — vai, cît de îndreptățite! — toată acea pleiadă de argumente axiomatice desfășurată în tir mortal împotriva prostului gust cultivat cu obstinație de producție artizanală, n-au dus la nici un rezultat. Se vînd mai departe, învăluite într-o aură blajin sămănătoristă, obiectele cele mai neașteptate — scrumiere, cutii pentru țigări, mape de piele pentru birou etc. etc., împodobite cu eterna țărăncuță voioasă cu furca-n brîu, o ceramică hibridă care propagă decorul specific unei regiuni pe formele ușor modificate ale alteia, ș.a.m.d. O voce în plus, oricît de convingătoare, chiar prezentînd propuneri, nu rezolvă și nu va rezolva această problemă, căci singura ei soluționare nu poate fi adusă decît de însuși artistul decorator în momentul în care va renunța la pastișarea artei populare, în favoarea evidențierii propriei originalități. Ceea ce vreau să semnalez în rîndurile de față este însă apariția unui fenomen mai recent, fenomen ce se înscrie în continuarea celui amintit; copierea tale quale a obiectului popular de către artistul decorator. Poziție mi se pare falsă. Așa cum arăta Paul Everac într-un articol clar și frumos argumentat din penultimul număr al „Contemporanului", *arta populară propriu-zisă se practică tot mai puțin, condițiile sociale, viața însăși a țăranului, suferind schimbări esențiale. La sate meșterii nu mai confecționează mobilier respectînd formele vechi, obiecte de uz casnic din lemn sau icoane pe sticlă — ele fiind înlocuite în timp, de un mobilier „modernizat", icoane tipărite etc. Ori a încerca, artist cult fiind, să suplinești aceste dispariții prin piese copiate după cele tradiționale, piese ce sînt oferite spre vînzare orășeanului spre a-și amenaja un colț „în stil popular" să spunem, înseamnă a trivializa inevitabil autentica frumusețe a acestor obiecte, devenite în ultimul timp — și mă gîndesc mai ales la icoanele pe sticlă — adevărate victime ale colecționarilor de toate categoriile, de la pasionați pînă la afaceriști.*

Reprezentînd valori culturale incontestabile, produselor populare autentice, în care calitățile artistice tradiționale ale poporului român sînt evidențiate pregnant, le este interzisă ieșirea din țară altfel decît în cadrul unor expoziții organizate. Măsura este perfect justificată. De aceea mă întreb, [illegible] ca amatorul de artă desigur neavizat, să-și cumpere produsele fondului plastic — aceasta fiind modalitatea prin care să fie cunoscute frumusețile noastre icoane pe sticlă în masa publicului. Este oare corect ca prin copiere, artistul respectiv să comercializeze în folosul lui acest tezaur al culturii noastre naționale? Desigur, de la început, trebuie să înlăturăm orice rigiditate în această problemă, căci — pictura pe sticlă (și ne vom referi în continuare numai la cazul ei) este în urma urmei o tehnică ca oricare alta, ce poate fi folosită liber de artiști pentru crearea de tablouri avînd cele mai variate subiecte, fără nici o contingență cu icoana tradițională — obiect de cult — celebrînd evenimente cruciale din viața sfinților. În acest sens [illegible] lui Florin Ciubotaru de exemplu, care și-a cîștigat notorietatea în cadrul acestei modalități specifice de exprimare, sau ale lui Horia Bernea — ce realizează mici ansambluri cromatice cu un efect foarte apropiat de cel al vitraliului — trebuiesc considerate drept reușite valoroase. Ceea ce aducem în discuție este, însă, legitimitatea copiilor perfecte (mergînd pînă la subtilități de imitare a craquelurilor), atunci cînd calitatea lor de copii nu este relevată decît de actul de vînzare de la unitatea respectivă, sau de o eventuală ștampilă pe spatele, atît de ușor de înlăturat, al ramei. Nu este oare aceasta o modalitate de încurajare a plastografiei, a circulației falsurilor? Astăzi, aproape fără excepții, copiile ca atare nu mai sînt apreciate. Moda lor, cultivată în special de burghezia secolului XIX, a trecut. În zilele noastre numai originalele au valoare (deci din acest punct de vedere copiile după icoane mi se par anacronice), copia perfectă intrînd mai ales în sfera de preocupări a falsificatorului de artă. În ceea ce privește eventuala lor justificare ca obiecte cu caracter de „suvenir" — justificare exagerată — aș aminti că acele obiecte ce se vînd la ieșirea marilor muzee sînt produse de serie ce nu respectă dimensiunile originalului, cu prețuri minime și care nu au ambiția, ca în cazul nostru, să fie prezentate drept copii unice, semnate. De aceea, dacă simili-urile prezentate de consignație drept piese autentice (și mă întreb cît de competente sînt cadrele ce procedează la achizițiile ei) intră în categoria falsurilor penale, aș numi copiile comercializate prin Fondul plastic — falsuri morale.

În epoca actuală, în care reproducerea de artă în culori a ajuns la realizări excepționale, cred că ar fi mult mai prob să oferim turistului astfel de fotografii, albume sau seturi de diapozitive, așa cum există pentru bisericile bucovinene (la fel de apreciate de cei ce ne vizitează țara), ale căror frește sub formă de copii însă, nu s-ar gîndi nimeni să le comercializeze. În ceea ce îl privește pe cumpărătorul autohton, înlăturarea acestor copii ar constitui un fericit mijloc de canalizare spre piesele autentice, pentru lichidarea acelei greșite concepții înrădăcinate la noi, conform căreia se preferă similiul în locul originalului (aceasta fiind și una din cauzele pentru care la noi nu se cumpără de către particulari, pictură sau sculptură), mai ales că de astă dată criteriul bănesc nu funcționează, icoanele de la fondul plastic fiind cu mult mai scumpe decît cele puse în vînzare prin consignație.

Poate mai repudiabile decît copiile mi se par interpretările „à la" icoana pe sticlă, interpretări în care se folosesc mijloacele tradiționale de figurare ale speciei, în sensul unui fals folclor nou. Mizînd pe o credulitate ofensatoare, sfîntul Ilie de exemplu, este deghizat în astfel de producții într-un călăreț purtînd în mînă un steag roșu larg desfășurat, Făt-Frumos apare strunindu-și nervosul... tractor etc. Acest fel de a „împrumuta" elemente stilistice — fie de la vreun artist consacrat sau de la meșterul anonim — pentru a produce, sub propria semnătură, opere asemănătoare, este considerat în întreaga lume drept un fapt reprobabil. Și pentru că artistul popular nu poate să se scoale din morți pentru a-și clama paternitatea, trebuie să-i facem dreptate, o dreptate voievodală, și să interzicem, măcar de-acum încolo — răspîndirea acestor producții apocrife. *Cu atît mai necesară se dovedește, de aceea, o discuție între forurile de specialitate, în urma căreia să se poată trage concluziile de rigoare.*

CRISTINA ANASTASIU

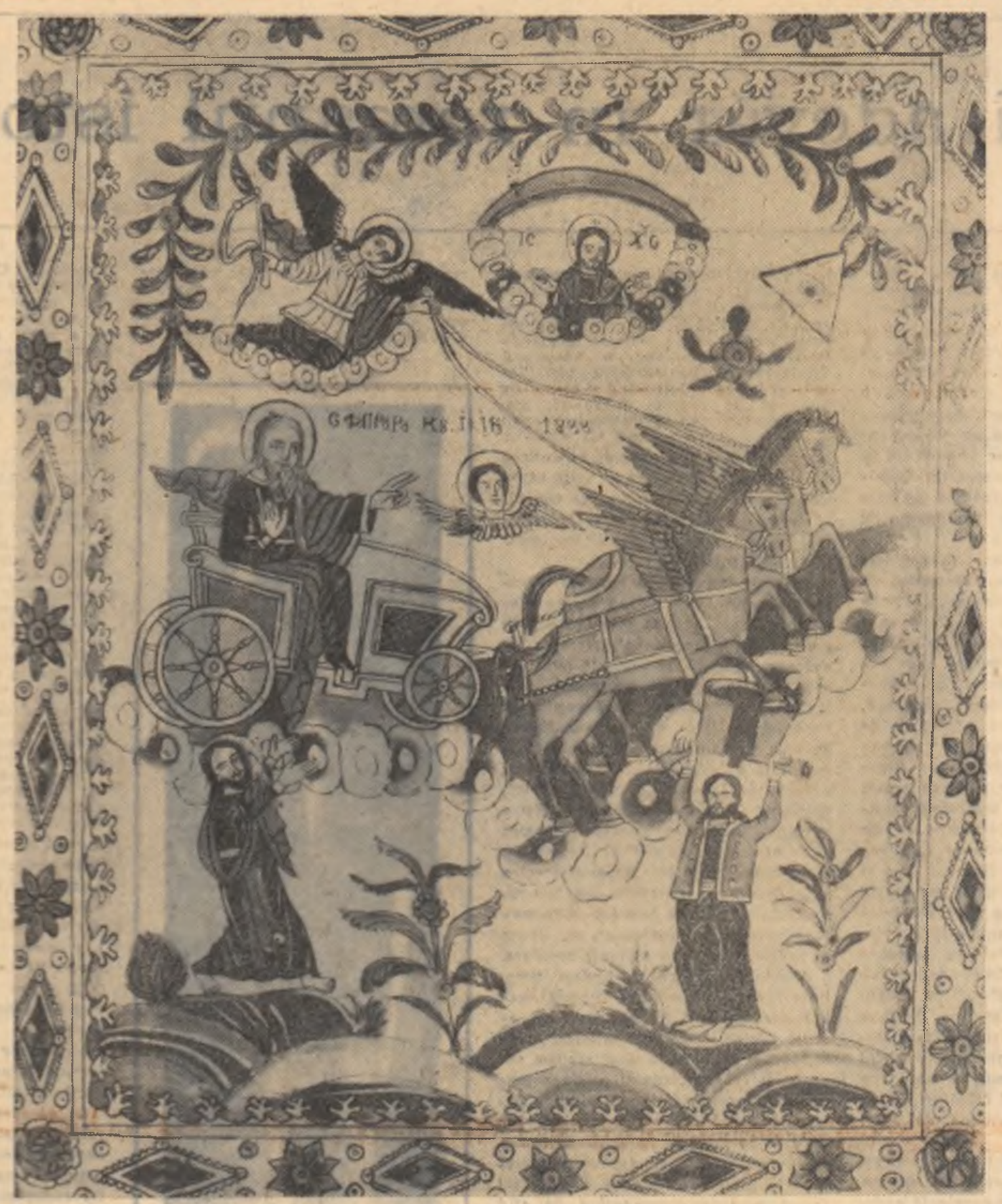

Icoană pe sticlă (ARDEAL sec. XIX)

balet

„Cîtu-i Maramureșu..."

Nu demult am discutat problema principală în acțiunea de valorificare a folclorului — autenticitatea — și iată că azi avem prilejul unei exemplificări concrete și de amănunt. Ansamblul de cîntece și dansuri din Baia Mare, cu un profil esențialmente folcloric, ne-a oferit pe scena teatrului C.G.S. cu spectacolul „Cîtu-i Maramureșu...", această ocazie.

Dacă Maramureșul, această arie etnografică dintre cele mai interesante în țara noastră, pe care mulți dintre noi o considerăm de o frumusețe greu comparabilă, este transpus în scenă, două sînt sensurile pe care le poate urma transformarea materialului brut: sau spre condensarea a tot ceea ce emană acel iz arhaic impresionant, de spiritualitate dacă, cu păstrarea acelei elementare simplități sau sensul modernizării prin stilizare și grupare simbolică de elemente. Și într-un caz și în celălalt rolul coregrafului este predominant.

Ansamblul din Baia Mare a încercat să meargă pe ambele căi deodată sau mai exact pe niciuna oferindu-ne un mozaic de elemente disparate pentru a întrebuința tot ce părea a avea cît de cît efect asupra publicului (inclusiv niște costume „frumoase" care „e păcat să zacă degeaba"). Maestrul de balet Emil Popescu ne-a relatat că țelul urmărit în montări a fost autenticitatea. E foarte curios deci că principala carență a spectacolului constă în lipsa autenticității, a culorii specifice.

A trebuit să așteptăm pînă în partea a doua pentru a gusta pentru întîia oară autentic „roata feciorilor din Oaș". Mai mult decît atît spectacolul manifesta cîteodată tendința de imitație cam peste limitele permise modului de prezentare și folclor de către unele mari ansambluri de peste hotare. De aici, un dans maramureșean împletit cu un ceardaș sau cu un dans ucrainean. Chiar dacă pasul este autentic, formația sau mișcarea în scenă aparțin altui folclor (începutul primului tablou). Costumele fetelor, cu coloritul lor strident, lucitoare cît se poate, machiajul violent și atitudinea în scenă, coronițele masive, sclipitoare, amintesc de stilul unor formații străine cunoscute. Pieptănăturile moderne încoronează tabloul „popular românesc" și mai ales „maramureșan".

Ce folos că douăzeci și unu de dansatori își dau tot sufletul pentru execuție, cînd ținuta tipică lipsește, cînd pașii se înșiră „ca mărgelele pe ață" fără a urmări ceva. Am vrea să știm, lăsînd la o parte ceea ce au montat dansatorii originali din regiune, care este contribuția maestrului de balet — lucru pe care din capul locului nu l-am putut remarca. Poate doar prin elementele clasice introduse în țesătura și așa mult prea eclectică.

Nu e păcat ca un dansator, cu o pregătire de specialitate și cu reale calități de pedagog și coregraf ca Miclăuș Octavian să nu-și pună în valoare mai frecvent aptitudinile, ca de altfel mulți din dansatorii ansamblului? Există o ingenuitate, o prospețime, o convingere a dansatorilor care trebuie exploatate. În spatele lor trebuie să se onduleze dealul și plaiul, să freamete pădurea, să-și răspundă țipuriturile cu ecoul depărtat...

În piesele muzicale în care am remarcat voci ample, plăcute, rotunde și talente actoricești (Angela Buciu, Viorica Gogza-Lar, Moldoveanu) se manifestă o tendință de modernizare prin text. Savoarea limbajului constă în conservarea fonetismelor și termenilor vechi și specifici. Introducînd un text de actualitate ales fără discernămînt, lipsindu-i valoarea estetică a creației populare autentice și acel sentiment profund invocat de simpla alăturare a cuvintelor, farmecul melodic și calitățile individuale ale interpretului se pierd.

În altă ordine de idei — e bine de știut că a cînta bine nu este egal cu a cînta tare și a transforma doina în cîntec de mase (valabil pentru corul bărbătesc din finalul spectacolului).

În general, ansamblul posedă părți artistice reale și adecvate specificului său actual (folcloric), îi lipsește însă elementul catalizator și conducător, capabil să prefacă într-o imagine unitară, sintetică toate potențele individuale — dar aceasta e problema general valabilă pe tărîm coregrafic la noi și nu e cazul s-o reluăm aici.

IOANA - MIORIȚA LOSZNIOV

muzică

Vîrste și trepte

Vîrsta artistică a lui Anatol Vieru nu mai este cea a tinereții. Ea e marcată de roadele timpurii ale măiestriei, de roadele unor continui, profunde și radicale opțiuni pentru cercetarea analitică a fenomenului muzical, descompunîndu-le în elementele lui primare cărora le intuiește ordini proprii și intrinsece, recompunîndu-le apoi, regrupîndu-le în forme de o prospețime aparte. Vîrsta artistică a compozitorului pare de o atemporalitate care permite luarea de contact cu evoluția lui creatoare proximă chiar prin lucrări plăsmuite cu aproape un deceniu în urmă. Lucrul acesta nu este puțin semnificativ pentru un creator care, vedem bine, și-a cîștigat stilul său componistic încă de pe cînd credeam că și-l căuta și nu este iar lipsit de semnificație pentru un artist care încheie acum abia cel de al treilea deceniu de viață. Nu trebuie să se înțeleagă însă de aici că timpul pe care Anatol Vieru știe să-l fructifice cu zel în folosul creației nu a adus cu el noul în freamăt, în emulație, în complexitatea verbului său. Dar totul s-a subsumat unui eu continuu nedezmințit pe care compozitorul parcă ni-l propune să-l urmărim, pe linia creației de cameră, în volumul de curînd apărut: *„Muzică pentru Bacovia și Labiș"*. Exemplificînd această idee a continuității stilistice, partitura cuprinde lucrări diferite ce se înrudesc prin difuze și subterane linii cu prelungiri pînă între date de o depărtare considerabilă: 1959—1963.

Prima secțiune a acestui larg arc al ciclului de cameră vocal-instrumental, — cantata *„Lupta cu inerția"* alătură problematici și tehnici de o factură antipodă. Lanțul poetic, dramaturgic al lucrării se bazează pe folosirea deopotrivă a unor versuri de Bacovia și Labiș, poeți diferențiați nu numai prin temperament și limbaj plastic, dar încă mult mai profund, printr-o antiteză estetică a cantatei, ideea poetică labișiană a „luptei punînd în lumină revelatoare ideea centrală ce capătă intensități de contrast dialectic, cu inerția". Structurile muzicale supuse acestui concept dramaturgic sînt și ele construite prin multiple contraste; între secțiunile instrumentale (3 triouri pentru clarinet, vioară și pian) și cele vocale șapte cîntece pentru tenor sau mezzo-soprană) care se pot interpola în mai multe variante conform unui proiect cvasi-aleator.

Spre deosebire de aproape toate celelalte lucrări ale lui Vieru, unde actul creator are mai mult evidența unei țîșniri decît a unui elaborări migăloase, chiar dacă nici o dată un sever autocontrol cerebral nu-i este străin, în „Lupta cu inerția", — în triourile ei instrumentale se observă clar procesul sintezei din elemente sonore bine drămuite în acte tehnice pre-creatoare, avînd drept rezultat o muzică în sine, fără profilări tematice, o întrețesătură de motive și sonorități decurgînd în asimetrii, în ritmuri calculate după un șir de numere prime, de loc rigid, dovedind atîtea posibilități prin care matematica fie ea elementară și muzica pot fericit coopera.

„Nocturne și Rezonanțe Bacovia" — a doua secțiune a ciclului este concepută de asemenea pe principiul opoziției de factură timbrală, deși implicații dramaturgice nu par a mai exista.

Două cîntece de întinsă suprafață — *„Clar de noapte"* și *„Amurg de toamnă"* pe versuri de George Bacovia intercalează *„Rezonanțele"* pentru flaut solo și bandă magnetică. — o compoziție de natură coloristico-poetică analoagă atmosferei bacoviene, ce reliefează un univers poetic de ambianță romantică transcris muzical în procedee din cele mai îndrăznețe, cu tehnici instrumentale căutate, acoperind un spațiu complet de posibilități de emitere sonoră. Efecte de polifonie rudimentară, cîștigînd noi tonuri sui-generis prin folosirea fantezistă a benzii de magnetofon cu posibilitățile ei de reproducere rapidă, declanșează instantanee și echivoce dialoguri flaut-magnetofon, dialoguri-aleatoare pancromatice cu acute și neutre raze stîrnite într-o spontaneitate intimă.

„Destinderi" — ultima grupare a ciclului *„Muzică pentru Bacovia și Labiș"* este format din alte trei cîntece pe versuri de Labiș pentru mezzo-soprană și pian alcătuite în discursivități de desene, care deși strîns legate de substanța pieselor anterioare lasă să se întrevadă totuși că aria investigării artistice nu se poate închide. Ea poate răsturna chiar total fațetele dominante ale stilului, reevaluîndu-le, fără ca amprenta creatoare să-și piardă caracteristicile primordiale.

Iată deci trepte pe care orice artist, chiar cel mai consecvent cu el însuși, sau poate tocmai el, consimte să le aibă concomitent vîrstelor.

IANCU DUMITRESCU

medalion

George Apostu

Se pare că George Apostu și-a asumat riscul monotoniei. Străin de veleitatea metamorfozelor rapide, tînărul sculptor se încăpățînează să rămînă mereu același și parcă în același loc. Din acest punct de vedere și pentru o anumită optică, s-ar putea spune, de asemenea, că George Apostu nu este un modern.

Dar faptul mai poate să însemne și altceva. El poate constitui cea dintîi și cea mai directă dovadă a unei încrederi absolute în autenticitatea propriei vocații și în rodnicia drumului ales. Căci numai o conștiință sigură, prea sigură de sine nu se teme să revină mereu asupra demersurilor sale, adîncindu-le și verificînd rezultatele.

Preocupat mai puțin de identitatea concretă a obiectului, cînd acesta există, sau, în cazul portretelor de ceea ce se înțelege de obicei prin psihologia personajului și mai mult de esențialitatea lui tipologică, de apartenența acestuia la un concept cu o simbolică mai largă, la un arhetip al conștiinței colective, artistul tinde în metaforele sale sculpturale spre ceea ce s-ar putea numi, cu un termen, pe care o anumită anchiloză în gîndire îl face din punct de vedere estetic rebarbativ, vizualizarea directă a conceptelor. Acestea devin forme concrete, palpabil de senzoriale în realitatea imediată a sculpturii.

Discipol al lui Brâncuși pe care nu-l imită, ci îl urmează cu o stăruitoare și personală cumpănire, George Apostu pare să-și fi făcut un crez din preceptele creatoare ale celui mai mare sculptor modern. Cred că dacă o anume decență nu l-ar opri, ar scrie pe frontispiciul atelierului său: „Naturalitatea în sculptură este gîndire alegorică, simbol, sacralitate sau căutarea esențelor ascunse în material și nu reproducerea fotografică a aparențelor exterioare. Sculptorul este gînditor, nu fotograf al unor aparențe derizorii, multiforme și contradictorii".

Fără îndoială că artistul a deprins sensul unor asemenea învățăminte și din cumințenia pe care i-a transmis-o atavic tradiția clasică a folclorului românesc. Jocul nesfîrșit al motivelor, repetarea lor judicioasă, diversitatea stilistică nebarocă, organizarea perfectă a volumelor și ritmurilor plastice ale porților țărănești sau ale troițelor, sobrietatea lor misterioasă au constituit pentru el prilejuri de îndelungă meditație. Există în arta acestui tînăr discipol al lui Brâncuși o aspirație spre clasicitate și un refuz al sonorităților de carnaval pe care nu a avut de unde să le învețe mai bine din altă parte.

Situat pe linia acestei tradiții, pentru George Apostu clasicismul pare să fie nu numai o valoare de ordin strict cultural pe care conștiința o descoperă în afara sa și pe care tinde în mod deliberat să și-o însușească sau cel puțin să și-o apropie. Pentru el clasicismul este un ideal pe care tinde să-l înfăptuiască, pe care îl aduce cu el și-l afirmă în realizările sale, ca pe o fatalitate.

Descoperim în viziunea sa artistică, un echilibru al elementelor constitutive și o măsură care organizează și domină impulsurile, astfel încît ansamblul se înfățișează din orice parte ar fi privit, într-o imagine artistică de o coerență logică surprinzătoare. De aceea, cred că nu exagerez dacă afirm că viziunea lui George Apostu propune și afirmă ideea unei continuități în spiritul celei mai autentice accepțiuni moderne a tradiției.

Arta sa care se revendică în permanență de la izvoare este mai aproape de universul ideativ al vîrstelor primordiale, de formele interioare ale ethosului popular românesc de cît de fabulația folclorică, transmisă și interpretată uneori în forme exterioare, nu întotdeauna în forme esențiale și autentice. Mai puțin clară, datorită preponderenței laturei senzoriale a temperamentului său, dar structurînd arhitectura interioară de o nobilă simplitate a operelor sale din prima perioadă pe care aș numi-o a maternității, tendința de conceptualizare, — de care vorbeam la început — se afirmă fără echivoc în ultimele creații ale artistului dominate de adîncirea și exprimarea ideii de paternitate. Dacă Fetița cu păpușa, Femeia de pescar, Moldovence *și alte portrete, sau chiar* Balada clarului de lună *sau chipul* Mariei de Mangop *mai evocă într-un fel trăsăturile concrete ale unor ființe posibile în realitatea imediată sau mijlocită a istoriei, figurile, multiplicate într-o stranie filiație,* Tată și fiu, Fluturii *sau proiectul unei compoziții monumentale care ambiționează la dimensiunea unui simbolism cosmic (gîndit în oțel inoxidabil și scăldat în incandescentă lumină solară), intitulat* Fructul soarelui, *sînt departe de orice aluzie explicită la elementele anecdotice ale realității esterioare.*

Chiar și atunci cînd elementele realității exterioare sînt prezente în complexul imaginii, aproape în forma în care le regăsim în afara noastră, chiar și atunci artistul nu urmărește reproducerea lor exactă, ci realizarea unor configurații a căror finalitate este de a se înscrie în spațiu ca valori plastice pure. Ele nu cer un spațiu anume pentru că se încadrează oriunde, valorificînd spațiul. Demnitatea menhirică cu care Femeia de pescar *își așteaptă bărbatul ca o Penelopă atemporală sau distincția figurilor din compoziția* Tatăl și fiul *transfigurează ambianța pe care o fac să participe la sensurile lor adînci asemeni unor componente proprii.* Fluturii *pot sta foarte bine, risipiți în umbra amurgurilor printre ierburi înalte, dar tot așa de bine, dacă nu mai bine, (priviți fotografiile din atelier) îngrămădiți în spațiul restrîns al unei încăperi. Monumentalul* Fruct al soarelui *poate străluci pe un vîrf de munte, după cum poate infuza lumina unui optimism solar zidurilor de beton ale unui ansamblu industrial sau ale unei arhitecturi urbane moderne.*

Există în acest dialog al senzualului și raționalului în arta lui George Apostu, momente de maximă coincidență și atunci artistul realizează operele sale cele mai expresive. Aș cita în acest sens compozițiile Tată și fiu, *unde echilibrul clasic al liniilor și volumelor închide în sine, o încordare dramatică de o măreție și eleganță oedipiană. De aceea, așa cum se exprima Dennis Chevallier, ele sînt o „neuitată prezență".*

Ciclul muzical al Fluturilor *constituie o unitate aparte în ansamblul creației. De altfel, este și cel care a fost foarte mult discutat. Admirabil ansamblu plastic, ciclul fluturilor lasă pe undeva sentimentul, nu al unei insatisfacții de ordin estetic, ci al unei neconcordanțe între concepții și realizare. Ideea poetică nu a fost susținută de mijloace tehnice pînă la capăt. Ne aflăm în fața inversului acelei situații în care unii artiști cred că pot suplini sentimentul unei carențe interioare printr-o demonstrație excelentă de meșteșug. În cazul Fluturilor lui George Apostu, meșteșugul a fost depășit de frumusețea inaccesibilă a ideii. El se află aici într-unul din momentele acelea dramatice și semnificative care fac măreția și demnitatea artistului modern. „O trăsătură proprie marilor artiști moderni este aceea că mijloacele lor de exprimare rămîn întotdeauna inferioare creației lor și pe măsură ce mijloacele cresc, concepția lor se înalță și ea, urmărirea continuîndu-se la nesfîrșit fără ca echilibru să poată fi vreodată atins", spunea în carnetele sale Bissière. Sub această lumină, momentul Fluturilor, departe de a însemna o înfrîngere, exprimă un destin.*

OCTAVIAN BARBOSSA

G. APOSTU Sculptură

COMITETUL
DE REDACȚIE

GHEORGHE ACHIȚEI
(redactor-șef adjunct)
ION DODU BALAN
(redactor-șef adjunct)
GICA IUTEȘ
AUREL MARTIN
MIHAI NEGULESCU
DINU SARARU
(secretar general de redacție)
VIOLETA ZAMFIRESCU

Prezentare grafică
ȘTEFANA HARBUR

REDACȚIA: B-dul Ana Ipătescu nr. 15, telefon 11.51.54, 11.38.51, 12.16.10. ADMINISTRAȚIA: Șoseaua Kiseleff nr. 10, telefon 18.33.99, Abonamente: 13 lei — 3 luni; 26 lei — 6 luni; 52 lei — un an. Tiparul Combinatul Poligrafic Casa Scînteii.